

Dominic Saari

"Suomen vaihtoehtoina on joko hidas kuristus
venäläisten otteen kiristyessä tai lähtö sodasta nyt"

Länsiliittoutuneiden Suomeen suunnattu radiopropaganda vuosina 1942–
1944

Maisterintutkielma
Historia
Historian ja etnologian
laitos
Jyväskylän yliopisto
29.5.2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Historian ja etnologian laitos
Tekijä Dominic Saari	
Työn nimi "Suomen vaihtoehtoina on joko hidas kuristus venäläisten otteen kiristytessä tai lähtö sodasta nyt." Länsiliittoutuneiden Suomeen suunnattu radiopropaganda vuosina 1942–1944	
Oppiaine Historia	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Toukokuu 2022	Sivumäärä 72
Tiivistelmä <p>Toisen maailmansodan aikana sodan osapuolet pyrkivät vaikuttamaan sekä oman että vihollismaiden mielialoihin. Suosituin ja tehokkain propagandaväline oli ensimmäisen maailmansodan jälkeen läpimurron saavuttanut radio. Suomi ei tässä ollut poikkeus ja sen viranomaiset joutuivat pian sopeutumaan uudenlaiseen sodankäyntiin. Talvisodassa Suomi käytti radiota sympatian ja tuen keräämiseksi ulkomailta, kun taas jatkosodassa pyrittiin selittämään omia ratkaisuja. Jatkosodassa Suomen suurimmaksi vastustajaksi eetterissä muodostuivat Neuvostoliitto, Iso-Britannia ja Yhdysvallat.</p> <p>Tässä tutkielmassa tarkastelun kohteeksi on valikoitunut Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen radiopropaganda Suomeen 1.12.1942–30.9.1944 välillä. Tutkimusaineisto muodostuu Valtion tiedotuslaitoksen radiokuuntelu- ja mielialaraporteista. Tutkielman tavoite on selvittää länsiliittoutuneiden radiopropagandan aiheet, keinot ja mahdollisen tehon. Tutkielman erityisenä kiinnostuksen kohteena on länsiliittoutuneiden rakentamat narratiivit, minkä vuoksi tutkimusmetodiksi valikoitui narratiivinen analyysi ja lähiluku.</p> <p>Tutkielmassa selviää länsiliittoutuneiden turvautuneen keskeisinä tehokeinoinaan mielikuvien luontiin, uutisten valikointiin ja kohdentamiseen. Radiolähetyksissä esiintyi useita eri tyyllisiä asiantuntijoita, kirjeenvaihtajia ja pakinoitsijoita. Englantilaisten ja amerikkalaisten tavoittellessa Suomen irtautumista sodasta, se pyrki herättämään kuuntelijoissa tunteita muun muassa pelottelemalla, suremalla, imartelemalla, kiristämällä ja herättämällä toivoa. Tutkielmassa selvisi etenkin Englannin radiopropagandan merkittävä laadullinen heikentyminen sodan loppuun mennessä. Sekä Yhdysvallat että Iso-Britannia levittivät valheellisia huhuja, vaikenivat itselleen kiusallisista aiheista ja vääristelivät totuutta mahdollistaaksensa sen omaan narratiiviinsa. Tästä huolimatta länsiliittoutuneiden radiolähetykset olivat suosittuja ja vaikuttivat ajoittain sekä siviilien että sotilaiden mielialoihin.</p>	
Asiasanat Valtion tiedotuslaitos, toinen maailmansota, propaganda	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

Sisällysluettelo

1. Johdanto	3
1.1. Tutkielman lähtökohdat	3
1.3 Aikaisempi tutkimus	7
1.4 Lähdeaineisto	9
1.3 Tutkielman rajaukset ja tutkimuskysymykset	13
1.4 Metodit	14
2. Suomi länsiliittoutuneiden radiossa	16
2.1 Sisäpolitiikka — "Suomen hallitus pelaa kaksinaamaista peliä"	16
2.2 Suomen kansa sodan keskellä — "He ovat urheata kansaa, jonka sen johtajat ovat pettäneet ja jonka sen liittolaiset ovat hylänneet"	23
2.3 Talous — "Suomi kuolee hitaasti nälkään"	26
2.4 Ulkopolitiikka — "Suomen on valittava kunniallisen rauhan ja kansallisen itsemurhan välillä"	30
2.5 Sotilaallinen asema — "He eivät kykene omilla voimillaan pysäyttämään venäläistä höyryjyriä"	37
3. Maailmansota radiossa	40
3.1 Länsiliittoutuneiden tappiot — "Saksan kömpelö propaganda, joka yrittää tehdä tästä operaatiosta epäonnistunutta invaasioyritystä, ei petä ketään."	40
3.2 Länsiliittoutuneiden menestys — "Kun sota on ohitse, niin kertomus Englannin osasta Pohjois-Afrikassa tulee olemaan yksi historian ylevistä tarinoista."	46
3.3 Erityistapaus Itärintama — "Venäläisten reservit ovat loputtomat"	51
4. Radiopropagandan tilinpäätös	56
4.1 Länsiliittoutuneiden propagandan tyylit ja narratiivit	56
4.2 Radiopropagandan teho	63
5. Päätäntö	69
Lähdeluettelo	72

1. Johdanto

1.1. Tutkielman lähtökohdat

New Yorkissa General Motorsin vanhan rakennuksen kymmenennessä kerroksessa olevassa studiossa valmistauduttiin torstaina 23.4.1942 radiolähetykseen. Tuottaja astui studioon ja samalla lähetys alkoi patrioottisella kappaleella *Battle Hymn of the Republic*. Kappaleen loputtua amerikansuomalainen radiokuuluttaja katsoi studion seinällä olevaa valtaisaa kelloa ja julisti studion keskellä olevaan "kylmään ja hermoja riipivään" mikrofonii¹: "From New York The United States of America Calling the People of Finland. Huomio Suomi! Sotiva Amerikka kutsuu. Suomea puhuva Amerikan kansalainen puhuu teille. Tämä ääni ei ole ainoastaan yhden miehen ääni, vaan minä puhun 130 milj. Amerikkalaisen puolesta, amerikkalaisten, jotka ovat ihailleet ja kunnioittaneet Suomen kansaa."² Tämän jälkeen kuuluttaja ylisti Yhdysvaltojen sotilasmahtia, luki otteita presidentti Rooseveltin puheista ja päätti lähetysten vetoomukseen Suomen kansalle, että se lopettaisi Saksan kanssa veljeilyn. Lähetys matkasi eri taajuuksilla Schenectadystä ja Bostonista, BBC:n releoimana Suomeen asti.³

Yhdysvalloissa ulkomaanpropagandan organisoinnista vastasi aluksi monien sekalaisten virastojen joukkio. Tilanne muuttui presidentti Rooseveltin yhdistäessä virastot 13.6.1942 ja siitä lähtien propagandasta vastasi Office of War Information⁴. OWI sai tehtäväkseen vastata koko Yhdysvaltojen ulkomaanpropagandasta.⁵ Amerikkalaisten propagandistien päänaivaksi muodostui (aivan kuten englantilaisillakin) lukuisten eri virastojen osittain ristiriitaiset ohjeet. Toimitus sai ohjeita OWI:lta, Yhdysvaltain ulkoministeriöltä sekä Merentakaisten toimintojen osastolta.⁶ OWI:n perustamisen jälkeen myös aiemmin perustetun radio-ohjelman *America Calling Finland* toimintaan alettiin kiinnittämään enemmän huomiota.

¹ Kolehmainen (1993), s.18–19.

² JyKa,VTL, Raportti 24.4.1942, s. 6-7.

³ Kolehmainen (1993), s.18.

⁴ Tästä eteenpäin käytän tässä tutkielmassa virastosta Office of War Information lyhennettä OWI.

⁵ Kolehmainen (1993), s.11.

⁶ Kolehmainen (1993), s. 23.

Yhdysvaltoja huomattavasti merkittävämpi toimija radioaalloilla oli Iso-Britannia. Ison-Britannian radiotoiminnasta vastasi Britannian yleisradioyhtiö BBC PWE:n eli Political Warfare Executive, ulkoministeriön ja informaatioministeriön ohjeistusten mukaisesti.⁷ R. H. Bruce Lockhartin johtama PWE oli Ison-Britannian ulkoministeriön alaisuudessa oleva komitea, joka vastasi kaikesta Ison-Britannian lähettämästä propagandasta.⁸ BBC sai viikoittain ohjeet lähetyksen sisällöstä PWE:stä, sekä se sai apua ulkoministeriöltä tiedustelutietojen muodossa. Britit seurasivat aktiivisesti Suomen lehdistöä ja radiota Tukholmasta käsin. Tämä mahdollisti sen, että britit pysyivät jatkuvasti kartalla Suomen sisäisistä asioista ja pystyivät muokkaamaan omaa sisältöään tiedustelutietojen mukaisesti.⁹

Iso-Britannia lähetti radiopropagandaa sodan aikana ympäri maailmaa keskittyen etenkin miehitettyyn Eurooppaan. Propaganda oli keskeinen osa sen vuonna 1940 määrittelemää strategiaa yhdessä Saksan saarron ja pommitusten kanssa.¹⁰ BBC:n ulkomaan palvelusta tulikin tehokas ase, jota pystyttiin räätälöimään kunkin maan olosuhteisiin sopivaksi. Puolueettomia maita se yritti värvätä puolelleen herättämällä sympatian tunteita. Tärkein vastaava kohde BBC:llä oli varmasti Yhdysvallat, jonka eristäytymispolitiikkaa pyrittiin heikentämään.¹¹ Miehitettyjen maiden kansalaisia kehoitettiin jatkamaan taistelua. Esimerkiksi Ranskaan lähetetyissä lähetyksissä kritisoihin Petainin hallitusta, muistutettiin ranskalaisten ja englantilaisten ystävyyydestä ja valettiin toivoa tulevasta vapautuksesta. Sillä pyrittiin myös rakentamaan De Gaullen ja Vapaan Ranskan hallituksen legitimitettä.¹² Sävyiltään lähetykset olivat aina ystävällisiä ja kohdemaata ylistäviä. Vastaavanlaisia lähetyksiä lähetettiin myös muualle miehitettyyn Eurooppaan. BBC antoi usein pakolaishallituksille mahdollisuuden omille radiolähetyksille ja nämä lähetykset olivat usein heidän ainoa tapa saada jonkinlainen yhteys kotimaassa kärsiviin kansalaisiin. Tšekkoslovakian hallituksen lähetykset keskittyivät maan historian ja kansallisen identiteetin muistelemiseen.¹³ BBC:n suosio miehityksessä Euroopassa oli valtava. Tämä korostui etenkin miehityksessä Puolassa, jossa BBC osoittautui ainoaksi vartenotettavaksi tiedonlähteeksi sekä kotimaan, että ulkomaan tapahtumissa. BBC:n kuuntelusta tuli täten

⁷ Vihavainen (1996), s. 213.

⁸ Vihonen (2010), s. 167.

⁹ Vihavainen (1996), s. 213.

¹⁰ Brooks & Taylor (2007), s. 1.

¹¹ Ks. Cull (1996). *Selling War : The British Propaganda Campaign Against American Neutrality in World War II.*

¹² Brooks & Taylor (2007), s. 60–62.

¹³ Harrison (2015), artikkeli *Broadcasting by the Czechoslovak Exile Government in London, 1939–1945.*

eräänlainen protesti miehittäjää vastaan, vaikka radion kuuntelusta voitiin tuomita kuolemaan. Puolan vastarintaliike seurasi BBC:n lähetyksiä aktiivisesti ja levitti sen sanomaa myös niille keillä ei ollut mahdollisuutta kuunnella radiota.¹⁴ Vihollismaiden kohtelu luonnollisesti poikkesikin tästä. Se pyrki useimmiten vain heikentää kotirintaman tahtotilaa ja levittämään tyytymättömyyttä hallintoon. Saksaan lähetetyssä propagandassa pyrittiin luomaan Isosta-Britanniasta positiivista maakuvaa liberaalin demokratian tyyssijana ja samalla korostettiin natsijärjestelmän pahuutta.¹⁵ Atlantikin ja Soldatensender Calaisin kaltaisten mustien asemien avulla voitiin yrittää herättää myös epäluottamusta natsihallinnon ja armeijan välille.¹⁶

Tämä tutkielma perehtyy amerikkalaisten ja englantilaisten Suomeen lähetettyyn radiopropagandaan vuosien 1942 ja 1944 välillä. Kyseisenä ajankohtana amerikkalaiset ja etenkin englantilaiset lähettivät päivittäin Suomeen radiolähetyksiä ja niiden suosio väestön joukossa oli merkittävä.¹⁷ Tiedostaen radiolähetyksen suuren suosion, selvitän tässä tutkielmassa, oliko radiolähetyksillä vaikutusta Suomen väestön mielialoihin.

Propagandaa tutkiessa on luonnollisesti määriteltävä, mitä propagandan käsitteellä tarkoitetaan. 1900-luvun propagandaan erikoistuneen David Welchin mukaan koulutuksen ja informaation tarkoitus on avartaa näkemyksiä, kun taas propaganda pyrkii päinvastaiseen lopputulokseen.¹⁸ Propagandatutkimuksen parissa ennen toista maailmansotaa työskennellyt Harold Lasswell puolestaan luonnehtii propagandaa seuraavanlaisesti: *the war of ideas on ideas*. Lasswellin mukaan propaganda tarkoittaa myös tapaa säädellä yleistä mielipidettä erinäisten merkityksellisten symbolien avulla.¹⁹ Propagandaa tutkineen Stanley B. Cunninghamin mukaan propaganda käyttää hyväkseen informaatiota (myös totuutta), tekeytyy tiedoksi ja se luo uskomusjärjestelmiä sekä vakaumuksia. Propaganda vääristää käsityksiä totuudesta ja systemaattisesti sivuuttaa sen.²⁰ Suomessa propagandaa tutkinut mainosmies ja Päämajan sotatalousosaston henkisen taistelutoimintaosaston johtaja W. K. Latvala puolestaan määrittelee propagandan olevan henkistä taistelutoimintaa.²¹

¹⁴ Morriss (2016), s. 50.

¹⁵ Elkes (1996), s. 2.

¹⁶ Elkes (1996), s. 89.

¹⁷ Kolehmainen (1993), s. 47, 51.

¹⁸ Welch (2013), s. 2.

¹⁹ Salminen (1976), s. 14.

²⁰ Cunningham (2002), s.4.

²¹ Salminen (1976), s.14.

Propagandaa käsitellessä on kuitenkin syytä muistaa käsitteen latautuneisuus nykypäivänä. Tutkielmaa koskeville aikalaisille propaganda käsitteenä ei ollut niin negatiivissävytteinen kuin miten käsite nykyaikana ymmärretään. Ennen toista maailmansotaa sitä käytettiin laajemmin kuvaamaan yleisemmin tiedottamista. Käsitettä käytettiin myös tuotteiden ja palvelujen markkinoinnissa.²² 1930-luvun lopulla käsite kuitenkin muuttui, mahdollisesti talvisodassa kuullun Neuvostoliiton räikeän propagandan vuoksi. Aikalaisteksteissä kuitenkin käytetään lähes samassa kontekstissa käsitteitä propaganda ja tiedottaminen. Aikalaisille etenkin tekstien sävy ja kieli vaikutti siihen, tulkittiinko se propagandaksi vai tiedottamiseksi.²³

Tässä tutkielmassa määritellen propagandan pyrkimyksenä vaikuttaa kohteen mielialoihin ja taistelutahtoon. Propaganda pyrkii ohjaamaan kuuntelijan mielipiteitä ja aiempia käsityksiä propagandistin tahdon mukaisesti. Tämä näkyi länsiliittoutuneiden propagandassa jatkuvana pyrkimyksenä irrottaa Suomi sodasta. Täten voidaan tutkielman lähtökohdaksi ottaa se, että kaikki Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen lähettämät radiolähetykset Suomeen voidaan tulkita propagandaksi.

Toisen maailmansodan propagandasta puhuttaessa se voidaan jakaa kolmeen kategoriaan: valkoiseen, harmaaseen sekä mustaan propagandaan. Valkoisessa propagandassa sen alkuperä on tiedossa, kun taas mustassa propagandassa alkuperä on peitetty. Harmaa propaganda puolestaan yhdistelee elementtejä molemmista.²⁴ Toisen maailmansodan aikaisia radioasemia voitiin jakaa mustiin ja valkoisiin radioasemiin. Suomeen lähetetyt lähetykset tulivat valkoisilta asemilta, sillä lähetysten alkuperää ei peitelty. Lähetysten alussa kerrottiin, mistä se lähetetään ja usein jopa, kuka siellä puhui. Suomalaiselle yleisölle erinäiset selostajat tulivat tutuiksi nimien tai nimimerkkien kautta. Usein lähetykset saattoivat jopa alkaa lähettäjän kansallishymnillä. Britit käyttivät toisen maailmansodan aikana myös mustia radioasemia hyväkseen etenkin saksalaisia vastaan. Näissä tapauksissa radioasema teeskenteli olevansa saksalainen asema, joka ylisti Saksaa ja sen menestyksiä

²² Pilke (2015a), s. 31.

²³ Pilke (2015b), s. 66.

²⁴ Codevilla (2009), s. 214.

haukkuen samalla rajusti liittoutuneita. Ylistyksen joukkoon kätettiin kuitenkin viestejä, jotka saivat kuuntelijan huolestumaan sodan suunnasta.²⁵

Tämä tutkielma koostuu kolmesta käsittelyosiosta, joissa haen vastauksia myöhemmin esitettäviin tutkimuskysymyksiin. Ensimmäisessä käsittelykappaleessa tarkastelen länsiliittoutuneiden radiolähetystyksiä, joissa puhuttiin suoraan Suomesta. Länsiliittoutuneet kommentoivat aktiivisesti Suomen hallituksen toimintaa, valtion taloudellista, sotilaallista ja ulkopoliittista tilannetta. Selvitän, miten länsiliittoutuneet käyttivät Suomen sisäisiä asioita propagandassaan ja mihin he sillä pyrkivät. Toisessa käsittelykappaleessa keskityn yleiseen sotatilanteeseen ja sen raportointiin. Osiossa verrataan länsiliittoutuneiden uutisointia erilaisten esimerkkitapausten kautta ja näiden avulla eritellään länsiliittoutuneiden propagandan keinoja sotapropagandassa. Tapauksiksi on valikoitunut erinäisiä taisteluita tai operaatioita erilaisin lopputuloksin. Kolmannessa käsittelykappaleessa selvitän brittien ja amerikkalaisten radiopropagandan erityispiirteitä ja sen vaikutusta suomalaisten mielialoihin. Ohessa käsittelen myös suomalaisten viranomaisten vastatoimia ja niiden tehokkuutta propagandan torjumisessa.

1.3 Aikaisempi tutkimus

Toisen maailmansodan ajan radio on kiinnostanut historiantutkijoita jo pidemmän aikaa ja aiheeseen liittyviä tutkimuksia ilmestyy edelleenkin tiuhaan tahtiin. Sekä kotimaisia että ulkomaisia tutkijoita on kiinnostanut erityisesti radiopropagandan mahtimaa Iso-Britannia ja etenkin sen yleisradioyhtiö BBC. Päähuomio on tietenkin ollut sen kamppailuissa Saksan kanssa.

Ison-Britannian lähettämää radiopropagandaa on tutkittu useiden kohdemaiden kautta, esimerkiksi Tšekkoslovakia, Ranska ja Puola.²⁶ Näiden tutkimusten avulla olen voinut peilata englantilaisten metodeja Suomessa käytettäviin. Erityisen tärkeää tämä on sen takia, että BBC:n Suomen operaatioista ei ole tehty vastaavaa tutkimusta. Lähimmäksi tätä menevät jo Lasse Vihosen *Radio sodissamme 1939–1945* (2010) sekä Eino Lyytisen ja Timo

²⁵ Vihonen (2010), s. 166.

²⁶ Ks. esim. Harrison (2015) *Broadcasting by the Czechoslovak Exile Government in London, 1939–1945*, Brooks ja Taylor (2007) *British propaganda to France, 1940–1944: machinery, method and message*, Morriss (2016) *The BBC Polish Service during World War II*.

Vihavaisen *Yleisradion historia 1926–1949* (1996). Näissä teoksissa pääfokus on laajasti koko sodan radiotoiminnassa, joka pitää sisällään myös muun muassa radiohäirintää ja viihdettä. Teokset käsittelevät angloamerikkalaista radiopropagandaa vain pikaisesti muun tutkimuksen ohessa. Teoksista saa kuitenkin erittäin kattavan kuvan Suomen radiotoiminnasta, jota oma tutkielmani sopivasti syventää.

Suomalainen nimenomaan länsiliittoutuneiden radiopropagandaan liittyvä tutkimus puolestaan keskittyy lähinnä Kylmään sotaan. Näistä voidaan ottaa malliesimerkkinä Marek Fieldsin Lännestä tuulee: *Britannian ja Yhdysvaltojen propaganda kylmän sodan Suomessa* (2019) sekä Risto Uimosen, Hanna Rajalahden ja Ilpo Salosen toimittama *Täällä Lontoo: BBC:n suomalaistoimittajat idän ja lännen välisessä informaationsodassa* (2020). Molemmista teoksista oli tutkielmaa varten apua, sillä etenkin BBC:n Suomen asioita hoitavan toimiston menetöt ja henkilökunta pysyivät lähes samana 1940-luvun. Merkittävin America Calling Finland- ohjelmaan liittyvä tutkimus on ehdottomasti John Ilmari Kolehmaisien tuotokset. Kolehmaisien *Amerikan ääni kutsuu Suomea 1942–1945* (1993) käsittelee erinomaisesti amerikkalaisten radiopropagandaa tuottavia organisaatioita ja toimintatapoja. Aivan kuten monen muunkin tutkijan, Kolehmaisien tutkimuksessa jää radiolähetysten sisältö ja viestit täysin taka-alalle. Kolehmaisien teos tarjoaa kuitenkin tälle tutkielmalle äärimmäisen tärkeitä näkökulmia ja konteksteja amerikkalaisten tekemään radiotoimintaan.

Suomalaisten tutkijoiden kiinnostus tutkimuksen aikarajauksen suhteen on selkeästi keskittynyt lähes täysin nimenomaan propagandan tuottamiseen, sensuuriin ja sotilaiden mielialanhuoltoon.²⁷ Täten suomalaisten vastaanottama propaganda ja etenkin sen teho ovat jääneet lähes täysin tutkimustrendien katvealueelle. Varsin hyödyllisenä poikkeuksena voidaan mainita Petri Karosen kirjoittama *Suomen vapausradio: ja Suomen siirtyminen sodasta rauhaan syksystä 1944 keväälle 1945* teoksessa *Cádizin suolaa ja muita kertomuksia. Juhlakirja professori Henrik Meinanderille* (2020). Karonen käsittelee Neuvostoliiton radiopropagandaa Suomen vapausradio- kanavan kautta. Toisin kuin aiemmin tässä mainittu tutkimus, Karonen keskittyy organisaation lisäksi analysoimaan

²⁷ Ks. esim. Kulha (2021) *Sotapropagandan valiojoukko*, Pilke (2017) *Propagandaa Itä-Karjalaan: heimokansan suomalaistajat 1941–1944*, Rusi (1982) *Lehdistösensuuri jatkosodassa: sanan valvonta sodankäynnin välineenä 1941–1944*.

radiopropagandan sisältöä. Tämä onkin toiminut hyvänä vertailukohtana liittoutuneiden radiopropagandan välille.

1.4 Lähdeaineisto

Jatkosodan alkaessa Suomi oli oppinut merkittävästi radiopropagandasta. Se oli lähtenyt radioaalloilla käytävään sotaan lähinnä erinäisten kansalaisjärjestöjen voimin. Neuvostoliiton radiopropagandaa kuunneltiin paljon ja se aiheutti etenkin talvisodan alussa väestössä hermostuneisuutta. Tätä hermostuneisuutta saatiin torjuttua alkujärkytyksen jälkeen, kun radioaalloilla alkoi esiintymään suosittuja suomalaisia pakinoitsijoita²⁸, jotka pyrkivät kumoamaan aktiivisesti Neuvostoliiton esittämää propagandaa.²⁹ Talvisodan aikana mielialan hoidosta ja kartoittamisesta vastasi Akateemisen Karjala-Seuran alainen järjestö, Maan Turva. Maan Turva pyrki rohkaisemaan ja rauhoittamaan väestöä. Tätä varten se loi suuren asiamiesverkoston, joka jalkautui kansalaisten pariin. Maan Turva kirjoitti artikkeleita, viihdytti rintamajoukkoja sekä laati propaganda-aineistoa valtion tiedotuselimille.³⁰

Talvisodan jälkeen Maan Turvan tehtävät otettiin valtion hoidettaviksi. Alkuperäiseksi valvovaksi elimeksi tarkoitettu Valtioneuvoston tiedotuskeskus muuttui Valtion tiedotuslaitokseksi³¹. Uuden VTL:n tehtäväksi muodostui sensuuri, sisällön tuottaminen, mielialojen huolto ja ulkomaisten radiolähetysten kuuntelu.³² VTL:n tiedonhankintaa varten perustettiin tarkkailuosastoja, jotka tuottivat raportteja maan tilanteesta. Näitä raportteja toimitettiin VTL:n johdon lisäksi tarvittaessa myös presidentille ja Päämajaan.³³

Tutkielman lähdeaineistona toimii VTL:n kuuntelutoimiston tekemät radiokuunteluraportit. Kuuntelutoimiston tehtävänä oli seurata aktiivisesti ulkomaisten asemien lähetyksiä. Näistä lähetyksestä se koosti sinisellä musteella kirjoitettuja raportteja. Päivän raportti käsitteli aina sen julkaisupäivän kello kymmeneen asti kuullut radiolähetykset. Päivän raportti alkoi aina edellisen raportin loppuessa (klo 10 aamulla) ja loppui 24 tuntia myöhemmin. Tärkeimmät

²⁸ Esim. Aku Korhonen alias Lapatossu.

²⁹ Vihavainen (1996), s.149–150.

³⁰ Mertanen (2006), s. 183–184.

³¹ Tästä eteenpäin käytän tässä tutkielmassa Valtion Tiedotuslaitoksesta puhuttaessa lyhennettä VTL.

³² Jutikkala (1997), s. 12–13.

³³ Jutikkala (1997), s.36.

tiedot toimitettiin luonnoksena laitoksen päällikölle.³⁴ Kuunteluraportit koostuvat kahdesta laajemmasta osiosta: Englannin radiosta, johon sisältyy muun muassa BBC:n ja America Calling Finlandin (ACF) -ohjelmat sekä Neuvostoliiton radiosta. Tarkemmin osiot jakautuvat eri ohjelmiin ja eri kellonaikoihin tulleisiin lähetyksiin. Nämä jakautuvat vielä tarkemmin tapahtumien ja sotarintamien perusteilla. Raporteissa mainitaan lisäksi lähetyksen kellonaika, ohjelman nimi ja jos lähetys on esitetty suomeksi. Suurin osa lähetyksistä oli kuitenkin englanniksi ja nämä lähetykset on käännetty raporteja varten suomeksi. Raportit etenevät kronologisesti aina kellonajan ja lähetysten mukaan.

Kuunteluraportit pitävät sisällään lähdekriittisiä ongelmia, joista yleisimpiä ovat muun muassa huonon kuuluvuuden takia vajavaisesti muistiin merkityt raportit, haalistuneet kopiot sekä arkistosta kadonneet yksittäiset sivut. Kuuntelijat saattoivat myös välillä tiivistää itse uutisia, mikä voi tarkoittaa viestin vääristymistä. Tämä oli kuitenkin tyypillisempää englanninkielisissä lähetyksissä. Joissakin harvinaisissa tapauksissa kuuntelijat kommentoivat lähetysten sisältöjä. Tästä esimerkkinä seuraava kuuntelijan kirjoittama kommentti saksalaisten V1-ohjuksesta kertovassa uutisessa: "Huom! Tästä lähetyksestä samoin kuin muistakin pyhän seudun suomenkielisistä lähetyksistä oli huomattava osa omistettu Saksan uuden aseiden väheksymiselle."³⁵ Tämän lisäksi aineistossa ilmenee joitakin inhimillisiä virheitä, kun esimerkiksi paikannimet tai luvut ovat menneet sekaisin. Näitä en voi tarkistaa, sillä valitettavasti kyseisten radiolähetysten nauhoituksia ei ole. Mainitut puutteet eivät kuitenkaan ole tutkielman lopputuloksen kannalta ratkaisevia tai edes millään muotoa olennaisia, sillä lähetysten sisältö toistettiin useita kertoja päivässä.

Toinen tutkielmalleni tärkeä lähdeaineisto on VTL:n mielialaraportit. Nämä koostettiin Suomen Aseveljien Työjärjestö ja Vapaus-Isänmaa-Aseveljeys järjestöjen valtavan verkoston avulla. SAT/VIA oli välirauhan ja jatkosodan ajan toiminut salainen organisaatio, joka otti tehtäväkseen väestön mielialantarkkailun.³⁶ Väestöä tarkkailtiin organisaation valtavan asiamiesverkoston avulla. Huhtikuussa 1942 organisaatio rakentui komiteasta, sen alaisesta keskustoimistosta, 43 alue-esimiehestä, 201 paikallisesta esimiehestä ja 7 300 kenttämiehestä.³⁷ Suomi jaettiin eri alueisiin, joista alue-esimiehet olivat vastuussa. Yhdessä

³⁴ Jutikkala (1997), s. 36.

³⁵ JyKa, VTL, Raportti 19.6.1944, s.10.

³⁶ Mertanen (2006), s.183.

³⁷ Mertanen (2006), s.204–206.

alueessa toimi yleensä 4–8 paikallisosastoa, jotka puolestaan koostuivat jokainen 2–5 hengen soluista. Nämä solut puolestaan jakoutuivat muun muassa kaupunkeihin, kyliin, tehtaisiin, työpaikkoihin ja jopa järjestöihin. Asiamiehet saivat viikoittain keskustuimistolta valistusmateriaalia, joka yleensä piti sisällään ajankohtaista informaatiota poliittisesta, sotilaallisesta ja taloudellisesta tilanteesta. Näin ollen asiamiehet toimivat myös paikallistasolla valistajina ja pyrkivät herättämään väestössä luottamusta hallitukseen. Valistuksen sijaan heidän päätehtävänä oli kuitenkin mielialojen tarkkailu. Jokainen kenttämies kirjasi ylös havaintojaan alueen tai työpaikan henkilöiden mielialoista ja välitti ne hierarkiassa ylöspäin. Kerätty aineisto seulottiin läpi ja muodostettuaan kokonaiskuvan, raportti lähetettiin VTL:n tarkkailutoimistoon, joka laati yhteenvedon koko maan mielialoista.³⁸ Näitä mielialakatsauksia tuotettiin kerran viikossa, mutta vuoden 1942 syyskuun jälkeen kerran kuukaudessa.³⁹ VIA:n omat raportit lähetettiin VTL:n tarkkailutoimistoon, joka laati raporteista viikoittain yhteenvedon. Nimenomaan nämä yhteenvedot ovat tämän tutkielman kohteena.

Mielialaraportit paljastuivat lähdekritiikin suhteen huomattavasti ongelmallisemmaksi kuin kuunteluraportit, ja aineisto saikin runsaasti kritiikkiä aikalaisiltaan. VTL:n johtoportaan ollut Eino Jutikkala kritisoi jo VTL:n historiikissa, että VIA:n laajojen verkoston takia tieto ei aina pysynyt ajan tasalla. SAT/VIA:n tiedonkeruutapa ei myöskään saanut Jutikkalalta kiitosta. Pistokokein kerätty tieto kärsi usein epäedustavuudesta. Tämä johtui siitä, että kaupungeissa ja työläispiireissä oli runsaasti asiamiehiä, kun taas maaseudulla ja porvarispiireissä niitä oli huomattavasti vähemmän. Suomenruotsalaisia verkostot ei käsittänyt juuri lainkaan. Jutikkalan kuitenkin puolustaa, että nimenomaan aineiston epäedustavuus oli hyödyksi, sillä kaupungit vaikuttivat näkyvään mielialaan maaseutua merkittävämmiin.⁴⁰ Aineisto on siis hyvin työläispainotteista ja poliittisesti vasemmalle päin kallellaan, mikä on tärkeä muistaa aineistoa käsitellessä. Tästä huolimatta, aineisto on silti käyttökelpoista ja toimii varsin mallikkaasti suuntaa antavana lähteenä, joka tarjoaa meille kurkistusikkunan suomalaisten taistelutahtoon.

Tämän lisäksi tutkielma pitää sisällään seuraavat VTL:n johtortaan kirjoittamat teokset. Kustaa Vilkunan kirjoittama *Sanan valvontaa: sensuuri 1939–1944* (1963), Eino Jutikkalan

³⁸ Jutikkala (1997), s. 37.

³⁹ Mertanen (2006), s.207–209.

⁴⁰ Jutikkala (1997), s. 38–39.

Valtion tiedotuslaitoksen salainen sotakronikka (1997) ja Martti Ruudun *Me uskoimme Suomeen: sotapäiväkirja 1941–44* (2000). Alun perin pian sodan jälkeen Jutikkalan kirjoittama salainen sotakronikka onkin ainutlaatuinen teos, sillä sodan päätyttyä VTL ja sen sisarorganisaatiot tuhosivat merkittäviä määriä aineistoa.⁴¹ Ruudun päiväkirja puolestaan on uniikki, sillä se on täysin muokkaamaton ja tarkoitettu vain hänelle itselleen. Sen viestiä ei ole muokattu miellyttämään suurta yleisöä. Sodan loppuessa Ruutu kätki VIA:n aineistot ja päiväkirjansa sinkkiarkkuun ja hautasi ne isänsä huvilan maille. Aineisto kaivettiin uudelleen esiin 1980-luvulla.⁴² Tämän lisäksi mukana on myös “Englantilaisen majurin” aliaksen takana toimineen James H. Magillin muistelmateos *Tasavalta tulikokeessa. Muistelmia Suomesta kuumien ja kylmien sodan vuosilta* (1981). Magillin teos antaa kiehtovan näkökulman englantilaisen radiopropagandistin ajatuksiin ja toimintaan.

Yksilöiden muistelmatietoa käsitellessä on muistettava, että nämä ovat tietoisesti rakennettuja ja usein seuraavat muistajien omaa narratiivia. Erityisesti VTL:n tapauksessa muistitiedon kumoaminen tai todentaminen on lähes mahdotonta, kun merkittävä osa aineistosta tuhottiin 1944 syksyllä. Ruudun ja Jutikkalan tapauksessa tekstit on kirjoitettu sodan aikana tai heti sen jälkeen. Kiire vaikutti merkittävästi ainakin Jutikkalan teokseen, sillä hän tunnustaa alkuperäisen käsikirjoituksen sanontaa “kömpelöksi”.⁴³ Aikalaiskirjallisuutta tulkittaessa on myös kiinnitettävä huomiota tekstien tarkoitukseen. Jutikkala itse kuvaili teoksensa tarkoitusta seuraavalla tavalla: *"Historiikilla oli paitsi tosiasiaien tallentamista myös apologeettinen tarkoitus, ja myös tässä teoksessa puhuu siis Valtion Tiedotuslaitoksen ääni."* Tekstiä voidaan siis tulkita omanlaiseksi VTL:n puolustuspuheenvuoroksi: mikä oli VTL, mitä se teki ja miksi. Myöhempinä vuosina Jutikkala muokkasi tekstistään mielekkäämmän ja modernimman suurelle yleisölle. Hän muun muassa poisti osioita, joita käsiteltiin paremmin muissa tutkimuksissa ja kontekstoi enemmän. Jutikkala totesi, että korjauksissa on pyritty välttämään tekstin asiasisällön tai sävyn muuttamista.⁴⁴

⁴¹ Jutikkala (1997), s. 5-6.

⁴² Ruutu (2000), s. 12-13.

⁴³ Jutikkala (1997), s. 6.

⁴⁴ Jutikkala (1997), s. 6.

1.3 Tutkielman rajaukset ja tutkimuskysymykset

Tutkielman aikarajaus alkaa 1.1.1942, kun VTL:n tekemä rakennemuutos radiokuunteluraportteihin astui voimaan. VTL:n sensuuritoimiston ja myöhemmin koko laitoksen päällikkönä toimineen Kustaa Viikunan ehdottamassa rakennemuutoksessa kuuntelutoimisto keskittyi puhtaasti Englannin ja Neuvostoliiton radioon, ja täten ongelmat lähettäjän ja raporttien epäselvyydestä poistui.⁴⁵ Aikarajauksen alkua tukee myös Yhdysvaltojen liittyminen sotaan joulukuussa 1941 tapahtuneen Pearl Harborin hyökkäyksen jälkeen. Aikarajaus päättyi sodan viimeisen radiokuunteluraportin loputtua 30.9.1944.

Temaattisesti tutkielma tulee väistämättä olemaan Eurooppa-keskeinen, sillä Suomeen suuntautuneissa radiolähetyksissä ei anneta juurikaan huomiota esimerkiksi Kaukoidän tapahtumille. Voidaan myös olettaa, että 1940-luvun suomalaista yleisöä ei Tyynenmeren rintaman tapahtumat herättäneet erityistä kiinnostusta. Tätä oletusta tukee myös VTL:n mielialaraportit, joissa Japanin tai Kiinan rintamat eivät juurikaan esiinny.

Radiokuunteluaineisto on rajattu käsittelemään vain suomen- ja ruotsinkielisiä radiolähetyksiä. Tämä sen takia, jotta voidaan olla varmoja, että lähetys ja sen sisältämät viestit ovat kohdistettu juuri Suomeen.

Tutkimuskysymykset:

1. Mitä tehokeinoja ja aiheita liittoutuneet käyttivät radiopropagandassaan?
2. Miksi länsiliittoutuneet valitsivat juuri nämä keinot ja aiheet?
3. Mihin länsiliittoutuneet yrittivät propagandallaan vaikuttaa ja mikä oli propagandan teho mielialaraporttien mukaan?
4. Millainen on radiopropagandan kuva Suomesta ja sodasta ylipäätään?

⁴⁵ Herlin (1993), s. 152.

1.4 Metodit

Tutkielman päämetodi on lähiluku. Lähiluku on menetelmä, joka kiteytettynä tarkoittaa tarkkaa tekstianalyysiä. Lähiluvun prosessi pitää yleensä sisällään useita lukukertoja ja vaiheita. Aluksi tutkija lukee tekstin ja muodostaa siitä kokonaiskuvan. Tämän jälkeen hän palaa uudelleen takaisin tekstiin entistä analyyttisemmin syventäen käsityksiään tekstistä. Toistojen avulla hän alkaa kiinnittämään huomiota uusiin yksityiskohtiin, joita ei aiemmilla kerroilla huomannut.⁴⁶ Käytännössä tutkimusprosessi lähdeaineiston suhteen etenee seuraavalla tavalla. Ensin kävin VTL:n arkistot kerran läpi, jonka jälkeen jaottelin aineistot eri kategorioihin. Radiokuunteluraporttien osalta aineisto jaettiin sekä kronologisesti, että teemoittain. Jaottelin aineiston seuraaviin kategorioihin: Suomeen liittyvät uutiset, muiden rintamien sotakatsauksiin, sotarikoksiin sekä talouteen. Aineiston erittelyn jälkeen analysoin raporttien sisältöä kategoria kerrallaan. Nostan niistä keskeisiä elementtejä, painopisteitä ja tehokeinoja. Tämän jälkeen osiossa 4 tullaan käsittelemään propagandaa yleisemmällä tasolla ja analyysi viedään edellä mainitun Chatmanin ja Geneten yleisen kerronnan teorian tasojen läpi.

Länsiliittoutuneet pyrkivät aktiivisesti rakentamaan omaa narratiiviaan ja saamaan sillä myös kuuntelijansa vakuuttuneeksi. Tätä kerronnallisuutta varten tutkielmassani esiintyy myös narratologisia menetelmiä, joilla pyrin purkamaan länsiliittoutuneiden kerronnan erinäisiin osiin. Narratologisista menetelmistä tälle tutkielmalle tärkein on ollut Gerard Geneten ja Seymour Chatmanin kehittämä yleisen kerronnan teoria. Geneten ja Chatmanin mukaan kertomus (ja sen sisältämät diskursiiviset käytännöt) jaetaan kolmeen tasoon: tarina-, eksistentti- ja diskurssitasoon. Tässä tutkielmassa tarinatasolla analysoin tapahtumien suhteita ja länsiliittoutuneiden luomaa tarinaa. Eksistenttitasolla puolestaan analysoin tarinassa käytettyjä keinoja ja mielikuvia. Diskurssitasossa puolestaan kiinnitän huomiota retoriikkaan ja ilmaisuun.⁴⁷

Propagandan tutkijalle tärkeiksi muodostuvat viestintää tutkineen Harold Lasswellin teorit ja mallit, joista suosituimmiksi on osoittautunut vuonna 1948 esitelty kommunikaatiomalli. Malli selvittää viestin alkuperän, sisällön, alustan, kohteen ja tehon.⁴⁸ Malli on edelleen

⁴⁶ Pöysä (2015), s. 30–31.

⁴⁷ Grönholm (1997), s. 290.

⁴⁸ Berger (2006), s. 31–32.

ajankohtainen. Lasswellin mallia on vuosien varrella kehitelty ja tässä tutkielmassa käytän Garth S. Jowetin ja Victoria O'Donnellin mallia. Heidän mallinsa ottaa mukaan lähettäjän ideologian, kontekstin, propagandistin organisaation, kohdeyleisön, kohteen vastapropagandan ja erinäiset propagandatekniikat.

2. Suomi länsiliittoutuneiden radiossa

2.1 Sisäpolitiikka — "Suomen hallitus pelaa kaksinaamaista peliä"⁴⁹

Ensimmäisenä käsittelen liittoutuneiden kommentointia Suomen sisäpolitiikkaan ja etenkin hallituksen toimintaan. Vuosina 1942 ja 1943 länsiliittoutuneet keskittyivät lähinnä hämmästelemään Suomen tekemää valintaa liittoutua Saksan kanssa. Hallitusta, tai etenkin sen ministereitä ei juuri edes kommentoitu sen erityisemmin. Tilanne muuttui kuitenkin vuoden 1944 alussa. Propaganda muuttui yleisluonteeltaan paljon aggressiivisemmaksi ja rauhaan alettiin toden teolla painostamaan. Suomen hallitusta haukuttiin muun muassa itsepäiseksi⁵⁰, sitä syytettiin kaksinaamaisesta pelistä⁵¹ ja jopa suunnattoman tyhmäksi⁵². Sen tarkoitusperiä, uskollisuutta kansaa kohtaan ja vilpittömyyttä alettiin epäillä. Suomen ja Neuvostoliiton rauhanneuvottelujen kariuduttua, länsiliittoutuneet syytivät Suomen hallitusta tilanteesta.

Erityistä kritiikkiä hallitus sai Valtiollisen poliisin eli Valpon toiminnasta ja hallituksen asettamasta tiukasta sensuurista. Valpoa kritisoitiin ensimmäisen kerran, kun suomalaisten juutalaisluovutukset tulivat julkisuuteen joulukuun alussa 1942. Valpon päällikköä Arno Anthonia syytettiin natsimieliseksi ja todettiin että kesästä asti juutalaisia oli viety Suursaarelle keskitysleirille.⁵³ Tämä piti osittain paikkaansa, sillä juutalaispakolaiset oltiin määrätty Suomen valtion toimesta suorittamaan työvelvollisuuttaan pääosin Kemijärven työleirillä. Kemijärvellä työskenteli 38 pakolaisjuutalaista, mutta luvut vaihtelivat pakkotyöläisten lomien mukaan.⁵⁴ Heidät siirrettiin kuitenkin, aivan kuten radiolähetys sanoi, kesän ja syksyn 1942 aikana Suursaaren linnoitustöihin. Syitä siirtoihin oli monia, mutta pääsyynä painoi Valpon halu eristää juutalaiset omaisistaan ja siirtää heidät kauemmaksi saksalaisista. Suursaaren leirillä työskennelleistä juutalaisista osa vertasi sitä myöhemmin keskitysleiriksi.⁵⁵ Anthoni ja Valpo joutuivat tämän episodin jälkeen radiopropagandan kohteeksi. Ilmeisesti tieto Suomen suorittamista kahdeksan

⁴⁹ Jowett & O'Donnell (2012), s. 290.

⁵⁰ JyKa, VTL, Raportti 20.6.1944 s. 4

⁵¹ JyKa, VTL, Raportti 3.3.1943, s. 6.

⁵² JyKa, VTL, Raportti 18.3.1944 s. 8.

⁵³ JyKa, VTL, Raportti 10.12.1942, s. 4.

⁵⁴ Rautkallio (1985), s. 94.

⁵⁵ Rautkallio (1985), s. 98–99.

juutalaispakolaisten ja muiden sotavankien luovuttamisesta ei ikinä saavuttanut Lontoota tai Washingtonia, sillä itse luovutuksista ei puhuttu.

Tammikuussa 1944 huhut Anthonin erosta saavuttivat Lontoon ja tämä otettiin vastaan "varauksettomalla tyydytyksellä" ja hämmästeltiin, miten Himmlerin menetelmiä kopioiva ja Gestapon kanssa yhteistyötä tehnyt taho oli voinut toimia näin pitkään demokraattisessa maassa.⁵⁶ Samoihin aikoihin Abakus nimimerkkiä käyttävä Denis Roper totesi Anthonin olevan pelkkä Himmlerin apuri. Anthonin eron jälkeen Valpo jätettiin radiolähetyksissä taka-alalle kesään 1944⁵⁷ saakka, jolloin villien huhujen aikana väitettiin muun muassa SS:n ja Gestapon tekevän yhteistyötä Valpon kanssa. Lähetyksissä väitettiin, että projektia johtamaan oli valittu SS-kenraali, joka on jo valinnut itselleen hotellin Helsingistä esikunnalleen.⁵⁸ Propagandan todenperäisyyttä tarkastaessa, on havaittavissa, että Valpon ja Gestapon väitetyt yhteydet olivat jokseenkin liioiteltuja. Tilanne oli kuitenkin sekava Saksan tiedustelu- ja turvallisuuspalvelujen moninaisuuden takia. Saksan Valtakunnan pääturvallisuusviraston eli RSHA:n alla toimi lukuisia osastoja erilaisilla tehtävillä, niistä merkittävimmät olivat SS:n omat tiedustelupalvelut (SD), rikospoliisi ja salainen poliisi Gestapo.⁵⁹ Tämän lisäksi siihen kuului myös Saksan armeija Wehrmachtin oma tiedustelupalvelu Abwehr, joka toimi aktiivisesti Suomessa ja jonka kanssa päämaja ja Valpo teki yhteistyötä.⁶⁰ Holokaustissa ja poliittisissa vainoissa aktiivisena ollut Gestapo ei kuitenkaan useista pyynnöistä huolimatta koskaan toiminut Suomen maaperällä.⁶¹ Tämä ilmeni myös amerikkalaisen sotilastiedusteluorganisaatio OSS:n⁶² edustajien raportissa, jossa todettiin Gestapolla olevan Suomessa vain tarkkailijoita. Tätä puoltaa myös se fakta, että Valpo tarkkaili Saksan lähetystössä työskenteleviä henkilöitä ja se oli valmis rajoittamaan tiettyjen saksalaisten maahantuloa Gestapo epäilyjen takia.⁶³ Valpon ja Gestapon todellisten suhteiden selvityksen on tehnyt vaikeaksi arkistojen hävittämiset sekä punaisen Valpon harjoittamat asiakirjaväärennökset.⁶⁴ Länsiliittoutuneet vetivät radiopropagandassaan mutkat suoriksi ja yhdistivät kaikki tiedustelupalvelut surutta

⁵⁶JyKa,VTL, Raportti 31.11.1944, s. 11.

⁵⁷ Tästä lisää kohdassa Suomen sotilaallinen asema.

⁵⁸ JyKa,VTL, Raportti 30.6.1944, s. 6.

⁵⁹ Rautkallio (2004), s. 61.

⁶⁰ Rautkallio (2004), s. 202, 210.

⁶¹ Rautkallio (2004), s. 206.

⁶² Office of Strategic Services.

⁶³ Rautkallio (2004), s. 206.

⁶⁴ Rautkallio (2004), s. 351, 210–211.

Gestapoksi ja liioittelivat valtavasti sen merkitystä Suomen sisäpolitiikassa. Valpoa käytettiin länsiliittoutuneiden propagandassa välineenä, jolla pyrittiin luomaan kuvitteellisia yhtenäisyyksiä Suomen ja natsi-Saksan järjestelmille. Valpoa käytettiin myös pelotteena suomalaisille kansalaisille ja demokratian vastavoimana.

Toinen Suomen kannalta kiusallinen kohde länsiliittoutuneiden radiossa oli viranomaisten harjoittama sensuuri. Länsiliittoutuneet kritisoivat sitä jatkuvasti läpi sodan. Länsiliittoutuneet käsittelivät sensuuria erityisesti ruotsalaisten lehtien avulla, jotka kritisoivat alusta lähtien Suomessa harjoitettua sensuuria, joka heidän näkökulmastansa oli tiukkaa. Länsiliittoutuneet kritisoivat sensuurin pitävän kansan pimennossa, eikä rauhaa tahtovaa lehdistöä päästetty ääneen Suomessa.⁶⁵ Esimerkiksi Abakuksen pakinassa käsiteltiin Suomen sensuuria elokuussa 1943. Lähetys on mielenkiintoinen, sillä se alkoi Svenska Dagbladetin uutisella, jossa todettiin Suomen kansan tietävän hämmästyttävän vähän maailman tapahtumista. Abakus kommentoi tätä uutista ja ilmoitti, että hän on seurannut suomalaisia lehtiä viikon ajan ja antoi niistä analyysinsa. Hän tuli siihen lopputulokseen, että Suomen lehdistö uutisoi vapaasti Italian rintamasta käyttäen molempien osapuolien tiedonantoja lähteenä, mutta itärintaman tapauksessa lehdistö luotti vain Saksan tiedonantoihin. Abakus syytti sensuuriviranomaisia tiedon pimittämisestä niin, ettei lukija voi muodostaa omaa mielipidettään. Hän totesi vielä Suomen lehdistön olevan Saksan alamainen. Lopuksi hän kehui Sosialidemokraatin ja ruotsinkielisten lehtien olevan ainoita, jotka ymmärsivät Suomen tilanteen vaarat.⁶⁶ Suomalaisille kuuntelijoille pyrittiin osoittamaan, ettei hallitus luottanut heihin totuuden kanssa. Suomen empiessä kesällä 1944 rauhanehtojen hyväksymisestä, länsiliittoutuneet syyttivät sensuuria siitä, että sekä hallitus että kansa ovat puolitoista vuotta jäljessä poliittisessa ajattelussaan.⁶⁷

VTL:n sensuuritoimiston päällikkönä toiminut Kustaa Vilkuna oli hyvin eri mieltä Suomen sensuurin tiukkuudesta. Hänen mukaansa ne, jotka tunsivat suurvaltojen propagandapitoisen, valikoidun ja sensuroidun lehdistön sekä radion, pitivät Suomen lehdistöä "erinomaisen vapaana ja puolueettomana." Hän totesi tämän olevan luonnollista maassa, joka kävi erillissotaa ja kansan oli kyettävä seuraamaan tapahtumien kehittymistä

⁶⁵ JyKa, VTL, Raportti 25.2.1944, s. 8. & 12.6.1944, s. 12.

⁶⁶ JyKa, VTL, Raportti 16.8.1943, s. 8.

⁶⁷ JyKa, VTL, Raportti 29.4.1944, s. 2.

ja asennoitumaan niiden muutoksiin.⁶⁸ Alpo Rusi tulee lehdistösensuuria jatkosodassa käsittelevässä tutkimuksessaan puolestaan siihen lopputulokseen, ettei lehdistöä pyritty eikä edes kyetty "pimentämään". Hän myöntää kuitenkin sensuurin johdattaneen lehdet uutisoimaan muunneltua totuutta.⁶⁹ Rusin tutkimuksessa osittain vahvistetaan myös liittoutuneiden kritiikki saksalaisten lähteiden käytöstä suomalaisessa uutisoinnissa. Jatkosodan alusta vuoden 1942 loppuun maailman rintamatapahtumista uutisoitiin täysin saksalaisten tiedonantojen kautta.⁷⁰ Vilkunan aloitteesta sensuuria kuitenkin höllennettiin vuoden 1942 lopussa: liittoutuneiden sotatiedonantaja sai julkaista, mutta kontrolloidusti.⁷¹ Ei ole siis mikään ihme, että niin ulkomailla kuin kotimaassakin syntyi kuva pimennetystä demokratiasta.⁷²

Vuoden 1943 lopussa alkoi lähetyksissä esiintyä yksittäisten poliitikkojen ja johtajien kritisointia. Presidentti Risto Ryti maalattiin useasti syntipukiksi koko jatkosotaan. Malliesimerkkinä toimii BBC:n radiolähetykset, jossa spekuloidtiin Suomen uutta hallituspohjaa: "Sosialidemokraatit eivät halua ruveta presidentti Rytin tuhoisan sotapolitiikan syntipukeiksi."⁷³ Ryti edusti myös ACF:n mukaan natsimielistä virkavaltaisuutta⁷⁴ ja hän järjesti Suomen alistumisen Saksan vasalliksi⁷⁵. ACF totesi Rytin kahdesti syrjäyttäneen demokraattiset menetelmät, ja hänen suurimpana rikoksena oli se, että hän salli "Suomen heittäytyä Saksan käsivarsille".⁷⁶ Mielenkiintoista näistä kommentteista tekee sen, että ne ovat kaikki lähetetty vasta Rytin eroamisen jälkeen. Rytiin kohdistunutta kritiikkiä ei siis juurikaan esitetty ennen hänen eroamistaan. Miksi? Yksi syy tähän voi olla Rytin tunnettu anglofilia. Kenties Lontoossa ja Washingtonissa luotettiin Rytin myönteisyyden lopulta johtavan rauhaan, mutta kun heidän mahdollista optimismiaan ei palkittu, alkoivat he rankasti kritisoida häntä. Tai kenties tämä oli tietoinen valinta, ettei istuvaa presidenttiä suonut loata.

⁶⁸ Vilkuna (1962), s. 171.

⁶⁹ Rusi (1982), s. 368.

⁷⁰ Rusi (1982), s. 209.

⁷¹ Herlin (1993), s. 170.

⁷² Rusi (1982), s. 358.

⁷³ JyKa, VTL, Raportti 10.8.1944, s. 3.

⁷⁴ JyKa, VTL, Raportti 20.9.1944, s. 3.

⁷⁵ JyKa, VTL, Raportti 5.9.1944, s. 6.

⁷⁶ JyKa, VTL, Raportti 7.8.1944, s. 1–2.

Rytiä kovempaa kritiikkiä sai SDP:n pitkäaikainen puoluejohtaja ja useassa ministeripestissä viihtynyt Väinö Tanner. Vuoden 1943 syyskuussa lähetetyssä radiolähetyksessä luettiin ruotsalainen artikkeli, jossa todettiin Tannerin olevan Moskovan pahin vihollinen ja suurin este rauhalle.⁷⁷ Syyskuun lopulla Tanner kehotti puheessaan kansalaisia lopettamaan keskustelu rauhasta ja luottamaan hallitukseen. Radiolähetyksessä nostettiin esille Dagens Nyheteristä lainaus, joka toteaa: "Ellei ennen, niin ainakin nyt tiedetään sosialidemokraattisen puolueen johtajan olevan esteenä rauhan ponnistuksissa".⁷⁸ Tämän jälkeen Tannerista lähdettiin maalaamaan hallituksen todellista johtajaa ja hän onkin usein spekuloinnin keskiössä. Kun radiossa pohdittiin Valpon päällikkö Arno Anthonin mahdollista eroa helmikuussa 1944, todettiin tämä Tannerin tappioksi ja hänen vastustajien voitoksi.⁷⁹ Tämä oli länsiliittoutuneilta varsin röyhkeä väite, sillä Tanner vastusti Anthonin juutalaisluovutuksia.⁸⁰ Tannerin toimiessa pääministeri Linkomiehen sijaisena, kuvailivat liittoutuneet tilannetta seuraavanlaisesti: "Liittoutuneiden piirissä ollaan yksimielisesti sitä mieltä, että ministeri Tanner on kaikkien niille vastenmielisten Suomen politiikan piirteiden henkilöitymä, ja sen vuoksi pahoitellaan sitä, että hän toimii pääministerinä Suomen politiikalle niin kriittisenä ajankohtana."⁸¹ Tanner päätyi myös kaikkien hullunkuristen huhujen keskipisteeksi, kun liittoutuneet alkoivat huhtikuun lopussa 1944 spekuloidaan uutta saksalaismielistä hallitusta. Näissä huhuissa Tanner on hallituksessa mukana näkyvässä asemassa.⁸² Mitä pidemmälle sota etenee, sitä pahemmaksi Tanner-kritiikki yltyi radioaalloilla. Rauhanneuvottelujen alkaessa kesällä 1944, teki Tanner angloamerikkalaisen radion mukaan kaikkensa pitääkseen Suomen sodassa.⁸³ Eräs lähetys kuvaili tilannetta varsin osuvasti: "[...]Tanner on viime viikon aikana koonnut käsiinsä kaikki vallan ohjaket ja pannut liikkeelle kaiken vaikutusvaltansa hallituksen muutosta ja neuvottelurauhaa vastaan."⁸⁴ Suomalaiselle kuulijalle rakennettu viesti oli selvä: jos Suomi haluaa rauhaa, oli sen päästävä eroon Tannerista.

⁷⁷ JyKa,VTL, Raportti 6.9.1943, s. 3.

⁷⁸ JyKa,VTL, Raportti 27.9.1943, s. 7.

⁷⁹ JyKa,VTL, Raportti 7.2.1944, s. 5.

⁸⁰ Paavolainen (1989), s. 224.

⁸¹ JyKa,VTL, Raportti 10.2.1944, s. 6.

⁸² JyKa,VTL, Raportti 23.4.1944, s. 5.

⁸³ JyKa,VTL, Raportti 22.6.1944, s. 5.

⁸⁴ JyKa,VTL, Raportti 26.6.1944, s. 4.

Liittoutuneet pitivät sotasyyllisinä Tannerta ja Rytiä, ja heidät oli määritelty PWE:n kohteiksi.⁸⁵ Raportteja lukiessa oli helposti havaittavissa Tannerin olevan kohde numero yksi. Tannerin päätyminen länsiliittoutuneiden silmätikuksi herättää kysymyksen siitä, miksi juuri hän valikoitui syntipukiksi. Tanner vastusti vanhojen rajojen ylitystä ja tunnetusti etsi ulospääsyä sodasta aktiivisesti.⁸⁶ Tannerin asema oli ongelmallinen, sillä hallituksen sisällä hän pyrki ajamaan rauhaisaa politiikkaa, mutta joutui ulospäin seisomaan hallituksen harjoittaman politiikan takana. Syy tähän sangen yllättävään Tanner-vihaan voi löytyä itäiseltä liittolaiselta. Tannerista muodostui Neuvostoliiton päävihollinen, esimerkiksi Neuvostoliiton organisoimassa Suomen vapausradiossa. Tanner oli eniten mainittu suomalainen poliitikko syyskuun 1944 ja toukokuun 1945 välillä. Toisin kuin lännessä, idän hyökkäykset menivät ajoittain jopa henkilökohtaisuuksiin. Tanner oli muun muassa "vaarallinen Neuvostoliiton vihollinen, hän on sosialidemokratian luopio, joka pitää sosialismin vastustamista elämäntehtävänänsä".⁸⁷ Tannerista muodostui Moskovan kiusanhenki monien erinäisten syiden takia, historioitsija Mikko Majander kiteyttää artikkelissaan *Sota-Tannerin synty*. Majanderin mukaan suurimpana syynä itäiselle Tanner-vihalle oli Tannerin kömpelöön ulkopolitiikkaan talvisotaa edeltävissä neuvotteluissa. Neuvostopropaganda maalasi Tannerista nopealla aikataululla talvisodan syntipukin ja työväenluokan pettäjän. Tanner oli pahimman luokan ideologinen vastustaja, sillä hän oli sosialisti, mutta vahvasti Neuvostoliittoa ja sen harjoittamaa politiikkaa vastaan. Tanner oli myös avainasemassa, kun hän kävi "taistelua työväen sielusta" vastustajanaan Otto Wille Kuusinen. Kysymys kuuluu, toimivatko länsiliittoutuneet Moskovasta saatujen tietojen tai narratiivien varassa Tannerin tapauksessa. Ottivatko englantilaiset mallia Neuvostoliiton radiosta? Yhteistyö Neuvostoliiton ja Ison-Britannian radiopropagandistien välillä oli kuitenkin hyvin vähäistä. PWE yritti vuoden 1944 aikana yhteistyötä itäisen liittolaisensa kanssa, mutta tämä kariutui venäläisten lähtiessä yllättäen Lontoosta.⁸⁸ Tässä oli todennäköisesti kyse Ison-Britannian myönnetytyspolitiikasta Neuvostoliittoa kohtaan, sillä angloamerikkalaisilla tahoilla ei ollut henkilökohtaisia kaunoja Tannerta kohtaan.

Rydin ja Tannerin lisäksi eräs tutkielman kannalta mielenkiintoinen hahmo on marsalkka C.G.E Mannerheim. Jo heti vuoden 1942 alusta asti on havaittavissa, että Mannerheim oli

⁸⁵ Vihavainen (1996), s. 217.

⁸⁶ Paavolainen (1989), s. 211.

⁸⁷ Karonen (2020), s. 249.

⁸⁸ Vihavainen (1996), s. 217.

amerikkalaisen ja englantilaisen kritiikin yläpuolella. Mannerheimiin liittyvät uutiset olivat sodan alussa neutraaleja ja varsin mitäänsanomattomia. Vuonna 1943 sama linja pääsääntöisesti jatkui, paitsi kunnes Mannerheim lähti maaliskuussa toipumaan Sveitsiin. Tämä "loma" ei kuitenkaan mennyt amerikkalaisille läpi, vaan he pohdiskelivat, olivatko saksalaismieliset halunneet hänet pois tieltä.⁸⁹ Eräässä 22.4.1944 esitetystä huhusta Saksa kehotti Suomea muodostamaan uuden hallituksen T. M. Kivimäen ja Väinö Tannerin johdolla, ja hyökkäämään Mannerheimia vastaan.⁹⁰ Kuuntelijoita muistutettiin jopa vuoden 1918 kuningasselkkauksesta, jossa Mannerheim seisoi yksin saksalaismielistä eduskuntaa ja hallitusta vastaan.⁹¹ Mannerheimista muodostui länsiliittoutuneiden propagandassa rehellinen rauhan mies: "Rauhaa suosivan opposition toiveet ovat jo kauan suuntautuneet Mannerheimiin".⁹²

Mannerheimin lopulta tultua presidentiksi, tervehdittiin tätä ilolla Yhdistyneissä Kansakunnissa. Presidentti Mannerheimia keuhuttiin vuolaasti, ja eräässä lähetyksessä selostaja luki Washington Postin artikkelista jokseenkin yliampuvan lainauksen: "Mannerheim on puolueiden yläpuolella ja tasavallan isä."⁹³ PWE:n ohjeistuksessa tiedostettiin Mannerheimin ainutlaatuinen asema ja hänen tulevaisuuden mahdollisuudet rauhan saavuttamiseksi. Täten lähetyksiä suunnittelevia tahoja kehoitettiin säästämään Mannerheim kritiikiltä. Kaikki kritiikki Suomen nykypolitiikasta piti ohjata Rytiin ja Tanneriin.⁹⁴ Lontoossa tiedostettiin Mannerheimin potentiaali mahdollisessa erillisrauhassa ja täten heidän intressinsä oli suojella häntä. Tämän lisäksi suuressa suosiossa olleen marsalkan parjaaminen olisi varmasti vieraannuttanut kuuntelijoita. Vertauksen vuoksi voidaan mainita Neuvostoliiton organisoima Suomen vapausradio, jossa Mannerheim jäi hyvin vähälle huomiolle.⁹⁵ Brittipropagandistien omia käsityksiä Mannerheimista kiteyttää hyvin seuraava lainaus: "Mannerheimin nimeä Suomessa pidetään toiveikkaasti suurena yhdistävänä nimenä vaaran hetkellä, mutta suomalaiset ovat tietoisia siitä raskaasta vastuusta, joka lepää nyt Suomen marsalkan harteilla".⁹⁶

⁸⁹ JyKa,VTL, Raportti 3.5.1943, s. 4.

⁹⁰ JyKa,VTL, Raportti 23.4.1944, s. 6.

⁹¹ JyKa,VTL, Raportti 30.6.1944, s. 6.

⁹² JyKa,VTL, Raportti 4.8.1944, s. 7.

⁹³ JyKa,VTL, Raportti 7.8.1944, s. 2.

⁹⁴ Vihavainen (1996), s. 217.

⁹⁵ Karonen (2020), s. 249.

⁹⁶ JyKa,VTL, Raportti 4.8.1944, s. 7.

2.2 Suomen kansa sodan keskellä — "He ovat urheata kansaa, jonka sen johtajat ovat pettäneet ja jonka sen liittolaiset ovat hylänneet"⁹⁷

Hallituksen ja yksittäisten poliitikkojen aseman horjuttamisen lisäksi radiolähetyksissä puhuttiin paljon Suomen kansasta ja sen vaikutusvallasta politiikkaan. Sekä amerikkalainen että englantilainen propaganda käsittelee Suomen kansaa yhtenä tiiviinä entiteettinä, joka haluaa rauhaa. Samalla kun hallitusta parjattiin, tunsii liittoutuneet suurta sympatiaa ja sääliä Suomen kansaa kohtaan. Jo heti tutkielman aikarajauksen alusta on radiolähetyksissä havaittavissa myös valituksia siitä, kuinka kansa oli jätetty täysin huomiotta tai sille ei oltu kerrottu koko totuutta. Malliesimerkkinä tästä yltiöpäisestä kehumisesta ja samalla tilanteen voivottelusta, voidaan ottaa eräs ACF:n lähetys elokuussa 1942. Lähetyksessä amerikkalaiset totesivat Suomen olevan sen "sisartasavalta" ja Suomen kansa oli jätetty päätöksenteon ulkopuolelle. "Me tiedämme kuitenkin, että Suomen varsinainen kansa, sen känsäkouraiset raatajat, olisi seurannut meidän neuvoamme, jos se olisi saanut asioistaan päättää."⁹⁸ Brittikommentoija Sanansaattaja eli Hillar Kallas puolestaan totesi 17.8.1943 esitettyssä radiolähetyksessä Suomen kansan syvien rivien olevan hämmästyttävän huonosti perillä maailman tapahtumista. Hän lisäsi myös mielenkiintoisen toteamuksen, että Suomen eduskunnassa ei oltu keskusteltu ulkopoliitikasta sitten vuoden 1941.⁹⁹ Eräässä lähetyksessä puolestaan todettiin Suomen kohtalon olevan surullinen tapaus, ja että se oli joutunut "osaksi johtajiensa uskomattoman heikkouden ja narrimaisuuden, osaksi oman kansansa itsepäisyyden ja hitauden pettämäksi." Samassa lähetyksessä kuuntelijoita lohdutettiin, että kansa ei ole saanut riittävästi tietoa ja kansanedustajat oli sivuutettu päätöksenteosta.¹⁰⁰ Tämän lisäksi kuuntelijaa muistutettiin jatkuvasti, että suurin osa kansasta ei halunnut sotaa.¹⁰¹ Tässä selkeästi yritettiin lyödä kiilaa kansalaisten ja hallituksen välille, ja herättää tyytymättömyyttä kansan keskuudessa. Kansalaisten ja hallitusten välisen vastakkainasettelun korostaminen propagandassa on tänäkin päivänä vahvasti käytössä oleva vaikuttamisen keino. Brittien ja amerikkalaisten radiolähetyksistä sai kuitenkin jokseenkin naiivin kuvan ja tuntuu että totuuden sijaan keskityttiin hakemaan suomalaisväestöltä reaktioita. Linja oli kuitenkin vuoden 1944 kesään mennessä

⁹⁷ JyKa,VTL, Raportti 20.6.1944, s. 4.

⁹⁸ JyKa,VTL, Raportti 14.8.1943, s. 8.

⁹⁹ JyKa,VTL, Raportti 18.8.1943, s. 4.

¹⁰⁰ JyKa,VTL, Raportti 2.7.1944, s. 4.

¹⁰¹ Ks. esim. JyKa,VTL, Raportti 30.6.1944, s. 2.

heikentynyt suorastaan naiiviksi. Lähetykset eivät olleet enää rationaalisia tai edes näennäisesti objektiivisia, vaan räikeitä ja provosoivia. Tuntuu, että totuuden sijaan haettiin suomalaisväestöltä jonkinlaista reaktiota hallituksen politiikkaan. Tämä hyökkäävä ja Neuvostoliiton mallin mukainen linja varmasti etäännytti ja ärsytti kuulijoita, enkä usko sen mitenkään auttaneen levittämään sodanvastaista mielialaa.

Tämän jälkeen angloamerikkalaiset tahot alkoivat vaatimaan laiminlyödyttä kansalta toimenpiteitä, kenties käyttäökseen hyväkseen mahdollista tyytymättömyyttä. Esimerkiksi eräässä lähetyksessä todettiin varsin yksinkertaisesti, että "Suomen kohtalo riippuu Suomen kansasta".¹⁰² Esimerkiksi Yhdysvaltain rautatievirkamiesliiton presidentti George Harrison vetosi suoraan työläisiin, jotta he toimisivat, sillä aika oli vähissä.¹⁰³ Mitään suoranaista ulylytystä kansannousuun ei tehty, mutta kansalta odotettiin toimenpiteitä sodasta irtautumiseen. Länsiliittoutuneiden narratiivin mukaan Suomen hallitukseen ei voinut luottaa ja se vei Suomen mieron tielle.

Kansan joukosta länsiliittoutuneilla ja Neuvostoliitolla oli kuitenkin selkeä suosikki: työväki. Suomen työväki sai paljon ihailua etenkin Yhdysvalloissa. 14.5.1944 esitettyssä lähetyksessä ammattiyhdistysvaltuutettu Robert Watt aloitti ilmoittamalla, että amerikkalainen työväki ihaili Suomen vapaita ammattiliittoja ja suri Suomen olevan vihollisen leirissä. Watt sanoi amerikkalaisen työväen toivovan Suomen työläisten murtavan ne kahleet, jotka sitovat heidät asiaan, mitä kenenkään suomalaisen työläisen ei pitäisi kannattaa.¹⁰⁴ Työväkeen vedottiin harvinaisen suoraan ja heistä puhuttiin yhtenä homogeenisena joukkona. Viimeistään kesän 1944 aikana radiopropagandassa ammattiliitot nostettiin esille ja niistä toivottiin ratkaisijaa rauhankysymyksessä. Esimerkiksi ACF:n lähetyksessä 1.8.1944 todettiin Suomen tilanteeseen olevan vain yksi ratkaisu: Suomen "Ay-keskusliiton" olisi saatava riittävästi rauhaa tahtovalle asenteelleen tukea kansanvaltaisilta tahoilta, jolla voitaisiin yrittää rauhaa vielä kerran.¹⁰⁵ Työväkeen ja etenkin ammattiliittoon kohdistuneet pyynnöt vaikuttivat kuitenkin olleen silkkaa toiveajattelua, joka pohjautui faktan sijaan oletetun kuuntelijakunnan koostumukseen.

¹⁰² JyKa, VTL, Raportti 26.4.1944, s. 5.

¹⁰³ JyKa, VTL, Raportti 6.4.1944, s. 3.

¹⁰⁴ JyKa, VTL, Raportti 15.5.1944, s. 4.

¹⁰⁵ JyKa, VTL, Raportti 2.8.1944, s. 3.

Suostutellessaan työväkeä, länsiliittoutuneet kehuivat SDP:tä runsaasti. SDP oli eniten mainittu puolue radiolähetyksissä. Tannerin asemaa pyrittiin horjuttamaan SDP:n sisällä keskittymällä harvinaisen tarkasti puolueen mahdollisiin sisäisiin kiistoihin. Radiossa aloitettiin jopa kaksiosainen sarja "Tietoja kulissien takaa", joka selosti SDP:n sisäistä kiistelyä Ryti-Ribbentrop-sopimuksesta. Lähetyksen mukaan oikeiston propaganda vaikutti SDP:n puoluekomitean kokoukseen ja näin ollen puolue jäi hallitukseen.¹⁰⁶ Puoluetta pyrittiin tehokkaasti erottamaan sen natsimieliseksi luonnehditusta johtajasta. SDP:n nauttima erityisasemaa tuki myös länsiliittoutuneiden valitsema lähdemateriaali radiolähetyksissä. Läpi koko jatkosodan Suomen Sosialidemokraatti-lehti oli radiolähetyksissä eniten esiintynyt lehti.

Tutkielmalleni mielenkiintoista argumentointia esiintyi erityisesti, kun länsiliittoutuneet kävivät läpi Suomen historiaa ja samalla kehuivat SDP:tä. Esimerkiksi 4.5.1944 esitetystä radiolähetyksessä verrattiin Suomen vuoden 1944 tilannetta vuoteen 1918. Viesti oli kovin karkäs, sillä se väitti, että "[...]länsimaisesti ajatteleminen oli maassa rangaistava rikos, mutta preussilaisen prinssin maanpetoksillisilla menettelytavoilla Suomen kuninkaaksi puuhaaminen sen sijaan kansallinen hyve." Historia oli jälleen amerikkalaisten mukaan toistamassa itseään ja kummasteltiin suomalaisten lyhyttä muistia, "[...] joka pakotti maan työväenliikkeen kunnianarvoisan veteraanin, entisen senaattori Matti Paasivuoren lausumaan historialliset sanansa: "Kieltäydyn ottamasta osaa tähän valtiolliseen ilveilyyn.""¹⁰⁷ Sosialidemokraatteja linkitettiin aktiivisesti tärkeäksi osaksi suomalaista demokratiakehitystä, unohtaen täysin vuoden 1918 vallankumousyritys. Muiden puolueiden mainitseminen oli todella harvinaista. Isänmaallinen Kansanliike ja Kokoomus mainittiin vain muutaman kerran ja silloinkin enemmän tai vähemmän saksalaisten käytyreinä. Tämä johtunee siitä yksinkertaisesta faktasta, että molemmissa puolueissa oli paljon saksalaismielisiä ja enemmän sodan puolella olevia toimijoita.

Tämän erikoisaseman voi myös havaita kiinnittämällä tarkasti huomiota, mistä kategorioista liittoutuneet puhuivat radiossa. Esimerkiksi ACF:n uutisointi oli hyvin työläispainotteista vuoden 1942 aikana. Sotauutisten joukossa sekä Iso-Britannia että Yhdysvallat uutisoivat aktiivisesti oman työväen tilanteesta, lakoista ja uusista oikeuksista. ACF:n työväkeen

¹⁰⁶ JyKa, VTL, Raportti 21.7.1944, s. 6–7.

¹⁰⁷ JyKa, VTL, Raportti 5.5.1944, s. 1.

vetoavaa linjaa selittää myös se, että sen henkilökunnasta suurin osa oli sosialisteja.¹⁰⁸ Työläisuuksien valikoiminen oli yksi tapa herättää työväen mielenkiinto. Lontoosta ja Washingtonista käsin pyrittiin myös vaikuttamaan työläisten mielipiteisiin Saksasta. Samalla keinona käytettiin uutisoimalla aktiivisesti Saksan työväen heikosta asemasta. Raportteja lukiessa tulee mieleen, että länsiliittoutuneet pyrkivät luomaan itsestään kuvaa työväenliikkeen vankkoina ystävinä.

2.3 Talous — “Suomi kuolee hitaasti nälkään”¹⁰⁹

Rangaistuksen ja varoittelun lisäksi länsiliittoutuneet, tässä tapauksessa etenkin Yhdysvallat, harrastivat myös jonkinlaista lahjontaa. Yksi aineistossa paljon esiintynyt aihe oli Suomen talous ja miten sota siihen vaikuttaa. Tämä aihe esiintyi etenkin vuoden 1942 kevään aikana, kun Suomen elintarviketilanne oli erityisen vaikea.¹¹⁰ Elintarvikkeista puhuttaessa brittiradio käytti paljon lukuja ja pyrki todistelemaan oman tilanteensa hyvyyttä. Se otti eräänlaiseksi esimerkkitapaukseksi heidän internoimiaan suomalaisia merimiehiä. Selostaja totesi suomalaisia varmaan kiinnostavan heidän ruoka-annoksensa. 30.11.1942 klo 20 esitetystä lähetyksestä kerrotaan merimiesten saavan viikossa leipää noin 2 400 g, lihaa 500 g, kalaa 575 g, juustoa 85g, margariinia 200g, sokeria 225 g, maitoa 2 litraa, 3 ja puoli kiloa perunoita ja halutessaan 55 grammaa teetä tai 150 grammaa kahvia.¹¹¹ Luvut vastaavat radiolähetyksen mukaan saman vuoden helmikuussa esitettyjä lukuja englantilaisten ruoka-annoksista.¹¹² Samoihin aikoihin Suomessa elettiin sodan pahimpia pula-aikoja. Vertauksen vuoksi Suomessa kyseisenä aikana vuosittainen naudan liha-annos oli suhteutettuna 7 kiloa per henkilö.¹¹³ Tämä tarkoittaisi noin 583 grammaa kuukaudessa. Koko talven 1941–1942 aikana leipäviljaa määrättiin 175 kiloa per henkilö.¹¹⁴ Internoitu merimies sai brittiradion mukaan siis lähes saman määrän yhdessä viikossa. Perunoiden osalta tilanne oli erilainen, kun kulutuskautena 1942–1943 perunoita ja muita juureksia jaettiin aikuisille 15 kiloa kuukaudessa. Tämä taas tekisi 3,75 kiloa perunaa viikossa. Aitoa kahvia taas ei saanut Suomessa enää vuoden 1941 jälkeen ollenkaan, vaan jouduttiin tyytymään korvikkeisiin.¹¹⁵

¹⁰⁸ Kolehmainen (1993), s. 16.

¹⁰⁹ JyKa, VTL, Raportti 24.4.1943, s. 2.

¹¹⁰ Hietanen (1990), s. 308.

¹¹¹ JyKa, VTL, Raportti 1.12.1942, s. 8.

¹¹² JyKa, VTL, Raportti 5.2.1942, s. 4.

¹¹³ Hietanen (1990), s. 309.

¹¹⁴ Pranttila (2006), s. 174–175.

¹¹⁵ Hietanen (1990), s. 311.

Vastaavilla lähetyksillä päästiin todistamaan Englannin hyvä elintarviketilanne ja samalla kenties herättää Suomessa tyytymättömyyttä omaan niukkaan tilanteeseen. Internoidut merimiehet nousivat pari kuukautta myöhemmin uudelleen esille. Tällä kertaa kahta heistä haastateltiin ja molemmat kertoivat hyvistä oloista leirillä. Sotavankien tai muiden vastaavien haastattelu on edelleen ajankohtainen propagandan keino. Kanttiinista sai ostaa säännöstelemättömiä tarvikkeita (olut, kahvi, viini) niin paljon kuin rahaa riitti. Oluen yltiöpäinen annostelu jouduttiin lopettamaan sen jälkeen, kun yksi merimies joi sitä liikaa ja hänen taltuttamiseensa tarvittiin kahdeksan englantilaista sotilasta. Merimiehet kommentoivat pikaisesti, etteivät sotilaat häntä satuttaneet ja kysyvät "mahtaisivatko saksalaiset olla helläkätisempiä?". Haastattelujen todenperäisyyttä on liki mahdoton todistaa ja usein vaikuttivat olevansa aivan liian hyviä ollakseen totta. Lähetys päättyi jälleen merimiesten saamiin ruoka-annoksiin, jotka vastasivat marraskuun 1942 lukuja, mutta kaikki annokset olivat kasvaneet muutamalla kymmenellä grammalla.¹¹⁶ Haastatteluja käytettiin kehumaan Englannin parempaa elintarviketilannetta. Eräs Suomessa palvellut englantilainen puolestaan hämmästyí palaessaan Lontooseen vuoden 1942 talvella, kun ravintolasta sai kaikkea pihvistä kanaan. Hän totesi suomalaisille kuulijoille, että viskiä sai juoda niin paljon kuin ikinä halusi, eikä kuponkeja tarvittu.¹¹⁷ Tämankään kyseisen englantilaisen henkilöllisyyttä tai tarinan aitoutta ei voida varmistaa, mikä herättää aina epäilyksiä tarinoiden todenmukaisuudesta. Eräänä mielenkiintoisena sivuhuomiona voidaan havaita lähetyksissä toistuva alkoholin runsauden korostaminen. Tämä oletettu kiinnostuksen kohde nojautui todennäköisesti propagandistien osalta stereotypiaan, jossa suomalaiset olivat kovin persoja alkoholille.

Englannin elintarviketilanteen näyttäytyessä Suomelle erinomaisena, maalasivat länsiliittoutuneet suomalaisten tilanteen äärimmäisen synkkänä. Englantilaisen radion mukaan Suomen radiossa herätti suuttumusta väite, että Suomessa lapsia kuoli nälkään. Tähän brittiradio vastasi hyödyntämällä Aftonbladetin artikkelia, jossa ruotsalainen lääkäri totesi suomalaisten lapsien nälänhädän olevan suuri.¹¹⁸ Englannin ja Yhdysvaltojen radio esitti useita surullisia toteamuksia Suomen heikosta elintarvikkeesta. Samalla se ujutti lähetysten joukkoon mainintoja Englannin ja Yhdysvaltojen kasvavasta tuotannosta.

¹¹⁶ JyKa, VTL, Raportti 4.2.1942, s. 6.

¹¹⁷ JyKa, VTL, Raportti 9.12.1942, s. 8.

¹¹⁸ JyKa, VTL, Raportti 30.4.1942, s. 4.

Propagandistit eivät vaivautuneet edes piilottelemaan lahjontayrityksiään. Lokakuun kahdeksantena päivänä 1942 kello 20:00 lähetetyssä lähetyksessä amerikkalaiset ilmoittivat suoraan: "Suomen kansan pitäisi hyvin tietää, että ainoa maa, jonka puoleen nälkiintyneet Euroopan kansat voivat luoda katseensa elintarpeita saadakseen, on Amerikka".¹¹⁹ Propagandistit loivat aktiivisesti valheellista mielikuvaa, jossa amerikkalaiset laivat seilaisivat heti Helsinkiin lastinaan ruokaa ja ylellisyystuotteita, jos Suomi vain ymmärtäisi vetäytyä sodasta.

Saksan lopulta lähettäessä apua Suomeen, löysivät liittoutuneet monia keinoja tämän kritisointiin. Esimerkiksi Suomen saadessa Saksalta voita, BBC ilmoitti tämän tulevan Tanskasta. Tanskalaisten saama voiansa väheni tämän seurauksena 16 %.¹²⁰ Lähteeksi brittiradio mainitsee Saksan virallisen uutistoimiston. Tämä Suomen tilanteen "hinta" tuotiin myös erinomaisesti esille, kun englantilaiset kuulivat Suomen elintarviketilanteen helpottuneen. Uutinen alkoi raportoimalla Saksan ryöstöpolitiikasta Ranskassa, minkä jälkeen uutinen siirtyi sitten Suomen tilannetta. Abakus totesi: "No, ei kukaan olisi tyytyväisempi kuin englantilaiset kuullessaan Suomen elintarviketilanteen helpottamisesta. Kuitenkin tyytyväisyyttämme synkentää se seikka, että tämä asiointi on saatu aikaan ei Saksan vaan miehitettyjen maiden kustannuksella."¹²¹ Englantilaiset pyrkivät osoittamaan, että Saksa ei auttanut hyvää hyvyttään tai uhrannut edes omista annoksistaan, vaan tämä kostautui sille viattomalle virolaiselle tai tanskalaiselle, jolta ruoka oli väkisin otettu. Vastaavien viestien tavoitteena oli todennäköisesti saada kuuntelijat tuntemaan sääliä tai syyllisyyttä, ja vaikuttaa yleisön mielipiteeseen Saksasta. Länsiliittoutuneiden osoittaessa Saksan lähettämien elintarvikkeiden olevan sangen epäeettisiä, he kritisoivat myös elintarvikkeiden laatua. Kun Suomeen talvella 1942 saapunut perunalähetys oli pilaantunut kovan pakkasen takia, BBC totesi teon olevan tahallinen saksalaisten oman huonon perunasadon vuoksi.¹²² Kesällä 1943 maahan saapunut viljalähetys oli puolestaan pienempi kuin normaalisti ja laadultaan ala-arvoista.¹²³ Jälleen kerran uutisessa ei mainittu mitään tietolähdettä. Länsiliittoutuneiden narratiivin mukaan Saksan lähettämä ruoka-apu oli siis riistetty miehitettyiltä mailta. Tämän lisäksi se oli ala-arvoista ja sen toimituksessa oli useita vaikeuksia.

¹¹⁹ JyKa, VTL, Raportti 9.10.1942, s. 7.

¹²⁰ JyKa, VTL, Raportti 4.1.1942, s. 4.

¹²¹ JyKa, VTL, Raportti 4.2.1942, s. 6.

¹²² JyKa, VTL, Raportti 13.1.1942, s. 3.

¹²³ JyKa, VTL, Raportti 15.6.1943, s. 6.

Länsiliittoutuneet pyrkivät tuomaan esille Saksan suuren roolin Suomen taloudessa ja sen mukana tuomat haitat suomalaisille. He maalasivat kuvaa epävarmasta ja epäreilusta kaupasta. Malliesimerkkinä voitiin ottaa lähetykset Pohjoismaisesta puutavarakomissiosta. Uutisen mukaan Saksa sai komission avulla ostettua suomalaista puuta polkuhintaan.¹²⁴ Amerikkalaiset puolestaan totesivat Saksan ja Suomen välisen kauppasopimuksen olevan vain saksalaisille hyödyllinen. Heidän maalaamansa näkökulman mukaan Saksa otti surutta suomalaisten resurssit ilman korvausta. Lähetyksessä kysyttiin: onko Suomen kansalle kerrottu asiasta?¹²⁵ Länsiliittoutuneet väänsivät niin sanotusti veistä haavassa, kun suomalaisille jatkuvasti muistutettiin, mikä tilanne olisi Suomessa, jos se ei tekisi akselivaltojen kanssa yhteistyötä. Britit kuivasti totesivat, että jos Suomi olisi puolueeton, tulisi amerikkalaisia laivoja Petsamoon edelleenkin.¹²⁶ Saksan traktorilähetyksien viipyessä, muistutti angloamerikkalaiset, että amerikkalaisen traktorin hinta oli puolet saksalaisesta.¹²⁷ Viesti oli selvä: jos Suomi ei olisi sodassa, sillä ei olisi mitään hätää elintarvikkeiden kanssa.

Jälleen kerran on havaittavissa Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen syyllistyneen naiiviin vääristelyyn ja Suomen ulkopoliittisen aseman liialliseen yksinkertaistamiseen. Suomen hallituksen ja lehdistön valittaessa Neuvostoliiton korvausvaatimuksista, lähetti Iso-Britannia jälleen Abakuksen asialle. Abakus pyrki repimään hallituksen argumentin riekaleiksi pyörittelemällä lukuja. Abakus kävi läpi Suomen hallituksen esittämiä lukuja ja myönsi niiden olevan osittain oikeassa. Hän kuitenkin kysyi, kuinka paljon sodan jatkaminen maksaa. Abakus tarjosi kaksi näkökulmaa: ihmishenget ja aineelliset vahingot, sekä taloudelliset vahingot. Lontoon tietojen mukaan Suomen vuosittaiset sotamenot olivat tuolloin 20 miljardin luokkaa. Abakus totesi sodan maksavan tuplasti enemmän kuin se, mitä Suomen pitäisi maksaa rauhasta.¹²⁸ Valuuttaa, eikä myöskään lähdettä mainittu. Sama linja jatkui läpi vuoden 1944 kevään, ja rauhan tullessa kuultiin myös englantilaisilta sangen mielenkiintoinen vertaus, jossa Suomea verrattiin leikkauspöydältä nousseeksi potilaaksi, joka olisi aiemmin leikkaukseen menemällä säästynyt ylimääräiseltä tuskalta.¹²⁹

¹²⁴ JyKa, VTL, Raportti 27.1.1942, s. 4.

¹²⁵ JyKa, VTL, Raportti 22.3.1943, s. 2.

¹²⁶ JyKa, VTL, Raportti 4.2.1942, s. 6.

¹²⁷ JyKa, VTL, Raportti 16.2.1942, s. 5.

¹²⁸ JyKa, VTL, Raportti 12.5.1944, s. 3.

¹²⁹ JyKa, VTL, Raportti 25.9.1944, s. 4.

2.4 Ulkopoliitiikka — “Suomen on valittava kunniallisen rauhan ja kansallisen itsemurhan välillä”

Erityisesti kiinnostavaa on seurata, miten liittoutuneet uutisoivat Suomen ulkopoliittisesta tilanteesta. Alusta lähtien radiolähetysten pääviesti oli selvä: Suomea ihailaan, mutta ei kerta kaikkiaan voida ymmärtää, miksi se on Saksan kanssa liitossa. Suomen ulkopoliittisia ratkaisuja ei ymmärretty ja kritiikkiä pyrittiin tuomaan laajalta rintamalta. Rauhaan painostettiin monin erilaisin keinoin. Länsiliittoutuneiden painostaessa Suomea rauhaan, käytti se apunaan pakinoitsijoita sekä ruotsalaisia, englantilaisia ja amerikkalaisia sanomalehtiä, ulkomailla asuvia suomalaisia ja poliitikkoja muun muassa Norjasta, Tanskasta, Isosta-Britanniasta ja etenkin Yhdysvalloista. Esimerkkinä Norjan pakolaishallituksen ulkoministerin lausunto Suomen tilanteesta, jossa hän pyysi Suomea lopettamaan taistelun heidän sortajien rinnalla.¹³⁰ Suomalaiselle kuuntelijalle syntyi eittämättä kuva laajalta rintamalta tulevasta kritiikistä ja näin ollen painostus kasvoi kasvamistaan. Tässä kenties rakennettiin myös liittoutuneiden taholta kuvaa todellisesta Yhdistyneestä kansakunnasta. Länsiliittoutuneiden radio vetosi erilaisiin tunteisiin yrittäessään kääntää kansan mielialan rauhan puolelle. Liittoutuneiden radiopropaganda muuttui keväällä 1944 todella aggressiiviseksi, ja suomalaisia kuuntelijoita peloteltiin ja pyrittiin vakuuttamaan tilanteen toivottomuudesta. Suomi ja sen kansa tuomittiin esimerkiksi perikatoon¹³¹ ja sen armeijan ja maan hävitys oli varma¹³², ellei rauhanehtoihin pian suostuttu. Sitä uhkailtiin muun muassa Romanian kohtalolla.¹³³ Pelottelun lisäksi radiopropaganda haki sympatiaa ja sääliä, mihin tanskalaiset ja norjalaiset uutiset soveltuivat erinomaisesti.

Rauhasta ei kuitenkaan uutisoitu läheskään joka päivä, vaan painostaminen tapahtui ikään kuin "aalloissa", sillä länsiliittoutuneet odottivat sopivia tilaisuuksia. Aina kun Suomessa alkoi käynnistyä huhu erillisrauhasta tai Paasikivi nähtiin matkustamassa jonnekin, alkoi hyvin keskitetty painostus Lontoosta. Sodan aikana VTL:ssä toiminut historioitsija Eino Jutikkala kuvaili näitä "rauhanoffensiiveiksi".¹³⁴ Rauhanoffensiivien aikana

¹³⁰ JyKa, VTL, Raportti 2.1.1942, s. 6.

¹³¹ JyKa, VTL, Raportti 26.6.1944, s. 7.

¹³² JyKa, VTL, Raportti 20.6.1944, s. 4.

¹³³ JyKa, VTL, Raportti 21.4.1944, s. 2.

¹³⁴ Jutikkala (1997), s. 66.

länsiliittoutuneet aloittivat vahvan painostuksen ja erillisrauhaa kannustavien huhujen levittämisen. Jutikkala itse puhui rauhanoffensiivista vain kerran, kun syyskuussa 1941 suomalaiset ylittivät vanhan rajan Karjalan Kannaksella. Kyseinen rauhanoffensiivi lopahti, kun suomalaiset olivat saaneet suuria sotilaallisia voittoja, ja sotainto oli korkealla.¹³⁵ On kuitenkin sopivaa kutsua myös muita liittoutuneiden suuria propagandakampanjoita rauhanoffensiiveiksi.

VTL:n kotimaanosaston tuotantotoimiston päällikkö Martti Ruutu kehui englantilaisten radiopropagandaa sen kyvystä taitavasti seurata ajankohtaisia aiheita ja mahdollisuuksia.¹³⁶ Tämä todisti brittien nopean kyvyn reagoida Suomessa tapahtuviin muutoksiin ja he käyttivät tätä häikäilemättömästi hyväkseen. Nopea reagointikyky auttoi etenkin ulkopolitiikan käsittelyssä, kun se pystyi käynnistämään väestöä kiinnostavat rauhanhuhut nopeasti aina kun tilanne niin salli. Ensimmäinen tutkielman aikarajauksen sisällä esiintynyt selvä rauhanhuhu tapahtui tammikuussa 1942, kun Paasikivi vieraili Tukholmassa. Paasikiven Tukholman-matkaa analysoitiin muutama päivä, kunnes uutisointi päättyi kuin seinään. Esimerkiksi 9.1.1942 kuullussa ruotsinkielisessä lähetyksessä englantilaiset totesivat Suomessa vallitsevan levottomuutta, kun ideaalitalanne rauhalle lipsui ohi.¹³⁷ Huhujen analysointi loppui kuitenkin vähin äänin 12.1.1942 ja tämä pienimuotoinen "rauhanoffensiivi" kesti vain neljä päivää. Tämä ei ollut sodan lopputuloksen kannalta merkittävä toimenpide, mutta toimi hyvänä esimerkkinä länsiliittoutuneiden nopeasta reagointikyvystä käyttää hyväkseen pienintäkin mahdollisuutta. Kenties tämän nopean reagointikyvyn varjopuolena oli myös se, että sodan loppuvaiheilla tartuttiin jokaiseen hullunkuriseen huhuun, joita Suomessa liikkui ja niitä esitettiin tosiasiana.

Edwin Linkomiehen tullessa pääministeriksi 5.3.1943, muuttui hallituksen ulkopolitiikka. Keväällä 1943 tehtiin rauhantunnusteluja, mutta ne eivät edenneet.¹³⁸ Rauhanvälittäjäksi tarjoutuneen Yhdysvaltojen mukaan tämä johtui sopimusosapuolten liian jyrkistä näkemyseroista.¹³⁹ Tämän tilaisuuden länsiliittoutuneet käyttivät edukseen ja syksyllä 1943 he ryhtyivät taas painostamaan Suomea. Rauhanoffensiivi lähti kuitenkin sivuraiteille, sillä niin sanottua *kolmenkymmenen adressia* käytettiin lähinnä Tanneria vastaan ja horjuttamaan

¹³⁵ Jutikkala (1997), s. 67.

¹³⁶ Ruutu (2000), s. 55.

¹³⁷ JyKa, VTL, Raportti 9.1.1942, s. 4.

¹³⁸ Häikiö (2005), s. 358–359.

¹³⁹ Hentilä (2009), s. 203.

hänen asemaansa puolueessa.¹⁴⁰ Muutama maininta erillisrauhasta toki tehtiin, mutta länsiliittoutuneet tyytyivät vain toteamaan Suomella olevan todella vähän aikaa jäljellä kunnialliseen rauhaan.¹⁴¹

Vuosien 1942 ja 1943 ulkopoliittikkaan ja erillisrauhaan liittyvä painostus tuli aalloissa, mutta vuonna 1944 se alkoi armottomana heti vuoden alusta alkaen. Ajoitus oli oiva, sillä Suomen ja Neuvostoliiton väliset rauhanneuvottelut olivat jälleen käynnistyneet Tukholmassa. Uudet ehdot olivat kuitenkin suomalaisten näkökulmasta jälleen liian jyrkät ja neuvottelut kariutuivat huhtikuussa 1944.¹⁴² Helmi- ja maaliskuun ajan on havaittavissa alati kasvavaa painetta radioaalloilla ja jopa sotatapahtumat jäivät lähes täysin rauhanhuhujen taka-alalle. Esimerkiksi 8.2.1944 klo 21:30 lähetetyssä lähetyksessä Yhdysvaltain hallitus varoitti Suomea yhteistyöstä Saksan kanssa, ja että tekojen seuraukset ovat vain Suomen hallituksen vastuussa.¹⁴³ Länsiliittoutuneiden lähetyksissä sama kaava toistui koko helmi- ja maaliskuun lähes muuttumattomana. Näiden viestien yhteyksissä annettiin usein myös “viimeinen varoitus” tai muistutettiin Suomea rajallisesta ajasta.¹⁴⁴ Jatkuva samankaltaisten uhkausten toistaminen ilman mitään toimenpiteitä heikensi viestin uskottavuutta ja tehoa. Jatkuva toisto herätti varmasti myös ärtymystä ja turhautumista kuulijoissa. Retoriikka koveni kevättä kohden todella ankaraksi, eikä ymmärrystä ei Suomea kohtaan enää esitetty. Rauhanneuvottelujen alkaessa, länsiliittoutuneiden radiopropagandistit syyttivät Suomen hallitusta vilpilliseksi ja väittivät, että rauhannehtojen pyytämisen tarkoituksena oli vain tyynnyttää Yhdysvaltoja ja vaientaa oppositio.¹⁴⁵ Suomen johtavia poliitikkoja kritisoitiin kevään ja kesän aikana rajusti, ja ankaraa painostusta hillittiin vain hetkellisesti Mannerheimin tultua presidentiksi. PWE:n ohjeistusten mukaisesti, jokaiselle uudelle hallitukselle tai presidentille annettiin hetkeksi työrauha.¹⁴⁶ Mannerheimin empiessä painostus jatkui, mutta edelleen koskematta hänen persoonaansa.

Kiivaiden torjuntataistelujen jälkeen Suomen hallitus alkoi jälleen etsimään tietä pois sodasta. Neuvostoliitto välitti ehtonsa Tukholman kautta Suomelle elokuun lopussa 1944.

¹⁴⁰ Kolmenkymmenen adressilla tarkoitetaan tapausta, jossa rauhanoppositio luovutti presidentti Rytille vuoden 1943 elokuussa 33 politikon adressin, jossa vaadittiin erillisrauhan tekemistä.

¹⁴¹ JyKa, VTL, Raportti 18.8.1943, s. 4.

¹⁴² Polvinen (1986), s. 7–8.

¹⁴³ JyKa, VTL, Raportti 9.2.1944, s. 8.

¹⁴⁴ Ks. Esim. JyKa, VTL, Raportti 16.3.1944, s. 5.

¹⁴⁵ JyKa, VTL, Raportti 24.5.1944, s. 6.

¹⁴⁶ Vihavainen (1996), s. 215.

Neuvottelujen aloittaminen edellytti kuitenkin Suomelta välien katkaisemista julkisesti Saksaan.¹⁴⁷ Eduskunta hyväksyi hallituksen menettelyn äänin 108–45. Aselevon oli määrä alkaa 4.9.1944 klo 08:00, mutta puna-armeijan joukot jatkoivat tulitusta vielä vuorokauden ennen tiedon saapumista. Tarkkaa syytä jatkuvalle tulitukselle on liki mahdotonta löytää. Oliko kyseessä venäläisten kostotoimenpide? Viivästykseen vaikutti todennäköisesti myös muutama tragikoominen sattuma. Pääministeri Hackzell oli unohtanut mainita radiopuheessaan välien katkaisemisesta Saksaan ja ulkoministeri Enckell puolestaan unohti lähettää tiedonantonsa eteenpäin Moskovaan.¹⁴⁸ Rauhan lopulta tultua kesti propagandisteilla hetki sopeutua uuteen tilanteeseen. Esimerkiksi 6.9.1944 esitetystä lähetyksessä Abakus pilkkasi Suomen johtoa "traagillisen sokeaksi", siitä että se päätti seurata vuoden 1918 häpeällistä politiikkaa tukeutumalla romahtavaan Saksaan. Suomi oli siis ottanut opikseen, mutta kovin myöhään.¹⁴⁹ Samaa parjausta esiintyi yllättävästi läpi syyskuun. Länsiliittoutuneiden mukaan Suomi oli säilyttänyt itsenäisyytensä, mutta toiminut tyhmänrohkeasti vastoin kaikkia lännestä saamiaan neuvoja, ja se oli ollut sokea tilanteen kehittymiselle Euroopassa ja muualla. Se oli päättänyt toimia viime hetkellä ja vain täpärästi pelastanut oman suvereniteettinsa. Kritiikin ohella radiolähetykset antoivat suomalaisille joitain lohdutuksen sanoja: "Suomen kansan ei pidä langeta epätoivoon. Se on säilyttänyt kallisarvoisimman omaisuutensa, itsenäisyytensä, jonka menetys ei ollut ainoastaan mahdollinen, vaan vakavasti uhkaava siinä tapauksessa, että maa olisi jatkanut sodankäyntiä, missä siinä ei ollut koskaan vähintäkään voiton mahdollisuutta."¹⁵⁰

Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian lisäksi käsitteli radiopropaganda Suomen suhteita muihin maihin. Tiettyä kohdennusta radiopropagandistit harrastivat myös tässä, sillä huomiota kiinnitettiin vain tiettyihin maihin. Tutkielman kannalta mielenkiintoisin näistä oli Suomen suhteet Skandinavian maihin ja Viroon.

Suomen suhteet muihin Pohjoismaihin olivat hankalat. Se kävi niin sanottua "erillissotaa" Saksan puolella, joka oli miehittänyt Tanskan ja Norjan. Kiusalliseksi kävi myös suomalaisten hyvä suhde Viroon, kun se joutui saksalaisten raan miehityksen alle. Ainoa poikkeus näistä oli Ruotsi, joka säilytti asemansa puolueettomana valtiona. On täten

¹⁴⁷ Hentilä (2009), s. 211.

¹⁴⁸ Polvinen (1986), s. 21–22.

¹⁴⁹ JyKa, VTL, Raportti 6.9.1944, s. 5.

¹⁵⁰ JyKa, VTL, Raportti 22.9.1944, s. 2.

mielenkiintoista tutkia, miten näiden maiden suhteita liittoutuneet käyttivät hyväkseen Suomeen lähetetyssä propagandassa.

Tanskan, Norjan ja Viron miehityksillä haettiin Suomesta sympatiaa, mutta pääosin tätä käytetään lyömällä kiilaa Saksan ja Suomen väliin. Tarkoituksena oli myös varmasti herättää suomalaisissa epäilyksiä Saksasta liittolaisena. Saksan harjoittamasta sorrosta näissä maissa piti keskustella aktiivisesti Suomen lehdistöä ja radiota tarkkaillut R.W. Bosleyn mukaan ja näin todellakin tehtiin.¹⁵¹ Kyseisten miehitettyjen maiden tilanteen esille tuomiseen käytettiin apuna muun muassa norjalaisia vapaaehtoisia talvisodassa ja paikallisia lehtimiehiä. Esimerkiksi eräs tanskalainen lehtimies kertoo Norjan ja Tanskan kärsivän Suomen tekemän valinnan takia.¹⁵² Skandinavian tilanteen aktiivinen uutisointi, etenkin ruotsinkielisissä lähetyksissä kertoi, myös jonkinlaisesta kohdennuksesta. Norjan ja Tanskan tilanne kiinnosti varmasti enemmän suomenruotsalaisia kuuntelijoita. Tämän osoittaa Norjaan ja Tanskaan liittyvien uutisten kohdentuminen erityisesti ruotsinkielisiin lähetyksiin. Suomenruotsalaiset vaikuttivat olevan usein lähetysten kohteena. Tätä puoltaa myös VTL:n asiantuntijoiden oletukset, joiden mukaan suomenruotsalaisten olevan alttiimpia vastaanottamaan angloamerikkalaista propagandaa.¹⁵³ Tästä osa on kuitenkin varmasti ennakkoluuloa ruotsinkielistä vähemmistöä kohtaan. Konkreettinen kohdennus ilmenee räikeimmin 14.7.1943 kuullussa lähetyksessä, jossa todettiin Valpon päällikkö Anthonin suhtautuvan epäilevästi työväkeen ja suomenruotsalaisiin. Jotain oletetusta kuulijakunnasta kertoo myös samassa lähetyksessä esitetty toteamus, että Anthonin takia "pohjoismainen inhimillisuus" oli vaarassa.¹⁵⁴

Virosta Suomeen tulleet pakolaiset aiheuttivat myös jännitteitä Suomen ja Saksan välille. Suomessa vallitsevaa Viro-sympatiaa pyrittiin radiolähetyksissä käyttämään kertomalla aktiivisesti Baltian maita koskevasta ryöstöpolitiikasta ja kurjista oloista. Suomalaiset kuuluivat brittien ja amerikkalaisten suusta muun muassa Suomen radion kuuntelun olevan kielletty vankilan uhalla.¹⁵⁵ Suomalaiset tunsivat suurta sympatiaa sen "heimokansaa" kohtaan, mutta suoraa kritiikkiä ei juurikaan tohdittu esittää.¹⁵⁶ Viron pakolaiskriisi jäi

¹⁵¹ Vihavainen (1996), s. 214.

¹⁵² JyKa, VTL, Raportti 26.6.1944, s. 7.

¹⁵³ Ruutu (2000), s. 52–53.

¹⁵⁴ JyKa, VTL, Raportti 14.7.1943, s. 6.

¹⁵⁵ JyKa, VTL, Raportti 7.4.1942, s. 5.

¹⁵⁶ Roiko-Jokela (2005), s. 162.

kuitenkin vähälle huomiolle muutamaa vuoden 1942 erityismainintaa lukuun ottamatta. Länsiliittoutuneet pyrkivät täysin tietoisesti herättämään suomalaisissa epäilyksiä. Britit spekuloiivat miksi saksalaiset eivät olleet palauttaneet Suomen ja Viron välistä postiyhteyttä vuoden 1942 aikana. Pelkäsikö Saksa suomalaisten reaktiota sen miehityspolitiikasta?¹⁵⁷ Viron kurjasta asemasta muistutetaan usein, mutta se hautautui vuoden 1943 ja 1944 uutisissa täysin muiden uutisten alle. Tähän voi myös vaikuttaa se, että britit eivät halunneet keskustella Virosta tai muista Baltian maista, kun he tiesivät Neuvostoliiton liittävän sen itseensä sodan jälkeen.¹⁵⁸ Operaatio Barbarossaa edeltäneestä Neuvostoliiton suorittamasta väkivaltaisesta Baltian miehittämisestä ei luonnollisesti puhuttu radiossa yhtikäs mitään.

Ruotsi puolestaan oli hankala tapaus, sillä monet suomalaiset olivat siinä uskossa, että Ruotsi petti Suomen talvisodassa. Ruotsalaiset puolestaan syyttivät Suomea kiittämättömyydestä ja sama nihkeä suhtautuminen maiden välillä jatkui jatkosodassa. Ruotsin lehdistö kirjoitti hanakasti Suomen tilanteesta ja antoi sille jatkuvasti neuvoja, joka puolestaan ärsytti suomalaisia entisestään.¹⁵⁹ Länsiliittoutuneiden maalaama kuva Ruotsista oli kuitenkin erilainen, sillä raporteista sai kuvan maltillisesta demokratianpuolustajasta, joka tahtoi vain suomalaisten parasta. Rauhan kynnyksellä 1944 kesällä ruotsalaiset lehdet kannattivat avoimesti neuvotteluihin. Lehdet totesivat ruotsalaisten pettyvän, jos Suomi ei käytä tilaisuuttaan rauhaan ja lupaavat runsasta apua, jos rauhanehdot hyväksytään.¹⁶⁰ Ruotsi liitetään Skandinavian natsivastaiseen rintamaan useaan otteeseen. Tämä on todella erikoista, sillä Ruotsi kävi runsaasti kauppaa Saksan kanssa ja nautti ajoittain jopa lämpimistä väleistä sen kanssa. Sen liittäminen "natsivastaiseen rintamaan" oli siis aika röyhkeä väite. Eräässä lähetyksessä selostaja kysyykin: "Oletteko kuulleet, miten Ruotsi ja Norja suhtautuvat natseihin?"¹⁶¹ Sodan loputtua, Suomea parjattiin siitä, että se hylkäsi ruotsalaisten maltillisuuteen kehottavat neuvot.¹⁶² Myös Ahvenanmaan kysymys pilkisti päätään, kun Ruotsi pohtii sen kohtaloa.¹⁶³

¹⁵⁷ JyKa,VTL, Raportti 13.2.1942, s. 4.

¹⁵⁸ Vihavainen (1996), s. 217.

¹⁵⁹ Herlin (1993), s. 163–164.

¹⁶⁰ JyKa,VTL, Raportti 6.4.1944, s. 3.

¹⁶¹ JyKa,VTL, Raportti 27.3.1944, s. 6.

¹⁶² JyKa,VTL, Raportti 6.9.1944, s. 1.

¹⁶³ JyKa,VTL, Raportti 17.7.1944, s. 3.

Lähetyksissä Ruotsin lehdistöä käytettiin jatkuvasti parhaimpina asiantuntijoina. Tehokeinona usein ilmoitettiin myös kyseisten lehtien asenne liittoutuneisiin. Esimerkiksi "natsimielistä" Aftonbladetia kommentoidaan humoristisesti eräässä lähetyksessä "Axelbladetiksi".¹⁶⁴ Tämä tehosi etenkin, jos joku "natsimielinen" ruotsalaislehti uutisoi jotain saksalaisvastaisia uutisia.

Puhuessaan Neuvostoliitosta oli Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen edettävä varovasti. Englantilaiset tiedostivat Suomen venäläisvastaisuuden ja eivät täten lähteneet venäläisiä yltiöpäisesti kehuaan. Radiolähetyksissä bolševismista ja kommunismista puhuminen oli selkeästi mustalla listalla ja näistä ei lähetyksissä puhuttu ikinä. Samalla kuitenkin se muistutti, ettei Neuvostoliitolla ollut imperialistisia pyrkimyksiä.¹⁶⁵ Neuvostoliiton vilpittömyyttä pyrittiin tuomaan moneen otteeseen esille. Lähetysten mukaan Neuvostoliitto halusi vapaan ja itsenäisen Suomen¹⁶⁶, eikä sitä tule kiinnostamaan sotien jälkeen muiden hallitusten asiat.¹⁶⁷ Tätä valheellista kuvaa jalomielisestä ja vilpittömästä Neuvostoliitosta pyrittiin ylläpitämään aina, kun rauhanetoja julkaistiin. Maaliskuussa 1944 julkaistuja rauhanetoja englantilaisradio piti suopeana, ja sanoi Englannin hallituksen olleen valmis myöntymään ankarimpiinkin ehtoihin. Korostaakseen liittoutuneiden yhtenäisyyttä ja mahdollisesti torpatakseen suomalaisten harhaluuloja Yhdysvalloista, ilmoitettiin samassa lähetyksessä myös Washingtonin hyväksyneen ehdot mukisematta.¹⁶⁸

Tätä suorastaan lapsellista suhtautumista jatkui myös aselevon jälkeen. Eräässä ACF:n lähetyksessä tätä pyrittiin vahvistamaan historian kautta. Lähetys kävi läpi Saksan "militarismin historiaa" ja sen seurauksia Suomelle. Lähetys myönsi jääkäri liikkeen jossain määrin auttaneen itsenäisyyspyrkimyksissä, mutta juuri heidän ohjanneen Suomen kansan Saksan kansalliskiihkon polulle. Kuuntelijoita muistettiin, että nimenomaan Venäjän sosialistit auttoivat Suomea sen itsenäistymistäistelussa 1917. Näihin saksalaisten "kansalliskiihkoisiin" piireihin osallistuneita syytetään suomalaisten huonosta suhtautumisesta Neuvostoliittoon.¹⁶⁹ Sama lähetyksen päätesanat ovat hyvin tilannetta

¹⁶⁴ JyKa,VTL, Raportti 12.7.1942, s. 7.

¹⁶⁵ Vihavainen (1996), s. 215.

¹⁶⁶ JyKa,VTL, Raportti 6.2.1942, s. 6.

¹⁶⁷ JyKa,VTL, Raportti 10.2.1942, s. 8.

¹⁶⁸ JyKa,VTL, Raportti 2.3.1944, s. 4.

¹⁶⁹ JyKa,VTL, Raportti 19.9.1944, s. 2.

kuvaavat: "Suomen kansalla on oikeus vaatia suvereenisuutensa ohjaajilta realistista ja kaukonäköistä ulkopoliittikkaa, joka johtuu todellakin hyvän naapuruuden suhteista".

2.5 Sotilaallinen asema — "He eivät kykene omilla voimillaan pysäyttämään venäläistä höyryjyriä"¹⁷⁰

Iso-Britannia ja Yhdysvallat jättivät useimmiten Suomen rintaman hyvin vähälle huomiolle, sillä heidän saamansa tiedot olivat mitä useimmiten joko väärässä tai myöhässä.¹⁷¹ Valheellisten rintamatietojen esittäminen olisi jatkuessaan haavoittanut uutisten uskottavuutta ja täten karkottanut kuuntelijoita. Aineistoa tarkastellessa on havaittavissa, että Suomen heikkenevää sotilaallista asemaa tuodaan ilmi raportoimalla Saksan tappioita ympäri Eurooppaa ja Afrikkaa niin usein kuin vain oli mahdollista. Saksan tilanne on epätoivoinen ja suomalaisia kehoitetaan olemaan luottamatta Saksaan. Tämä korostuu etenkin vuoden 1944 suurhyökkäysten aikana. Liittoutuneiden viesti oli selvä: suomalaiset olivat sotilaallisesti taitavia, mutta heillä ei ollut mahdollista pysäyttää venäläisiä. Tästä keskeisenä esimerkkinä voidaan ottaa erään lähetyksen Suomelle tarjoamat kolme vaihtoehtoa: 1. Jatkaa vastarintaa, kunnes maa on täydellisesti vallattu, 2. Sisäinen vallankumous, 3. Nykyinen hallitus eroaisi ja tekisi tilaa perustuslailliselle hallitukselle. Saksan apu tai Neuvostoliiton offensiivin pysäyttäminen oli vain toiveajattelua.¹⁷²

Suomen armeijaa ja sen sotilaita puolestaan vain keuhuttiin. Malliesimerkkeinä voidaan ottaa 8.4.1942 mainittu tapaus, jossa todettiin suomalaisten tykistöupseerien ottaneen komennon saksalaisilta, kun suomalainen tykistö on osoittautunut saksalaista tykistöä 60 prosenttia tehokkaammaksi.¹⁷³ Suomalaisia sotilaallisia suorituksia keuhuttiin myös elintärkeäksi saksalaiselle strategiassa. Uutinen ei kuitenkaan koskenut suomalaisten erinomaista suorittamista, vaan länsiliittoutuneet käänivät sen siihen, että miksi Saksa ei ruoki paremmin taistelevaa liittolaistaan?¹⁷⁴ Tässä esiintyikin hyvin tyypillinen kaava länsiliittoutuneiden propagandassa: suomalaisia keuhutaan ja samalla onnistutaan kritisoimaan Saksa. Aivan kuten muussakin propagandassa, Suomen keuhumista käytetään

¹⁷⁰ JyKa, VTL, Raportti 14.6.1944, s. 2.

¹⁷¹ Fields (2020), s. 47.

¹⁷² JyKa, VTL, Raportti 21.6.1944, s. 3.

¹⁷³ JyKa, VTL, Raportti 9.4.1942, s. 8.

¹⁷⁴ JyKa, VTL, Raportti 11.1.1942, s. 4.

aseena omia tarkoitusperiä varten. Tähän kaavaan asettui myös länsiliittoutuneiden rakentama kuva talvisodasta. Talvisota tuotiin säännöllisin väliajoin esille ja muisteltiin Suomen kunniallista suoritusta puolustaessaan demokratiaa. Tätä haikeaa muistelua ja kehumista käytettiin kuitenkin välineenä muistuttamaan, kuinka alas Suomi oli vajonnut. Talvisodan "aseistamista" propagandatarkoituksiin tapahtui pääosin talvisodassa palvelleiden vapaaehtoisten kautta. Esimerkiksi brittiläinen pakinoitsija Abakus haastatteli norjalaisia lentäjiä, jotka olivat vapaaehtoisina talvisodassa. Haastattelussa selvisi suomalaisten sotilaiden vetävän vertoja kenelle tahansa Suomen olosuhteissa taisteleville joukoille. Lentäjien kehuja kuitenkin käytettiin kritisoimaan, sitä miten Suomi kehtasi pettää Norjan.¹⁷⁵

Pyrkiessään lietsomaan suomalaisissa ahdinkoa sen sotilaallisesta tilanteesta, tekivät Iso-Britannia ja Yhdysvallat paljon virheitä, jotka koettelivat sen uskottavuutta. Ensimmäisenä esiintyy huhu, jonka mukaan suomalaiset ovat luovuttamassa Kannasta Saksalle sotatoimialueeksi Leningradia vastaan. Suomalaiset joukot puolestaan ottaisivat korvaukseksi vaikeamman rintamaosuuden Muurmännin rintamalta.¹⁷⁶ Väitteiden tueksi ei ole löytynyt asiakirjanäyttöjä. Länsiliittoutuneiden vastaavat huhut herättivät varmasti hermostuneisuutta etenkin Kannaksen suurhyökkäyksen alussa, jolloin mielialat olivat osassa maata jo lähes paniikinomaisessa tilassa.¹⁷⁷ "Luotettavat tiedot" kertoivat toukokuussa, että Saksa oli sijoittanut n. 2000 varmuuspalvelun ja Gestapon miestä Helsinkiin "kapinavehkeilyjä ja 5:n kolonnan toimintaansa varten".¹⁷⁸ Kesän edetessä ja uuden hallituksen valinnan lähetessä, laittoivat britit propagandaansa lisää kierroksia. Useissa huhuissa spekuloidaan saksalaisten nousseen maihin Suomessa ja suunnittelevan vallankaappauksia.¹⁷⁹ Eräät huhut kertoivat taas saksalaisten joukkojensiirroista: eräässä lähetyksessä ilmoitettiin Saksan laivaston siirtäneen paljon laivoja Helsinkiin¹⁸⁰ ja toisessa ilmoitettiin Saksan siirtävän kolmanneksen Suomen-joukoista Turun seudulle¹⁸¹. Yhdessä tapauksessa ilmoitettiin myös Saksan miehittäneen Ahvenanmaan.¹⁸² Länsiliittoutuneiden kesän 1944 radiolähetyksiä voidaan kuvailla yhdellä sanalla: kiire. Se muistutti lähes

¹⁷⁵ JyKa,VTL, Raportti 25.4.1942, s. 8–9.

¹⁷⁶ JyKa,VTL, Raportti 7.3.1942, s. 5.

¹⁷⁷ Favorin & Heinonen (1972), s. 241–242.

¹⁷⁸ JyKa,VTL, Raportti 4.5.1944, s. 6.

¹⁷⁹ Esim. JyKa,VTL, Raportti 5.7.1944, s. 7.

¹⁸⁰ JyKa,VTL, Raportti 30.6.1944, s. 6.

¹⁸¹ JyKa,VTL, Raportti 3.8.1944, s. 8.

¹⁸² JyKa,VTL, Raportti 27.3.1944, s. 5.

päivittäin Suomea siitä kiireestä mikä sillä oli päästä rauhaan. Hälyttävät huhut saksalaisten vallankaappauksesta herättivät varmasti kuuntelijoissa ahdistusta, sillä kesää vuonna 1944 voidaan luonnehtia kaikin puolin epävarmaksi. Huhuja tuli myös tuona kesänä ihan omasta takaa, sillä väestön keskuudessa todettiin 40 000 suomalaisen sotilaan joutuneen Kannaksella mottiin ja puna-armeijan olevan jo Kotkassa.¹⁸³ Länsiliittoutuneet, oli se sitten tarkoituksella tai ei, lisäsivät näillä huhuilla kesän paniikinomaista tunnelmaa.

¹⁸³ Kivimäki (2015), s. 78.

3. Maailmansota radiossa

3.1 Länsiliittoutuneiden tappiot — "Saksan kömpelö propaganda, joka yrittää tehdä tästä operaatiosta epäonnistunutta invaasioyritystä, ei petä ketään."¹⁸⁴

Tässä kappaleessa käsittelem, miten länsiliittoutuneet raportoivat omista vastoinkäymisistään. Omia epäonnistumisia länsiliittoutuneet, etenkin englantilaiset, puolustivat erinäisin keinoin. Aineistoa tutkittaessa on havaittavissa selkeitä eroja taistelujen välillä, mitä pidemmälle sota eteni.

Ensimmäinen selkeä länsiliittoutuneiden vastoinkäyminen tutkimusajankohtana, oli Erwin Rommelin johtamien Afrikan-joukkojen tekemä suurhyökkäys touko-kesäkuussa 1942. Operaatio Theseuksena tunnetussa operaatiossa Rommelin ja Italian Afrikan joukot ryhtyivät yllättävään vastahyökkäykseen, ja offensiivin tuloksena akselivallat saivat murrettua Gazalan linjan ja Ison-Britannian 8. armeija joutui perääntymään El Alameinin puolustuslinjaan asti.¹⁸⁵ Saksalaisten suurta voittoa korosti elintärkeän satamakaupunki Tobrukin kaatuminen vain päivän piirityksen jälkeen, kun se oli edellisenä vuonna selvinnyt lähes kahdeksan kuukauden piirityksestä.¹⁸⁶ Tobrukin kaatuminen ja brittien epäonnistuminen herätti raivoa kotirintamalla ja aiheutti Churchillille epäluottamuslauseen.¹⁸⁷

Brittien propagandalinja pysyi koko offensiivin ajan kuitenkin rauhallisena. Rommelin hyökkäyksestä raportoitiin kuivasti ja analyttisesti. Taisteluista puhuttaessa radiolähetyksissä käytetty kieli oli asiallista ja se nojasi täysin armeijan tiedonantoihin. Radiolähetyksissä kerrottiin tarkkoja tietoja puolustusjärjestelyistä ja jopa yksittäisten asemien nimistä. Narratiivi oli kuitenkin hyökkäyksen alkupuolella sama: vihollinen hyökkäsi raskaalla panssarimuodostelmalla, mutta britit pitivät asemansa ja suorittivat onnistuneen vastahyökkäyksen. Kiivaita taisteluja käytiin erämaassa 40 kilometrin päästä Tobrukista.¹⁸⁸ Operaation alkuvaiheen edetessä, innostuivat brittipropagandistit

¹⁸⁴ JyKa, VTL, Raportti 22.8.1942, s. 4.

¹⁸⁵ Beevor (2015), s. 373.

¹⁸⁶ Beevor (2015), s. 210, 268.

¹⁸⁷ Beevor (2015), s. 371.

¹⁸⁸ JyKa, VTL, Raportti 31.5.1942, s. 4.

kuvailemaan Rommelin hyökkäystä muun muassa "täydellisen epäonnistuneeksi".¹⁸⁹ Radiokuuluttaja nosti esille muutaman keskeisen havainnon, joka tiivistetyksi menee näin: saksalaiset olivat "ratkaisevasti" epäonnistuneet, brittivaunut puolestaan olivat saavuttaneet alustavan voiton Knightsbridgen puolustusasemassa ja Saksa oli murtautunut brittimiinakenttien läpi ja pyrki niistä "ulos". Samalla Englannin ilmavoimat oli ylivoimainen ja merkittävä saksalaiskenraali oli jäänyt vangiksi.¹⁹⁰ Tässä vaiheessa brittipropaganda oli vielä suhteellisen oikeassa. Knightsbridgen asema piti urhoollisesti ja Rommelin hyökkäys ei alkanut suunnitelmien mukaisesti. Myös tämä "aukko" miinakentässä piti paikkansa, mutta saksalaiset eivät suinkaan pyrkineet tästä aukosta ulos, vaan he huolsivat sitä kautta joukkojaan hyökkäystä varten. Brittien (ja etenkin Vapaan Ranskan) joukkojen vastarinta oli ankaraa, mutta jälleen kerran brittien sodanjohto ei kyennyt tilanteen vaatimiin vastahyökkäyksiin.¹⁹¹

Tämän jälkeen uutisointi väheni radikaalisti ja brittipropaganda suuntautui puhumaan lähinnä sen ilma- ja merivoimien saavutuksista. Jokin oli siis mennyt pieleen. 16.6.1942 kuuluneessa radiolähetyksessä todettiin taisteluiden olevan yhä käynnissä. Brittipropagandassa on nyt havaittavissa sama kaava: brittijoukot torjuivat joka hyökkäyksen ja hyökkäsivät ärhäkästi vastaan. Vihollisen etenemisestä ei puhuttu. Sama uutislähetys kuitenkin mainitsi ohimennen taisteluiden olevan enää vain 20 kilometriä Tobrukista.¹⁹²

Tilanteen huonontuminen alkoi pikaisesti kuulua myös radiossa. BBC myönsi viimeinkin vetäytymisen tapahtuneen 16. kesäkuuta 1942 klo 18 kuullussa radiolähetyksessä, ja samalla myönnettiin molempien osapuolten kärsineen raskaita tappioita.¹⁹³ Tilanne oli poikkeuksellisen paha, sillä brittipropaganda harvoin myönsi heidän kärsineen raskaita tappioita. Myönnytykset jatkuivat hyvin nopealla aikataululla: "dramaattisten äkkikäänteiden" takia britit oli ajettu marraskuun 1941 asemiin ja "[...]Rommel rynnistää kiivaasti, muttei kuitenkaan odotetun tehokkaasti ja nopeasti". Samalla myönnettiin, että Tobruk voi joutua uuteen piiritykseen. Lähetys oli silti täynnä uhoa, ja kuuluttaja muistutti Tobrukin ensimmäisen piirityksen sankaritarinasta. Kuuluttaja totesi myös, että Pohjois-

¹⁸⁹ JyKa, VTL, Raportti 02.6.1942, s. 5.

¹⁹⁰ JyKa, VTL, Raportti 2.6.1942, s. 6.

¹⁹¹ Beevor (2015), s. 368–369.

¹⁹² JyKa, VTL, Raportti 16.6.1942, s. 7.

¹⁹³ JyKa, VTL, Raportti 17.6.1942, s. 5.

Afrikan taistelujen ensitavoite ei ollut enää alueellinen, vaan nyt tavoiteltiin vihollisjoukkojen hävittämistä. Samalla hän totesi yllättäen myös mahdollisuuden Tobrukin "luovutuksesta": "Tobrukin hallussapitäminen saattaa olla tai olla olematta osa tästä laajemmasta strategiasta."¹⁹⁴ Se täytyy todeta, että Tobrukin luovuttaminen ei tullut kysymykseenkään ja pääministeri Churchill oli vaatinut sen puolustamista hinnalla millä hyvänsä.¹⁹⁵

Tobrukin lopulta kaaduttua riensi brittiradio puolustamaan armeijaansa. Tappion suuruus myönnettiin, ja tapahtunutta pyrittiin selittämään kuulijoille. "Olosuhteet ovat yhä enemmän olleet 8. Armeijaa vastaan aina siitä lähtien kuin brittiläisten mekanisoidut voimat kärsivät lamauttavan iskun epäsuotuisassa taistelussa. Tästä lähtien tuli välttämättömäksi vetäytyä uudelle puolustuslinjalle, joka oli varustettu Egyptin rajalle."¹⁹⁶ Vaikka väite pitäisi paikkansa, ei se pysty silti peittelemään sitä tosiasiaa, että 8. Armeija oli epäonnistunut katastrofaalisesti. Englannin propaganda oli pitäytynyt tyypillisesti taas totuudessa, mutta se oli projisoinut virheellistä tilannekuvaa kuulijoilleen. Radiolähetyksissä ongelmia ei tuotu esille, ennen kuin Tobruk oli selkeästi vaarassa. On hyvä kysyä, oliko tämä tahallista totuuden pimittämistä, vai sodanjohdon todellinen näkemys Libyan tilanteesta. Radiolähetykset viittasivat Libyasta puhuttaessa puhtaasti armeijan tiedonantoihin, joten jälkimmäistäkään mahdollisuutta ei voi poissulkea. Brittiarmeija oli joutunut läpi Pohjois-Afrikan kampanjan monenlaisten harhautusten kohteeksi, ja se oli usein luullut omaa tilannettaan paremmaksi, kuin se todellisuudessa oli ollut.

Iso-Britannian radio vääristeli tarpeen vaatiessa räikeästi tilannetta kuulijoilleen. Tämä ilmeni selkeästi Dieppen hyökkäyksestä kertovissa uutisissa. Operaatio Jubileena tunnetun hyökkäyksen alkuperäisenä tavoitteena oli kerätä tietoa, tuhota saksalaisten asemat ja vetäytyä hallitusti takaisin Englantiin. Tämä 19.8.1942 tapahtunut operaatio paljastui pian kuitenkin täydelliseksi fiaskoksi. Saksalaiset havaitsivat hyökkäyslaivueen etuajassa, minkä vuoksi liittoutuneet joutuivat hyökkäämään valmiina olevaa vastustajaa vastaan, joka oli hyvin linnoitettu. Etenkin brittien ja sen Kansainyhteisön joukot kokivat suorastaan hirvittäviä menetyksiä. Operaation osallistui yli 6 000 miestä ja näistä noin 4 000 kaatui,

¹⁹⁴ JyKa, VTL, Raportti 21.6.1942, s. 1.

¹⁹⁵ Beevor (2015), s. 369.

¹⁹⁶ JyKa, VTL, Raportti 23.6.1942, s. 7.

haavoittui tai jäi vangiksi. Tämän lisäksi menetyksiin kirjattiin yksi hävittäjä, 33 maihinnousualusta ja kaikki maihinnousuun osallistuneet panssarivaunut.¹⁹⁷

Englantilaiset propagandistit kuitenkin lähtivät muodostamaan kuuntelijalle kuvaa hyvin menestyksekkäästä ja opettavaisesta hyökkäysretkestä. Lähetykset sisälsivät sekä optimistisia että uhmakkaita viestejä hyökkäyksestä. Saksalaisten puolustusasemien todettiin olevan vahvoja heti ensi alkuun, muttei tarpeeksi vahvoja pysäyttämään liittoutuneiden maihinnousua. Hyökkäys teki Hitlerin tietoiseksi siitä, että Englannissa sijaitseva kasvava sotajoukko, joka oli hyvin koulutettu yhdessä. Dieppen retki antoi brittilehdistön mukaan esimakua tulevasta "suurista tapahtumista".¹⁹⁸ Dieppen "kommandoretken" historiallisuutta korostettiin, sillä se oli ensimmäinen kommandoretki valoisaan aikaan ja ensimmäinen vastaava hyökkäys, jossa oli mukana tankkeja.¹⁹⁹ Brittinarratiivin mukaan tämä kokeellinen hyökkäys osoittautui äärimmäisen tärkeäksi oppitunniksi tulevaa varten. Retki oli paljastanut saksalaisten rannikkopuolustusten salat, ja se oli kovin länsiliittoutuneiden tuottama isku länsirintamalla sitten vuoden 1940. Vakuuttaakseen kuulijansa, etenkin englantilaiset käyttivät tiedotuksessaan hyväksi puolueettomia maita. Radiolähetyksen mukaan Ruotsin lehdistö "tervehti Dieppen hyökkäystä mitä suuriarvoisimpana". Ruotsalaislehdistön mukaan vastaavien operaatioiden piti olla suoranaista mahdottomuutta, mutta tästä huolimatta liittoutuneet olivat tehneet maihinnousun "eikä niinkään vähäisellä menestyksellä". Sveitsistä puolestaan tihkui uutisia, että maihinnousu herätti "jännittynyttä mielenkiintoa" ympäri Ranskan.²⁰⁰ Puolueettomien maiden uutisia, olivat ne sitten aitoja tai ei, käytettiin britti- ja amerikkalaisradiossa häikäilemättömästi. Ne todennäköisesti herättivät kuulijoissa mielenkiintoa, sillä viestin sisältö tuli näennäisesti kerrankin muualta kuin Lontoosta tai Washingtonista. Ruotsia kuvailtiin aiemmin mainitussa lähetyksessä "kylmän todellisuuden maaksi", ja tällä pyrittiin herättämään luottamusta suomalaisissa kuulijoissa, etenkin suomenruotsalaisten kohderyhmässä.

Kuuntelijaa vakuuteltiin siitä, ettei kyseessä ollut missään tapauksessa invaasioyritys. Esimerkiksi 21.8.1942 klo 18:00 lähetetyssä radiolähetyksessä luettiin ote The Times-

¹⁹⁷ Beevor (2015), s. 396.

¹⁹⁸ JyKa, VTL, Raportti 22.8.1942, s. 5.

¹⁹⁹ JyKa, VTL, Raportti 20.8.1942, s. 8.

²⁰⁰ JyKa, VTL, Raportti 22.8.1942, s. 5.

lehdessä, jossa haukuttiin kömpelöä saksalaispropagandaa siitä, että se puhui Dieppen hyökkäyksestä invaasiona.²⁰¹ BBC:n nimettömänä pysyvä sotilasasiantuntija kommentoi Dieppeä suureksi tiedusteluoperaatioksi ja erikoisjoukkojen sekä -varusteiden "lopulliseksi taistelukoikeeksi", jossa ei suuria molemminpuolisia tappioita voida välttää.²⁰² Tässä brittien näkemys oli kuitenkin oikeassa, sillä kyseessä ei ollut missään tapauksessa yritys valloittaa Ranska.

Saksan propagandalle epäonnistunut Dieppen hyökkäys oli lottovoitto, ja sitä käytettiin aktiivisesti saksalaisissa lähetyksissä. Radiolähetyksissä mainittiin saksalaisten tekemiä uutisia ja tuotiin esille saksalaisten omat tilanneraportit, jotka näin jälkikäteen vaikuttivat olevan lähempänä totuutta. Brittien oma vastahyökkäys radioaalloilla pohjautui lähinnä pilkkaan ja vertailuun. Radiolähetyksissä keskityttiin Hitlerin valloituksia suojelevan "Atlantin muurin" pilkkaamiseen. Atlantin muurin lisäksi pilkkaa sai osakseen myös Saksan laivasto ja ilmavoimat. Eräässä lähetyksessä selostaja nosti esille otteen Saksan lehdistöstä kaksi vuotta sitten, jossa ilmoitettiin Luftwaffen hallitsevan meriä. "Englannin laivasto on jälleen näyttänyt hallitsevansa meriä, ja ilmavoimat on myös vahvistanut olevansa ilman valtiasta."²⁰³ Etenkin englantilaiset käyttivät usein tällaista vaikuttamisen keinoa. He ottivat usein vuosia vanhoja lainauksia joko Saksan lehdistöstä tai Hitlerin puheista, ja muistuttivat kuulijaa näistä pari vuotta myöhemmin. Tämän jälkeen he jälkiviisaasti näpäyttivät saksalaisia sekä vertasivat lainauksia myöhempään tilanteeseen, ja pilkkasivat ohessa saksalaisia heidän lyhytnäköisyydestään. Vastaavilla nostoilla pystyttiin nöyryyttämään vastustajaa ja osoittaa hyvin sotatilanteen muuttumisen.

Dieppen todettiin radiolähetyksissä olevan kallisarvoinen oppitunti. Liittoutuneiden raskaita tappioita käsiteltiin radiossa vain ohimennen ja ilman numeroita. Esimerkiksi tappiotilannetta kommentoitiin elokuun 22. päivänä klo 18 lähetetyssä radiolähetyksessä jokseenkin kryptisesti: "Laivasto vei lopuksi pois kaikki mahdolliset sotilaat ja suurimman osan tankeista hävittäjälaivojen suojatessa vetäytymistä paksujen savuverhojen avulla."²⁰⁴ Tämä oli räikeä vale, sillä länsiliittoutuneet eivät saaneet evakuoitua yhtäkään sen mihinnoisesta panssarivaunuista.²⁰⁵ Toimituksen väärä tieto voi johtua esimerkiksi

²⁰¹ JyKa, VTL, Raportti 22.8.1942, s. 4.

²⁰² JyKa, VTL, Raportti 21.8.1942, s. 4.

²⁰³ JyKa, VTL, Raportti 20.8.1942, s. 9.

²⁰⁴ JyKa, VTL, Raportti 23.8.1942, s. 10.

²⁰⁵ Beevor (2015), s. 396.

suoranaisesta valehtelusta moraalin ylläpitämistä varten tai armeijan salailusta. Uutiset olivat nimittäin kovin tuoreita, joten mitään kattavaa tilannekuvaa tuskin oltiin ehditty näin lyhyessä ajassa rakentaa. Oli miten oli, pystyttiin tällä tiedolla jälleen luomaan narratiivia onnistuneesta operaatiosta. Myöskin ilmaisu "kaikki mahdolliset" on hyvin tulkinnanvarainen. Ainoa kerta, kun länsiliittoutuneiden tappioita Diepessä käsitellään numeroin, tapahtui se puhtaasti saksalaisten tietojen pohjalta. Eräässä BBC:n lähetyksessä luettiin saksalaisten tiedonanto, jonka mukaan saksalaiset väittivät ottaneensa tuhat vankia. Brittiradio ei tätä kiistänyt, mutta totesi vain saksalaisten käsitelleen hyökkäystä "natsien propagandalle ominaisella tavalla".²⁰⁶

Dieppen retki oli Ison-Britannian propagandan mukaan verinen, mutta onnistunut oppitunti. Tapansa mukaan omat tappiot jätettiin kertomatta, ja keskityttiin tässä tapauksessa vain pilkkaamaan Saksan Atlantin muuria, ja kehuskelemaan omilla näennäisillä saavutuksilla. Oliko tässä "oppiretki"-narratiivissa mitään pohjaa? Länsiliittoutuneiden noustessa maihin Normandiassa kesäkuussa 1944, oli se ammentanut kokemuksiaan Diepeestä ja Tyynenmeren maihinnousuista. On aivan totta, että Dieppen oppeja hyödynnettiin kaksi vuotta myöhemmin tapahtuneessa Normandian maihinnousussa. Tuleva invaasio piti sisällään muun muassa laskuvarjojoukkoja, siirrettäviä satamia, valtavia harhautus- ja tiedusteluoperaatioita ja sopivampia varusteita.

Väheksymisen ja pilkkaamisen lisäksi toinen keskeinen tapa propagandistien takataskussa oli uutisten tarkka valikointi. Kenties Dieppen hyökkäyksen kankeasta propagandasta oppineena, liittoutuneet vaikenivat lähes täysin operaatio Market Gardenista 17.9.-25.9.1944. Operaatio Market Garden oli suuri maahanlaskuoperaatio, jonka päätavoitteena oli saavuttaa sillanpääasema Reinin yli. Maahanlaskujoukot tiputettiin liian kauaksi toisistaan, sää oli surkea ja radioyhteydet takkuilivat. Tämän lisäksi alueella oli vahva saksalaisjoukkio, jota länsiliittoutuneiden tiedustelu ei uskonut olevan. Sekasorron seurauksena laskuvarjojoukkoja jäi saarroksiin ja liittoutuneiden kokonaistappiot olivat melkein 15 000 miehen verran.²⁰⁷ Operaation epäonnistuminen vesitti myös toiveet sodan päättymisestä vuoden 1944 loppuun mennessä.

²⁰⁶ JyKa, VTL, Raportti 21.8.1942, s. 4.

²⁰⁷ Beevor (2015), s. 736.

Operaatio Market Gardenin alkaessa sai se paljon huomiota radiossa. Esimerkiksi 18.9.1944 klo 17:30 alkaneessa ACF:n lähetyksessä Eero Boman siteerasi The New York Times -lehden artikkelia. Artikkelissa Bomanin mukaan todettiin operaation olleen "vakava isku Saksan länsirintaman heikointa lohkoa vastaan". Tämän lisäksi Boman kuvaili operaatiota seuraavanlaisesti: "[...]milloinkaan ennen ei ole kokonaista armeijaa miehineen, tykkeineen, tankkeineen ja muine tarvikkeineen kuljetettu lentotietä sellaisessa mittakaavassa. Tämä valtava ilma-armada ylitti niin suuruudessaan kuin voimassaankin kaikki sellaiset sotatoiminnot."²⁰⁸ Länsiliittoutuneet kuvailivat operaatiota tyypilliseen tapaan eli korostivat sen historiallisuutta ja voimaa. Kaksi päivää myöhemmin Boman käytti operaatiota malliesimerkkinä liittoutuneiden ilmavoimien ylivoimasta. Laskuvarjojoukot olivat 21.9. mennessä saavuttaneet "huomattavia strategisia voittoja", he olivat laskeutuneet maahan "oikealla hetkellä oikeaan paikkaan".²⁰⁹ Operaation epäonnistuessa, hiljentyivät uutiset täysin, kunnes 26.9. puoli yhdeksän aikaan illalla kuulijoille ilmoitettiin, että taistelut Arnhemissa jatkuivat ja liittoutuneet taistelivat "kovasti lukumäärältään suurempaa saksalaisvoimaa vastaan". Samalla myönnettiin saksalaisten vallattua joitain kyliä takaisin.²¹⁰ Tämä viimeinen lähetys kyseisestä operaatiosta oli vähäsanainen ja kryptinen, eikä kuulija koskaan saanut kuulla, miten operaatio lopulta päättyi.

Epäonnistuneiden operaatioiden uutisoinnissa on havaittavissa selkeitä yhtymäkohtia. Tilanteen näyttäessä hyvältä, kieli oli värikästä, yksityiskohtaista ja mahtipontista. Häviön lähestyessä, uutisointia vähennettiin ja kieli oli jäykempää ja vähäsanaisempaa. Sodan suuremmista vastoinkäymisistä jätettiin kertomatta. Diepestä tehtiin menestystarina ja Market Garden unohdettiin. Tämä osoitti brittien ja amerikkalaisten kyvyn taitavasti valikoida uutisia, rakentaen täysin omaa ja ajoittain totuudesta radikaalisti poikkeavaa narratiivia.

3.2 Länsiliittoutuneiden menestys — "Kun sota on ohitse, niin kertomus Englannin osasta Pohjois-Afrikassa tulee olemaan yksi historian ylevistä tarinoista."²¹¹

²⁰⁸ JyKa, VTL, Raportti 19.9.1944, s. 4.

²⁰⁹ JyKa, VTL, Raportti 21.9.1944, s. 3–4.

²¹⁰ JyKa, VTL, Raportti 27.9.1944, s.2.

²¹¹ JyKa, VTL, Raportti 22.11.1942, s. 8.

Luonnollisesti länsiliittoutuneiden ollessa voitokkaita, ottivat he kaiken mahdollisen tilanteesta irti. Oli ensiarvoisen tärkeää saada kuulijalle vakuutettua voittojen merkitys. Maksimoidakseen menestyksensä, turvautuivat länsiliittoutuneet moniin keinoihin vakuuttaakseen kuulijat voittonsa suuruudesta. Tässä osiossa länsiliittoutuneiden voittoihin perehdytään El Alameinin toisen taistelun, operaatio Torchin²¹² ja Ranskan taistelujen²¹³ kautta.

Mitä onnistuneemmaksi operaatio oli kääntymässä, sitä innostuneemmin siitä radiosta puhuttiin. Kieli muuttui sängen korkealentoiseksi ja jäykkä asiakieli sai väistyä innostuneisuuden tieltä. Tätä korostettiin vielä taistelujen edetessä käyttämällä sotakirjeenvaihtajia, jotka pyrkivät tuomaan sodan tunnelman suoraan kuuntelijalle. El Alameinin taistelun saavuttaessa ensimmäisen läpimurron, luettiin BBC:n sotakirjeenvaihtajan kirje, jossa hän erittäin yksityiskohtaisesti selitti kenraali Alexanderin suunnitelman ja taistelun etenemisen. Kirje oli höystetty vertailuilla Wellingtonin toimista Waterloossa ja brittiarmeija toimi "salaman tavoin" ja "viilsi vihollisen asemat kahtia kuin veitsi".²¹⁴ Sekä englantilaiset että amerikkalaiset sortuivat ylenpalttiseen itsekehuun. El Alameinin ja operaatio Torchin saavutuksia kuvailtiin esimerkiksi "nykyaikaisen sodan sodankäynnin suurimmaksi saavutukseksi"²¹⁵ ja sodan loputtua Englannin osa Pohjois-Afrikan taisteluissa tuli "olemaan yksi historian ylevistä tarinoista".²¹⁶ Tämän kehuskelun tarkoitusta ei tarvitse liiemmin pohtia, sillä marraskuun 13. päivänä 1942 klo 20:00 jälkeen esitetystä ACF:n lähetyksessä kuuluttaja lähti suoranaiseen hyökkäykseen suomalaisia kohtaan. Lähetyksessä tivattiin suomalaisilta, käsittävätkö he todella Pohjois-Afrikan tapahtumien merkitystä? Samalla suomalaisille kuulijoille piikiteltiin käskemällä katsoa, miten huonosti saksalaiset kohtelivat italialaisia liittolaisiaan. Samalla väheksyttiin saksalaisten sukellusveneiden vaikutusta, sillä ne eivät olleet kyenneet estämään joukkojensiirtoa.²¹⁷

²¹² El Alameinin toisessa taistelussa (23.10.1942–4.11.1942) Ison-Britannian 8. armeija hyökkäsi Rommelin Afrikan-joukkoja vastaan Egyptissä ja pakotti sen vetäytymään. Muutama päivä El Alameinin taistelun jälkeen länsiliittoutuneet suorittivat operaatio Torchin, jossa he nousivat maihin Länsi-Afrikassa.

²¹³ Ranskan taisteluilla tarkoitan operaatio Overlordia (6.6.1944), jossa länsiliittoutuneet nousivat maihin Normandiassa ja operaatio Dragoonia (15.8.1944), jossa länsiliittoutuneet nousivat maihin Etelä-Ranskassa.

²¹⁴ JyKa, VTL, Raportti 8.11.1942, s. 11.

²¹⁵ JyKa, VTL, Raportti 20.11.1942, s. 7.

²¹⁶ JyKa, VTL, Raportti 22.11.1942, s. 8.

²¹⁷ JyKa, VTL, Raportti 13.11.1942, s. 9.

Taistelukuvaukset nousivat erityisen keskeiseen rooliin Normandiassa. Historiallista maihinnousua haluttiin todentaa mahdollisimman tarkasti ja kuulija saikin varsin koherentin kuvan operaatiosta. Propagandistit veivät kielen äärimmilleen ja lainasivat jopa kaunokirjallisia elementtejä. ACF:n lähetyksessä eräs laivaston kapteeni kommentoi maihinnousua varsin hulpeasti: "Vihaisten sadekuurojen ja lukemattomien ammusten räjähtäessään luomien savupilvien muodostamaa mustaa taustaa vastaan tykkivälähdysten falangi lähestyi jylisten rannikkoa, ja maihinnousualukset urheine lasteineen hävisivät näkyvistä savuun ja synkkyyteen."²¹⁸ Vastaavia kuvauksia esiintyi runsaasti ja kehuja saivat jokaisen aselajin lisäksi muun muassa upseerien suunnittelu ja eri maiden miehistö.

Lennoxin kieli teki lähetyksistä jännittävämpiä, ja vertauskuvia käyttäen oli kuuntelijan helpompi kuvitella taisteluja. Nämä tunteisiin vetoavat ja värikkäät lähetykset olivat erityisen tehokkaita. Tämän länsiliittoutuneet havaitsivat Saksan pommittaessa Isoa-Britanniaa vuonna 1940. BBC:n kirjeenvaihtajat raportoivat pommituksista herkeämättä tapahtuneista Yhdysvaltoihin. Nämä tarkat kuvaukset toivat sodan suoraan yhdysvaltalaiskoteihin, ja propagandaoffensiivin seurauksena amerikkalaisten englantilaisia kohtaan tuntemat sympatiat lähtivät huimaan nousuun vuoden 1941 aikana. Joulukuussa 1941 tehdyssä kyselyssä lähes 60% kannatti Ison-Britannian auttamista, jopa sodan riskillä. Toukokuussa 1941 n. 60% oli kannattanut eristäytymispolitiikkaa.²¹⁹

Kirjeenvaihtajien lisäksi sekä amerikkalaiset että englantilaiset käyttivät radiossaan lukuisia muita asiantuntijoita. Radioaalloilla esiintyi muun muassa upseereita, poliittisia kommentoijia ja talousasiantuntijoita. Usein kirjeenvaihtajien tai muiden asiantuntijoiden katsauksissa tarkasteltiin esimerkiksi taistelujen tiettyjä аспекteja. Esimerkiksi BBC lähetti operaatio Overlordin ajan englantilaisen majurin viikkokatsauksia. Nimimerkin takaa löytyi J.H. Magill, josta tuli myöhemmin Britannian Suomen sotilasattasea ja valvontakomission jäsen.²²⁰ Magill selitti tarkasti eräässä lähetyksessä, miten Normandian maihinnousu onnistui niin hyvin. Kunniaa hän antoi liittoutuneiden vastatiedustelulle, erikoisjoukoille ja ilmavoimille.²²¹ Toisessa lähetyksessä hän puolestaan pureutui yksinomaan liittoutuneiden käyttämiin taktiikoihin Ranskassa.²²² Analyysien joukossa oli tietenkin lähes aina aimo

²¹⁸ JyKa, VTL, Raportti 08.6.1944, s. 5.

²¹⁹ Cull (1995), s. 109.

²²⁰ Fields (2019), s. 21

²²¹ JyKa, VTL, Raportti 12.6.1944, s. 5–6.

²²² JyKa, VTL, Raportti 10.7.1944, s. 4.

annos värikästä ja liittoutuneita ylistävää kieltä. Saksalaisten parjaus ja varoitukset suomalaisten suuntaan kulkivat myös lähetyksissä käsi kädessä. Asiantuntijoiden avulla voitiin jälleen pönkittää liittoutuneiden mahtia ja luomaan kuulijalle parempaa tilannekuvaa. Näillä pyrittiin varmasti tuomaan lähetyksiin lisää uskottavuutta ja vetoamaan asiantuntijan auktoriteettiin. Kuuntelijalla ei tietenkään ollut mitään mahdollisuutta todentaa, että oliko puhuja oikeasti majuri tai ei.

Edellä mainitut asiantuntijat tai kirjeenvaihtajat saattoivat yleensä ottaa lähetyksiin mukaan myös статистиikkaa. Länsiliittoutuneet käyttivät lähetyksissään runsaasti itselleen mieluisia numeroita. Erityisen huomionarvoisia tilastoja olivat kalustoon ja tuotantoon liittyvät numerot. Esimerkiksi maaliskuun 18. päivä 1942 radiossa ilmoitettiin Yhdysvaltojen lentokoneiden tuotannon nousseen 50 prosentilla Pearl Harbourin jälkeen. Lentokoneita tuotettiin lähetyksen mukaan 3 000 kappaletta kuussa.²²³ Länsiliittoutuneet myös usein vertailivat heidän ja saksalaisten kalustomääriä keskenään.²²⁴ Tilastot luonnollisesti näyttivät länsiliittoutuneet aina ylivoimaisessa asemassa, mikä ei kuitenkaan ole kaukana totuudesta etenkin sodan loppuvaiheilla. Numeroilla voitiin korostaa länsiliittoutuneiden lukumäärällistä ylivoimaa joukkojen, ilmavoimien, laivaston ja kaiken muunkin kaluston suhteen.

Tyypillisesti eniten lukumääriä käytettiin kuitenkin kuvaamaan saksalaisten tappioita ja menetyksiä. Nämä tarkat luvut esiintyivät kuitenkin useimmiten itärintamaan liittyvissä uutisoinneissa. Johtuiko tämä Neuvostoliiton yliampuvista raporteista vai saksalaisten aidosti suuremmista tappioista? Omista tappioistaan länsiliittoutuneet puhuivat äärimmäisen harvoin. Kaksi kuukautta Normandian maihinnousun jälkeen radiossa lainattiin New York Timesia maihinnousun hinnasta: "Liittoutuneiden täytyi taistella kahdeksan pitkä viikkoa ja menettää 120 000 miestä murtaakseen natsien Atlantin muurin Ranskassa vallatakseen maihinnousualaa sekä järjestääkseen ja vahvistaakseen rannikkoasemaansa ja murtautuakseen kauemmaksi Normandian niemeltä."²²⁵ Tätä edelsi kuitenkin jälleen runsas kehuminen operaation menestymisestä ja etenemisestä.

²²³ JyKa, VTL, Raportti 19.3.1942, s. 7.

²²⁴ Ks. esim. Abakus vertaili Saksan ja Ison-Britannian laivastoja ja niiden kärsimiä tappioita. JyKa, Raportti 13.9.1942, s. 9.

²²⁵ JyKa, VTL, Raportti 9.8.1944, s. 2.

Oli kyseessä tappio tai voitto, joutuivat saksalaiset jatkuvan pilkan ja väheksymisen kohteeksi. Tällä saatiin Saksa vaikuttamaan heikommalta ja jälleen korostettua liittoutuneiden mahtia. Saksalaisten sotarikokset ja barbaarisuus tulivat myös esille. Brittiradion viholliskuva on myös selkeä: saksalainen sotilas oli sitkeä, mutta julma. Omat sotilaat olivat puolestaan suurenmoisia ja rohkeita ja upseerinsa olivat päteviä.

Moraalisen paremmuuden lisäksi omaa puolta länsiliittoutuneet pönkittivät teknologisella ylivoimaisuudella. Länsiliittoutuneiden ylimielinen mentaliteetti heijastui selkeästi radiolähetyksiin. Länsiliittoutuneiden armeijaa kuvattiin moitteettomaksi mekanisoiduksi armeijaksi, joka eteni "kauhistuttavalla nopeudella"²²⁶ ja jolla oli yltäkylläisyyteen asti miehiä ja materiaalia. Se oli historiallisen suuri ja tehokas ja määräsi täysin taistelujen kulun.²²⁷ Saksalaisten uudet ja kokemattomat varusmiehet puolestaan olivat masentuneita ja paniikissa. Saksan reservit puolestaan saapuivat rintamalle polkupyörillä.²²⁸ Amerikkalaiset ja englantilaiset eivät myöskään unohtaneet mainostaa täydellistä ilma- ja meriherruuttaan.

Radiopropaganda muistutti herkeämättä kuuntelijoitaan siitä, että Yhdistyneiden kansakuntien rintamaan kuuluu valtava määrä maita. Erityiselle jalustalle nostettiin Charles de Gaullen johtamat vapaan Ranskan joukot, joita mainittiin jatkuvasti etenkin Ranskaan tai sen siirtomaihin liittyvissä operaatioissa. Operaatio Dragoonin alkaessa, ACF:n lähetyksessä ilmoitettiin Vapaan Ranskan marssivan rinta rinnan muiden liittoutuneiden kanssa. Lähetyksessä muisteltiin Ranskan historiaa, kehoitettiin sen väestöä levittämään liittoutuneiden ohjeita ja auttamaan maihinnousseita. Osio päättyi toteamukseen "Kauan eläköön Ranskan kansallinen henki ja kaikki mitä se edustaa".²²⁹ Lähetyksissä esiintyi ranskalaisten lisäksi myös muun muassa norjalaisia ja puolalaisia. Kuulijalle piirity selkeästi kuva, jossa koko sivistynyt maailma marssii natsityranniaa ja sen muutamaa vasallimaata vastaan. Tarkoitus oli varmasti myös saada suomalaiset kyseenalaistamaan puolensa sodassa.

Liittoutuneiden kehuskellessa voittoaan, seurasi sitä usein jo samassa tai seuraavassa lähetyksessä varoituksia suomalaisille sodan pitkittämisestä. Tällä pyrittiin varmasti herättämään suomalaisessa kuulijassa epävarmuutta sodan etenemisestä ja tiedostamaan

²²⁶ JyKa, VTL, Raportti 19.8.1944, s. 5.

²²⁷ JyKa, VTL, Raportti 15.6.1944, s. 5–6.

²²⁸ JyKa, VTL, Raportti 15.8.1944, s. 4.

²²⁹ JyKa, VTL, Raportti 16.8.1944, s. 1–2.

liittoutuneiden ylivoima. Länsiliittoutuneiden radiopropagandan linja voitokkaissa taisteluissa pysyi samana rintamasta tai vuodesta riippumatta. Länsiliittoutuneiden ollessa voitolla, olivat lähetykset todella tarkkoja ja asiapitoisia. Kuuntelijoille pyrittiin kertomaan mahdollisimman yksityiskohtaisesti mitä taistelukentällä tapahtui, luonnollisesti oma narratiivi huomioiden. Rakentaessaan tätä narratiiviaan, tukeutuivat englantilaiset ja yhdysvaltalaiset erilaisten asiantuntijoiden apuun. Jäykät asiapitoiset lähetykset muuttuivat ja kieli muuttui hyvin kuvaavaksi ja lennokkaaksi. Sisältö oli hyvin räikeää ja länsiliittoutuneiden rakentama kulissi objektiivisuudesta ja neutraalisuudesta romahti.

3.3 Erityistapaus Itärintama — "Venäläisten reservit ovat loputtomat"²³⁰

Vuoden 1942 itärintaman uutisointi oli lähes täysin identtistä läntisten liittoutuneiden rintamien kanssa. Saksalaisia väheksyttiin ja puna-armeijan suorituksia ylistettiin. Tarkkojen tilanneraporttien joukkoon liitettiin usein myös huhuja rauhasta Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Esimerkiksi käy eräs ruotsinkielinen lähetys tammikuulta 1942. Lähetyksessä puhuttiin venäläisten hyökkäyksestä Suomen rintamalla. Kuuluttaja siteerasi suomalaisten sotatiedotusta ja totesi sen mukaan yli 2 000 venäläisen sotilaan kaatuneen kahden päivän aikana. Tätä kuuluttaja piti varmana merkinä siitä, että kyse oli suuresta hyökkäyksestä ja että Suomen pienenevä armeija oli valtavassa vaarassa, mikäli sen tappiot vastasivat likimainkaan venäläisten lukuja. Myös Suomen huono talous- ja elintarviketilanne yhdistettynä sotaväsymykseen aiheuttaisivat puhujan mukaan tilanteen, jossa rauha piti saada hinnalla millä hyvällä: vaihtoehtona oli, että valtio luhistuisi sisältä.²³¹ Mielenkiintoisen lähetyksestä tekee se, että siinä käytettiin lähteenä mutkalle väännettyjä Suomen omia tiedonantoja. Kuuluttajalta tämä meni jälleen villiksi spekulatioksi ja vetosi Suomen pieneen reserviin ja Neuvostoliiton "loputtomaan" reserviin. Suomen sisäinen luhistuminen oli myöskin länsiliittoutuneilta naiivia toiveajattelua.

Puna-armeijan ollessa voitolla, innostuivat selostajat jälleen värikkääseen kieleen ja ylenpalttiseen kehumiseen. Sen ollessa alakynnessä, puhuttiin radiossa avoimesti saksalaisten etenemisestä ja ajoittain myös tappioista. Aivan kuten englantilaisten tai amerikkalaisten tappioissa, niin tyypilliseen tapaan englantilaisten uutisissa kerrottiin

²³⁰ JyKa, VTL, Raportti 12.9.1942, s. 5.

²³¹ JyKa, VTL, Raportti 10.1.1942, s. 3.

huonojen uutisten jälkeen aina joku hyvä uutinen tai jokin positiivinen asia kyseisessä tilanteessa.

Itärintaman raportoinnin malliesimerkkinä voidaan käyttää Stalingradin taistelua (22.8.1942-2.2.1943), joka oli aktiivisesti esillä liittoutuneiden radiolähetyksissä. Stalingradin taistelussa puna-armeija onnistui motittamaan ja tuhoamaan Saksan 6. armeijan, mikä aiheitti saksalaisille yli puolen miljoonan miehen tappiot.²³² Taistelua pidetään toisen maailmansodan käännekohtana, kun aloite sodassa alkoi siirtyä liittoutuneille. Stalingradin uutisointi eteni länsiliittoutuneiden radiossa tyypillisellä tavalla. Alussa uutisointi oli neutraalia, niukkasanaista ja jopa huolestunutta. Kuuluttajat analysoivat raportteja ja päivittivät tilannetta kuulijoilleen aktiivisesti. Syyskuussa 1942 saksalaisten edetessä, todettiin taistelun olevan kriittisessä vaiheessa. Tukholman kirjeenvaihtajan mukaan luotettavat arviot taistelusta olivat mahdottomia. Hän totesi venäläisten tekevän erittäin kiivasta vastarintaa, mutta menettäen samalla maa-alaa.²³³ Lähetykset olivat pessimistisiä, mutta muistuttivat rajusta vastarinnasta. Neuvostoliiton puolustus saikin kehuja, vastarintaa kuvailtiin muun muassa "sankarilliseksi"²³⁴ ja "yli-inhimilliseksi"²³⁵. Eräessä lähetyksessä todettiinkin seuraava varsin ylistävä lausahdus: "Mikä tahansa nykyaikainen armeija olisi näissä olosuhteissa antautunut jo kauan sitten - eivät kuitenkaan venäläiset, jotka jatkavat vastarintaa hinnalla millä hyvänsä".²³⁶ Kuvaukset olivat varsin osuvia, sillä vastarinta kaupungissa oli äärimmäisen ankaraa ja veristä. Lähetyksistä myös kumpusi eräänlainen toivottomuus, sillä länsiliittoutuneet raportoivat tilanteen pahana, mutta vastarinnan määrä herätti valtavasti kunnioitusta lännessä. Raporteissa puhuttiin usein lukujen kera saksalaisten menetyksistä, mutta ei kerrottu lainkaan puna-armeijan valtavista menetyksistä. Stalingradin taistelussa Neuvostoliiton tappiot olivat yli 1,1 miljoonaa miestä, joista lähes puolet kaatuneita.²³⁷ Tämä trendi oli jatkuvasti lähetyksissä esillä, esimerkiksi lokakuun 31. päivänä 1942 lähetetyssä lähetyksessä BBC:n kuuluttaja totesi saksalaisten menettäneen 100 000 miestä Stalingradissa edellisen päivän aikana. Tieto oli ilmeisesti myös VTL:n kuuntelijalle liikaa, sillä suluissa luki "(- Kuuluttaja luki "sata

²³² Beevor (2015), s. 464.

²³³ JyKa, VTL, Raportti 5.9.1942, s. 3.

²³⁴ JyKa, VTL, Raportti 20.9.1942, s. 9.

²³⁵ JyKa, VTL, Raportti 28.9.1942, s. 5.

²³⁶ JyKa, VTL, Raportti 7.9.1942, s. 5.

²³⁷ Beevor (2015), s. 464.

tuhat miestä)".²³⁸ Todennäköisesti tässä kuuluttaja oli lukenut virheellisen käännöksen ja todellisuudessa oli tarkoitettu 1 100 miestä eli englanniksi "one thousand one hundred".

Neuvostoliiton aloitettua kaupungin ulkopuolella operaatio Uranuksen²³⁹ marraskuussa 1942 lähetysten sävy muuttui optimistiseksi. Operaation alkaessa ottivat britit ja amerikkalaiset radiolähetysiksiin sotakirjeenvaihtajia ja asiantuntijoita tukemaan argumentaatiota. Huomio kiinnittyi pitkälti piiritettyjen saksalaisten oloihin ja Stalingradin kurjuus välittyi lähetyksistä hyvin. Radiossa kerrottiin muun muassa yksityiskohtaisia tarinoita saksalaisten epätoivoisista pakoyrityksistä²⁴⁰ ja heikosta ruokavaliosta, joka sisälsi hevosten sisälmyksiä ja kissoja,²⁴¹ sekä sotavangeiksi joutuneiden kurjasta varustetilanteesta. Tämän lisäksi kuulijalle annettiin tarkkoja etenemissuuntia ja sotilasasiantuntijoiden analyyskejä puna-armeijan etenemisestä. Stalingradin taistelun päätyttyä sotamarsalkka Friedrich Pauluksen antauduttua helmikuun alussa, juhlistettiin tätä myös Englannin ja Yhdysvaltojen lähetyksissä. Stalingradin taistelua kuvailtiin eräässä lähetyksessä Saksan armeijan historian suurimmaksi tappioksi, mikä piti kieltämättä paikkansa.²⁴² Samassa lähetyksessä todettiin Saksan menettäneen 330 000 miestä kaatuneina tai vankeina. Tämäkään ei ole kaukana totuudesta, kun Saksan kokonaistappiot Stalingradissa nousivat yli puoleen miljoonaan mieheen. Ilakointi Saksan kustannuksella jatkui ja sen Kaukasian sotaretki todettiin yhdeksi "historian suurimmista sotilaallisista fiaskoista".²⁴³

Stalingradin taistelun jälkeen uutisoinnin päähuomio siirtyi lähes täysin länsiliittoutuneiden omiin rintamiin. Itärintaman aliarvostuksen huomasi etenkin, kun länsiliittoutuneet olivat itse voittamassa taisteluja. Esimerkiksi kaksi viikkoa operaatio Overlordin alkamisen jälkeen aloitettu operaatio Bagration jäi todella vähälle huomiolle. Operaatio Bagration oli yksi sotahistorian suurimpia hyökkäyksiä, jossa puna-armeija onnistui tuhoamaan Saksan Keskustan armeijaryhmän aiheuttaen sille 400 000 miehen tappiot.²⁴⁴ Tämän lisäksi Saksan Pohjoinen armeijaryhmä eristettiin Kuurinmaan mottiin. Kun Bagration viimeinkin

²³⁸ JyKa, VTL, Raportti 1.11.1942, s. 7.

²³⁹ Operaatio, jossa puna-armeija piiritti Stalingradin.

²⁴⁰ JyKa, VTL, Raportti 27.11.1942, s. 6.

²⁴¹ JyKa, VTL, Raportti 11.1.1943, s. 8.

²⁴² JyKa, VTL, Raportti 2.2.1943, s. 4.

²⁴³ JyKa, VTL, Raportti 25.1.1943, s. 8.

²⁴⁴ Beevor (2015), s. 704.

mainittiin, jäi uutisointi silti varsin pintapuoliseksi. Ensimmäinen maininta hyökkäyksestä kuultiin ACF:n lähetyksessä 28.6., jossa Eero Boman siteeraasi New York Timesin artikkelia. NYT kirjoitti hyökkäyksen olevan sotahistorian suurin ja operaation estävän saksalaisten divisioonien siirtämisen länteen.²⁴⁵ Tämä tuntui aliarvioivan koko hyökkäystä, sillä todennäköisesti Bagration oli suurempi uhka Saksalle kuin Overlord. Offensiivin tarkoitus ei todellakaan ollut vain sitoa saksalaisia joukkoja itärintamalle. Päätös olla keskittymättä tähän operaatioon oli kummallinen, sillä tässä tutkielmassa on havaittu itärintaman tapahtumien kiinnostavan suomalaisia eniten. Länsiliittoutuneiden oli kuitenkin korostettava omaa rooliaan, ettei näyttäisi liikaa siltä, että Neuvostoliitto kaataisi Saksan yksin. Toinen selittävä tekijä Bagrationin alhaiselle sijalle tärkeysjärjestyksessä oli samoihin aikoihin alkanut Kannaksen suurhyökkäys, joka varmasti huolestutti suomalaisia kuuntelijoita eniten. Tätä ahdinkoa hyväksikäyttäen, radiossa painostettiin Suomea nopeasti solmimaan rauha.

Sodan edetessä myös itärintaman käsittely muuttui. Stalingradin taistelun jälkeen uutisointi väheni merkittävästi. Eroa oli myös kielellisesti havaittavissa: lennokkaat ilmaisut ja värikäs kieli kaikkosi lähetyksistä lähes kokonaan. Tämä aktiivisuus ja tarkkuus väheni asteittain sodan edetessä. Samalla kun esimerkiksi vuoden 1942 Pohjois-Afrikan rintaman tai itärintaman uutisissa kerrottiin jokaisen mäennyppylän ja pienen kylän nimet, jäivät vastaavat yksityiskohdat täysin unholaan vuoden 1944 itärintaman uutisoinneissa. Uutisointi oli siis sodan loppua kohden hyvin niukkaa ja länsiliittoutuneet keskittyivät vain kokonaiskuvan esittämiseen. Mistä tämä muutos johtui? Suomen lehdistöä Tukholmasta käsin seurannut ja tiedonantoja keräävä virkamies R.W. Bosley totesi omilla pohdintoillaan, että englantilaisten uutisoidessa Suomen rintamasta, oli tieto lähes aina täysin väärää.²⁴⁶ Bosleyn havainto oli nähtävästi mennyt myös Lontooseen perille. Kaikissa tapauksissa puhuttiin kuitenkin vain yleisellä tasolla rintamatilanteesta. Samaa kehityssuuntaa voi havaita myös Saksan ja Neuvostoliiton välisen rintaman uutisoinnissa. Itärintamaa koskevissa uutisoinneissa luottivat angloamerikkalaiset propagandistit vahvasti Neuvostoliiton tekemiin omiin tiedonantoihin. Mukaan otettiin myös ajoittain saksalaisten raportteja aina kun se omaan narratiiviin sopi. Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa ei varmasti luotettu täysin Neuvostoliiton sotatilannekatsauksiin. Valheelliset rintamatiedot olisivat pahimmillaan voineet johtaa sekä Englannin että Yhdysvaltojen radion

²⁴⁵ JyKa, VTL, Raportti 29.6.1944, s. 7.

²⁴⁶ Vihavainen (1996), s. 214.

uskottavuuden heikkenemiseen. Bosleyn selonteosta löytyy myös mahdollisia selityksiä muuttuneelle linjalle. Hänen mukaansa brittipropagandan oli syytä välttää bolševismin kehumista ja muistettava yleisön venäläisvastaisuus.²⁴⁷ Neuvostoliitosta tulikin siis läntisessä propagandassa lähinnä pelote, eikä mikään Yhdysvaltojen kaltainen ystävällinen taho.

Itärintamalta uutisoitiin tasa-arvoisesti sodan alussa. Länsiliittoutuneiden oman roolin kasvaessa viimeistään Stalingradin taistelun jälkeen, aiheutti se suuren muutoksen propagandassa. Itärintama jäi täysin taka-alalle ja siitä puhuttiin usein vain silloin, kun Suomea haluttiin pelotella. Syytä muutoksille on monia, mutta todennäköisesti kyseessä on kuitenkin vain Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen halu korostaa omaa rooliaan sodan ratkaisijana. Myös tässä rintamassa länsiliittoutuneiden liiallinen pelonlietsonta haavoitti sen uutisointia. Se varoitti jatkuvasti Saksan armeijan ollessa itärintamalla sortumispisteessä, mikä todennäköisesti jopa turrutti monia kuuntelijoita. Saksan armeijaa väheksyttiin toistuvasti ja raportoitiin hanakasti sen kärsimistä miestappioista. Vastaavasti taas Neuvostoliiton, jonka valtavia reservejä ylikorostettiin, tappioista vaiettiin.

²⁴⁷ Vihavainen (1996), s. 214–215.

4. Radiopropagandan tilinpäätös

4.1 Länsiliittoutuneiden propagandan tyyli ja narratiivit

Länsiliittoutuneet pyrkivät vaikuttamaan kuuntelijoidensa mielialoihin erilaisten tehokeinojen avulla. Tässä osiossa selvitan radiolähetysten rakenteita, kerronnan keinoja ja mahdollisia radiopropagandan tyylieroja, joita angloamerikkalaiset propagandistit käyttivät jatkosodan aikana. Hyödynnän Geneten ja Chatmanin yleisen kerronnan teoriaa, jonka mukaan kerronta jakautuu tarina-, eksistentti- ja diskurssitasoon.

Länsiliittoutuneet rakensivat narratiiviaan vahvasti mielikuvien avulla. Kuuntelijoiden mielikuvitusta ruokittiin jo aiemmin tässä tutkielmassa mainituilla tilastoilla, yksityiskohtaisilla taistelukupauksilla ja värikkäillä vertauskuvilla. Toimijoina lähetyksissä olivat useimmiten valtiot tai niiden päämiehet, mutta ajoittain lähetyksissä esiintyi joko fiktiivisiä tai aitoja yksityishenkilöitä. Eräs jatkuva vertailun kohde oli historia. Käynnissä olevia tapahtumia vertailtiin usein historiaan, esimerkiksi suomalaisia kehoitettiin ottamaan vuoden 1918 tapahtumista opiksi.²⁴⁸ Varoittavia esimerkkejä haettiin myös Neuvostoliiton keväisestä suurhyökkäyksestä keväällä 1940.²⁴⁹ Historiallisia vertauksia esiintyi usein liittoutuneiden operaatioiden aikana ja tällöin vertailun kohteeksi valikoitui jälleen vuoden 1918 tapahtumat tai Saksan voitot vuonna 1940. Kuulijoita muistuteltiin myös länsiliittoutuneiden ja Suomen perinteisistä hyvistä suhteista. Muita vertailun kohteita olivat muun muassa miehitettyjen maiden olot, tappiot, tuotantoluvut ja vahvuudet niin miehissä kuin materiaaleissa.

Tässä tutkielmassa on tuotu esille radiolähetysten tyyli ja niiden muuttuminen sodan mittaana, minkä lisäksi on tärkeä ymmärtää itse lähetysten rakenteita. Tätä voidaan havainnollistaa muutamalla esimerkillä. Malliesimerkkinä toimii heinäkuun 29. päivänä 1944 klo 20:30 lähetetty BBC:n suomenkielinen lähetys. Lähetys alkoi nimettömän uutistenlukijan osuudella, jossa juontaja kertoi entisen Suomen Yhdysvaltain lähettilään ja ministeri Hjalmar J. Procopén Tukholman vierailun pidentyneen. Syyksi juontaja spekuloi, että Procopé olisi pyrkimässä neuvottelemaan Ruotsin hallituksen kanssa. Lähteeksi hän

²⁴⁸ Ks. esim. JyKa, VTL, Raportit 6.9.1944, s. 5. ja 5.5.1944, s. 1.

²⁴⁹ Ks. esim. JyKa, VTL, Raportit 19.9.1944, s. 2 ja 10.1.1942 s. 3.

mainitsi "saksalaisen tietotoimiston". Tämän uutisen jälkeen ääneen päästettiin englantilainen majuri eli J. H. Magill, jonka osio oli huomattavasti pidempi. Magillin katsauksessa pureuduttiin puna-armeijan viimeaikaisiin menestyksiin itärintamalla. Erityistarkastelun kohteeksi oli valittu saksalaisten paikalliset puolustusjärjestelmät ja niiden epäonnistuminen. Stalingradin taistelusta eivät saksalaiset olleet Magillin mukaan ottaneet opiksi ja tämä oli johtanut useiden saksalaisten asemien piiritykseen. Hitlerin päätökset olla vetäytymättä olivat hänen mukaansa ajaneet Saksan asevoimat strategisesti katastrofaaliseen tilanteeseen.

Pitkän analyysin jälkeen Saksan ahdinkoa peilattiin Suomen rintaman tulevaisuuteen, jonka jälkeen Magill siirtyi päätelmiinsä. Tämä osio alkoi kysymyksellä "Kun venäläiset ovat katkaisseet huoltoreitin Suomeen, mitä tulee tapahtumaan Suomelle, sen saksalaisille ja suomalaisille varuskunnille?" Tässä vaiheessa hän kertasi puna-armeijan menestyksekkäitä strategioita ja totesi näiden olevan pian myös Suomelle ajankohtaisia. Päätösviesti oli kuuntelijan kannalta ahdistava ja epävarmuutta herättävä: "Ja kun venäläiset asettavat ylivoimaiset joukkonsa Suomea vastaan, jonka yhteydet Saksaan, ainoaan huoltolähteeseen, on katkaistu, on vaikea ajatella, kuinka Suomea voitaisiin puolustaa paremmin kuin Lvovia ja Brest-Litovskia tai muita."²⁵⁰ Keskeistä viestiä ei ole lähetyksessä hirveän hyvin piilotettu: Suomea muistutettiin jälleen sitä uhkaavasta valtavasta vaarasta. Etenkin vuoden 1944 uutisissa tämä uhkailun kätkeminen normaaleihin sotatilanneraportteihin oli hyvin tyypillistä. Tämän voi tulkita olleen länsiliittoutuneiden Suomeen kohdistuneiden narratiivien tai kertomuksien pääjuoni ja ydinsanoma. Ennen vuotta 1944 tällaiset viestit oli kätketty lähetyksiin, mutta propagandistien kärsivällisyyden loputtua sanottiin se suomalaisille kuulijoille suoraan.

Aristoteles jakoi aikanaan puheen kolmeen keskeiseen vaikutuskeinoon: puhujan persoonan vakuuttavuuteen nojaava ethos, argumentin sisällölliseen vakuuttavuuteen vetoava logos ja tunteisiin nojaava pathos. Kaikkia kolmea retorista keinoa käytettiin aktiivisesti hyväksi Ison-Britannian sekä Yhdysvaltojen radiopropagandassa. Puhujan persoonan vaikuttavuutta on radiokuunteluaineistosta vaikea mitata, mutta pakinoitsijoiden välillä oli selkeitä eroja. Vaikeaksi arvioinnin tekee myös se, että useimman puhujan nimeä ei raporteissa esiinny. Brittipropagandassa räikein ja samalla taitavin hahmo oli ehdottomasti Abakus alias Denis

²⁵⁰ JyKa, VTL, Raportti 31.7.1944, s. 3–4.

Roper, joka oli oppinut suomen kielen suomalaisen vaimonsa kautta. Abakus oli usein provosoiva, mutta hänessä yhdistyi samalla asioista perillä olevan asiantuntijan rooli. Abakuksen pakinoissa käytettiin taitavasti lähteenä suomalaisia lehtiä ja argumentit ainakin näennäisesti nojautuivat faktoihin. Hän teki kriittisiä läpileikkauksia esimerkiksi Suomen sensuuriin²⁵¹, päivänpolitiikkaan²⁵² ja talouteen²⁵³. Hän on yksittäisistä pakinoitsijoista eniten Suomen asioista puhuva. Abakuksen persoonallisissa lähetyksissä ei säästely huumoria tai sarkasmia. Roper palkittiin suorituksistaan lehdistöattasean paikalla sodan jälkeen Ison-Britannian Helsingin-lähetystössä.²⁵⁴

Toinen kärkeä kommentoija brittiradiossa oli BBC:n suomalaistoimituksen ensimmäinen päällikkö virolaissuomalainen Hillar Kallas.²⁵⁵ Kallaksen eli Sanansaattajan puheenvuorot olivat tyyliltään vakavampia. Abakuksen analysoidessa tilannetta ja vedoten järkeen, Kallas pelotteli omissa lähetyksissään suomalaisia kuuntelijoita, ja varoitti sodan pitkittämisen seurauksista. Ironista tästä tekee sen, että juuri Kallasta syytettiin usein ulkoministeriön ja PWE:n toimesta liiasta myötämielisyydestä Suomea kohtaan.²⁵⁶ Yhdysvaltojen selostajat eivät käyttäneet henkilöisyyttään peittäviä nimimerkkejä, vaan puhuivat avoimesti omilla nimillään. Heidän esiintymistyylinsä olivat usein varsin persoonattomia ja täysin identtisiä muiden aseman kuuluttajien kanssa. Nimeltä mainittiin useimmin sosialistinen näyttelijä ja lehtimies Eero Boman, jonka lähetykset kulkivat täysin linjassa ACF:n yleisen viestin kanssa.²⁵⁷

Tärkeintä oli saada kuulijat vakuutettua lähetyksen sisällöstä. Suurimmaksi osaksi radiolähetyksissä käytetyn tiedon alkuperää ei mainittu, mikä herättää lisäkysymyksiä. Asiantuntijan auktoriteettiin vetoamisen lisäksi käytettiin omia tiedustelu- tai sotatietoja. Sotautisissa käytettiin useimmiten luonnollisesti Yhdysvaltain ja Iso-Britannian armeijoiden omia tiedonantoja, mutta ajoittain myös Neuvostoliiton ja Saksan vastaavia tietoja. Saksan sotatiedonantoja analysoimalla pyrittiin todistamaan kuuntelijoille asioiden todellinen laita. Saksan tiedonannoista haettiin pienimpiäkin myönnytyksiä, joilla

²⁵¹ JyKa, VTL, Raportti 16.8.1943, s. 8.

²⁵² JyKa, VTL, Raportti 9.7.1942, s. 5.

²⁵³ JyKa, VTL, Raportti 23.4.1942, s. 6.

²⁵⁴ Fields (2020), s. 48–49.

²⁵⁵ Fields, Santavuori & Uimonen (2020), s. 34–38.

²⁵⁶ Vihavainen (1996), s. 215–216.

²⁵⁷ Kolehmainen (1993), s. 16.

todistettiin länsiliittoutuneiden uutisten totuudenmukaisuus. Ilmeisesti BBC ja PWE sai Suomesta tiedonmurusia paikallisen lehdistön ja radion seuraamisesta sekä tiedonantajilta, joita Tukholman lähetystö keräili.²⁵⁸ Erityisen otollisiksi lähteiksi Suomen tilanteesta osoittautui suomalaiset lehdet, joilla pyrittiin todistamaan angloamerikkalaisten tahojen väitteet oikeaksi. Opposition lehtien käyttö osoittautui erityisen vaaralliseksi, ja ne vaikuttivat tehokkaasti ainakin rintamajoukkojen mielialoihin.²⁵⁹ Näin ollen kuuntelijalle viesti oli tehokkaampi, kun sen sisältö tuli omasta maasta, mahdollisesti jopa omalta puolueelta. Etenkin vasemmistolaislehtien aktiivisella käytöllä pyrittiin hajottamaan Suomen hallituksen luomaa kuvaa yhtenäisestä kansasta ja sitä tukevasta työväestä. Tämän lisäksi käytettiin suomalaisia tai suomenkielisiä haastatteluja, jossa haastateltiin sotavankeja tai Kanadassa ja Yhdysvalloissa asuvia suomalaisia. Näiden hahmojen todenmukaisuudesta ei kuitenkaan ollut minkäänlaisia takeita.

Aikaisemmassa suomalaistutkimuksessa korostetaan ajoittain brittipropagandan totuudenmukaisuutta. Esimerkiksi Lasse Vihonen kommentoi teoksessaan *Radio sodissamme 1939–1945* (2010) totuudenmukaisuuden olevan englantilaisen radiopropagandan perustassa.²⁶⁰ Pääosin länsiliittoutuneet kyllä puhuivat totta, mutta pimittivät usein heille epäedullisia tietoja. Kuten jo aikaisemmin on huomattu, länsiliittoutuneet sortuivat myös säännöllisin väliajoin törkeään valehteluun ja vääristelyyn. Tämä korostui varsinkin vuoden 1944 kevään ja kesän aikana, kun etenkin brittiradio syyllistyi huhujen levittelyyn. Britit olivat osoittaneet kykynsä reagoida kohtuullisen nopeasti Suomessa tapahtuviin asioihin, mutta uskoivatko he todella näitä absurdeja huhuja vai oliko kyseessä tietoista valehtelua, jolla yritettiin levittää paniikkia. Huhujen tahallista levittämistä ei voida missään tapauksessa sulkea pois etenkin, koska englantilaiset olivat sodassa aiemmin käyttäneet huhukampanjoita hyväkseen, tosin aiemmin lähinnä vain Saksaa vastaan. SOE:n agentit levittivät huhuja muun muassa pilkkukuumeen leviämisestä Puolassa, sukellusveneiden rakennusvirheistä ja sianlihan pilaantumisesta.²⁶¹ Vastaavat huhukampanjat olivat varsin tehokkaita. Päämajan mukaan moni näistä keväällä 1944 maata kiertävistä huhuista oli peräisin Englannin radiosta ja huhuja ruokki vastaanottajien tiedon puute ja puhdas uteliaisuus. Päämajan mukaan armeijan valistusupseerit pystyivät torjumaan

²⁵⁸ Kolehmainen (1993), s. 30; Vihavainen (1996), s. 213.

²⁵⁹ Salminen (1976), s. 155.

²⁶⁰ Vihonen (2010), s. 166.

²⁶¹ Elkes (1996), s. 89.

huhuja kattavammalla tiedotuksella ja seuraamalla omia sanomalehtiä. Ongelmaksi muodostui myös oma sensuuri. Esimerkiksi kun omia tappiolukuja sensuroitiin, kiinnosti niiden kuuleminen vihollisen radiosta, vaikka oletti lukujen olevan täyttä humpuukia.²⁶² Suomessa ennen sotia toiminut brittidiplomaatti James H. Magill kommentoi muistelmissaan radiolähetyksiä mielenkiintoisesti: "Jouduin muutamia kertoja käymään Lontoossa lukeakseni BBC:n suomenkielisissä lähetyksissä typeräntuntuksia kannanottoja sotatilanteeseen. Teksti ei ollut ehkä täysin avointa sotapropagandaa, vaan sopivasti liittoutuneiden tarkoitusperiä palvelemaan sovitettua uutisvälitystä."²⁶³

Radiolähetysten suhde totuuteen on monimutkainen, vaikka ne pääosin pysyivät totuudessa. Länsiliittoutuneet pitivät kiinni omasta vääristetystä totuudesta. Väärien huhujen osalta ei voida todistaa niiden tahallisuutta tai tahattomuutta. Tahallisuutta puoltaa kuitenkin brittien aiempi kokemus huhujen käyttämisestä vaikutuskeinona ja se, että brittipropaganda oli muuttunut selkeästi ankarammaksi Suomen toimituksen jouduttua poliittisen painostuksen kohteeksi. Täten voidaan todeta, että aiemmat käsitykset länsiliittoutuneiden radion totuudenmukaisuudesta eivät pidä paikkaansa.

Sisällön lisäksi lähetykset pyrkivät herättämään tunteita. Tämä ilmenee myös mielialaraporteista, jonka mukaan keskeisimpinä tunteina lähetyksistä nousi esille pelko ja huoli Saksan menestyksestä. Länsiliittoutuneita edustaneiden pakinoitsijoiden suorien uhkailujen ja voivottelujen lisäksi tunteita herätettiin erityisesti kirjeenvaihtajien värikkäiden tarinoiden avulla. Ei sovi aliarvioida yksittäisten tarinoiden merkitystä, sillä ihmisiä kiinnostivat usein konkreettiset yksittäistapaukset yleisten faktojen sijaan. Tämän lisäksi sankaritarinoilla luotiin esimerkillinen kuva liittoutuneiden toimista ja samalla mahdollisesti vääristettiin kokonaiskuvaa. Yksilötarinat usein saavat vastaanottajan tuntemaan sympatiaa kokijan puolelle.²⁶⁴ Kysymys on myös yksinkertaisesta viihdearvosta: yksittäiset ja kielellisesti värikkäät tarinat ovat paljon tilastotietoja ja uutislähetyksiä kiehtovampia.

Länsiliittoutuneiden välillä oli suuria tyylieroja. Ison-Britannian aloitettua propagandaoperaationsa maltillisesti ja hienovaraisesti, olivat amerikkalaiset samaan aikaan

²⁶² Pilke (2018), s. 159.

²⁶³ Magill (1981), s. 97–98.

²⁶⁴ Mäkelä & Karttunen (2020), s. 284.

kömpelöitä ja yliampuvia. Sodan pitkittyessä muuttui yhdysvaltalaisen viesti asiallisemmaksi, kun taas britit sortuivat amerikkaisten sodan alussa tekemiin virheisiin. Aiemmin aivan asiallinen Lontoon radio parjasi vastustajiaan surutta ja näennäisesti ilman mitään halukkuutta tarkastaa esitettyjen tietojen todenperäisyys. Muuttunut linja yhtäältä etäännytti suomalaiset kuuntelijat brittiradiosta ja toisaalta nosti Amerikan radion suosiota. Suomalaiset arvostivat eräässä BBC:n vuonna 1943 tekemässä tutkimuksessa Iso-Britanniaa valtiona, mutta halveksivat BBC:tä sen jyrkentyneen linjan vuoksi.²⁶⁵ Jyrkentynyt linja oli seurausta Ison-Britannian virastojen välisestä kiistasta: ulkoministeriö piti BBC:n Suomen toimistoa ja sen viestiä liian lepsuna ja vaati jatkuvasti ankarampaa linjaa lähetyksiin tyydyttääkseen Neuvostoliittoa.²⁶⁶ Muutos kuvaa kuitenkin myös hyvin länsiliittoutuneiden rooleja propagandassa. Yhdysvaltojen lähetykset olivat alun jälkeen rauhallisia ja suomalaisia lähinnä kehoitettiin ja neuvottiin ystävälliseen sävyyn. Tähän edesauttoi Yhdysvaltain edullinen ulkopoliittinen asema, kun se ei ollut sodassa Suomen kanssa. Iso-Britannia puolestaan 6.12.1941 Suomelle sodan julistaneena otti jyrkemmän aseman, jossa se kiristi ja sätti Suomea. Asetelman voi sanoa muistuttaneen jopa muista yhteyksistä tuttua ajatusta hyvästä ja pahasta poliisista. Tämä roolijako nosti varmasti myös Yhdysvaltojen arvostusta Suomessa englantilaisten kustannuksella. Samalla länsiliittoutuneet pyrkivät suostuttelemaan suomalaista kuuntelijaa kahdella hieman eri tavalla.

Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen suurin kilpakumppani Suomen eettäreillä oli Neuvostoliiton radio. Aivan kuten Ison-Britannia ja Yhdysvallat, myös Neuvostoliitto halusi vaikuttaa radiolähetyksillään suomalaisten mielialoihin. Tärkein instrumentti tässä propagandatyössä oli Leningradista käsin toiminut mustaa propagandaa suoltanut Suomen vapausradio. Vapausradio teeskenteli olevansa suomalainen radiokanava, joka käytti muun ohella materiaalinaan tekaistuja kuulijakirjeitä ja haastatteluja.²⁶⁷ Tyyliltään Neuvostoliiton radio oli varsinkin asemasodan aikana kovin räikeä ja jopa naiivi. Sen retoriikka oli yliampuvaa ja aggressiivista. Lähetyksissä pyrittiin tekemään suuria paljastuksia Suomea vaivanneista joko todellisista tai fiktiivisistä ongelmista.²⁶⁸ Lähetykset olivat joidenkin suomalaisten kuuntelijoiden mukaan amatöörimäisesti toteutettuja ja harkitsemattomia.²⁶⁹

²⁶⁵ Kolehmainen (1993), s.52.

²⁶⁶ Vihavainen (1996), s. 214–215.

²⁶⁷ Karonen (2020), s. 244, 247.

²⁶⁸ Vihavainen (1996), s. 246–247

²⁶⁹ Fields (2019), s. 21.

Tästä johtuen sitä kuunneltiin lähinnä vitsailumielessä, mutta joku toki myös aatteen vuoksi.²⁷⁰

Neuvostoliiton radiossa esiintyi lukuisia Suomesta paenneita kommunisteja. Näistä tunnetuimmat olivat “Petroskoin Tiltu” alias Saimi Maria Virtanen, “Moskovan Tiltu” Aino Kallio ja Inkeri Lehtinen.²⁷¹ Erityisen kärkeä kommentoija oli Armas Äikiä, joka saikin suomalaiselta tyyliinsä sopivan liikanimen “Räikiä”. Radiosodan erikoisempia tapahtumia olivat “välihuutelut”, joissa lähinnä Äikiä tai Tiltut huusivat suomalaisten omien radiolähetysten päälle operoidessaan samoilla taajuuksilla. Tavalliset radiokuuluttajat eivät saaneet puuttua huuteluihin, vaan se jätettiin puhtaasti Suomen taitavimman propagandistin “Jahvetin” eli Yrjö Kilpeläisen vastuulle. Näiden herrojen sanasodasta tulikin käsikirjoittamatonta viihdettä. Välihuutoja pyrittiin häiritsemään soittamalla taajuuksilla häiriöääntä tai soittamalla musiikkia tavallista kovemalla.²⁷²

Yksi suurimmista Ison-Britannian radion vahvuuksista oli sen moderni musiikkitarjonta. Vaikka musiikki itsessään ei ole tämän tutkielman piirissä, ei sitä voi silti täysin jättää mainitsematta. Kansanedustaja ja entinen ministeri Sir Samuel Hoare korosti House of Commonsissa viihteen tärkeyttä propagandasodassa. Hoaren mukaan, jos brittiradio ei ollut viihdyttävää, uutiset tylsiä, viihde keskinkertaista tai jos musiikki oli ala-arvoista, vaihtaisi kuuntelija kanavaa mahdollisesti saksalaiselle kanavalla. Hän varoitti, että vaikka kuulija kuuntelisi Saksan radiota pelkästään viihteen takia, altistuisi hän propagandalle silti. Täten länsiliittoutuneiden oli panostettava musiikkiin ja etenkin nuorten keskuudessa vallinneeseen jazziin. Hitlerin ja natsipuolueen pitäessä jazzia degeneraation merkinä, soittivat he väestölle klassisia säveltäjiä.²⁷³

Valitettavasti ei ole tiedossa, minkälaista musiikkia ACF tai BBC soittivat suomalaisille. Raporteista löytyi vain 2 viittausta musiikkiin. Näissä molemmissa ilmoitettiin ajankohta, jolloin radiossa soitettaisiin Sibeliusta.²⁷⁴ Sibeliuksen valinnalla pyrittiin varmasti mielestelemään ja osoittamaan kunnioitusta Suomea kohtaan. Mielialaraporteissa

²⁷⁰ Jutikkala (1997), s. 173.

²⁷¹ Vihavainen (1996), s. 244; Karonen (2020), s. 247.

²⁷² Vihavainen (1996), s. 244–245.

²⁷³ Studdert (2018), s. 6.

²⁷⁴ JyKa, VTL, Raportit 16.4.1942, s. 6 ja 30.4.1943, s. 5.

puolestaan musiikkia ei mainita kertaakaan. Mahdollista musiikin roolia on siis mahdotonta tutkia, kun se ei VTL:n henkilökuntaa lainkaan kiinnostanut.

4.2 Radiopropagandan teho

Ymmärtääkseen radiopropagandan tehon, on ensin selvitettävä sen saavuttama yleisö. Radio itsessään oli suosittu keksintö ja sitä kuunneltiin paljon monissa kodeissa, julkisissa tiloissa ja jopa sotilasyksiköissä. Suomessa oli vuoden 1944 loppuun mennessä myönnetty 496 000 radiolupaa.²⁷⁵ Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian potentiaalinen kuulijakunta oli valtava. Kuinka paljon näitä radiolähetyksiä sitten kuunneltiin? Eräs yhdysvaltalainen lähetystöavustaja teki pienen selvitystyön ollessaan Suomessa käymässä tammikuussa 1943. Hän otti yhteyttä 23 suomalaiseen, joista kaikki paitsi yksi oli kuunnellut ulkomaisia radiolähetyksiä. Kyselyssä 21 suomalaista myönsi kuuntelevansa BBC:tä, kun taas ACF:tä kuunteli kahdeksan vastaajaa. Neuvostoliiton radiota oli kuunnellut 12 ja saksalaisia radioasemia 5.²⁷⁶ Vuonna 1943 BBC:n tekemässä tutkimuksessa selvisi suomalaisten kuunnelleen eniten Ruotsin radiota. Neuvostoliiton radiota kuunneltiin huumorimielessä ja BBC:n mukaan suomalaisten omiin uutisiin ei luotettu. Samalla todettiin, että amerikkalaisia lähetyksiä kuunneltaisiin enemmän, jollei niiden vastaanottamisessa esiintyisi runsaasti häiriöitä.²⁷⁷ Tämän näkökulman jakoivat usein myös useat suomalaisviranomaiset. Esimerkiksi VTL:n päällystössä palvelleiden Martti Ruudun ja Eino Jutikkalan teoksissa Englannin radion kuuntelu mainittiin jatkuvasti kasvavana. Tämän lisäksi useassa mielialaraportissa todettiin Englannin radion kuuntelun lisääntyneen ja tämän herättävän huolta mielialakehityksessä.²⁷⁸ Tarkkoja lukuja ei tässä voida selvittää, mutta voidaan silti varmuudella todeta radion kuuntelun olevan laajamittaista.

Miten edellisessä osiossa mainituin keinoin höystetty propaganda upposi suomalaisiin? VTL:n/SAT-VIA:n asiamiehet jakautuivat kahteen leiriin arvioidessaan vihollispropagandan vaarallisuutta. Ensimmäiseen leiriin kuuluneet uskoivat ihmisten kuuntelevan Englannin radiota vain huvikseen, mutta Jutikkala totesi tämänkin vaikuttavan

²⁷⁵ Vihonen (2010), s. 308.

²⁷⁶ Kolehmainen (1993), s. 47.

²⁷⁷ Kolehmainen (1993), s. 52.

²⁷⁸ Ks. esim. JyKa, VTL Mielialakatsaus nro 1. 10.1.1942 ja JyKa, VTL Mielialakatsaus nro 4. 31.1.1942.

mielialoihin. Hänen mukaansa vitsillä tai uteliaisuuttaan lähetyksiä kuunnelleet taipuivat silti vaikutuksen alaiseksi ajan mittaan.²⁷⁹

Mielialaraporteista on havaittu selkeä kaava, jonka mukaan suomalaisten mielialoihin vaikuttivat eniten sää, sato, elintarviketilanne ja itärintama. Yleisesti ottaen talvella mieliala oli maassa, mutta kesällä korkeammalla. Iso-Britannian ja Yhdysvaltojen propaganda olivat kuitenkin raporteissa usein esillä. Esimerkiksi jo tammikuussa 1942 kolmessa raportissa mainittiin länsiliittoutuneiden radiopropaganda jonkinasteisena negatiivisena mielialatekijänä. Tämä tapahtui täysin samanaikaisesti aiemmin tässä tutkielmassani mainitsemani rauhanoffensiiviin tammikuun alussa 1942. Mielialaraporteissa kommentoitiin kyseisen rauhanoffensiivin olevan muun muassa ovela, kun se käytti Paasikiven mahdollista Tukholman vierailua hyväkseen levittääkseen huhuja.²⁸⁰ Samanaikaisesti Loviisan ruotsinkielisissä piireissä alkoi levitä huhu, jonka mukaan maahan oli saapumassa pian Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen välittämä rauha. Samaisen huhuun mukaan Itä-Karjalasta tehtäisiin puskuri Suomen suojelemiseksi ja sitä miehittäisivät yhdysvaltalaiset joukot.²⁸¹ Tämän vierailun nostaminen ja ylikorostaminen radiossa aiheutti siis selkeästi väestössä mielialanvaihteluita. Englannin radio mainittiin tammikuun lopulla tappiomielialaisten tuumailujen lähtökohtana.²⁸²

Vuoden 1942 muita merkittäviä mielialakehitykseen vaikuttavia tekijöitä olivat Saksan eteneminen sekä itärintamalla, että Pohjois-Afrikassa. Aiemmin mainitsemani Rommelin Pohjois-Afrikan hyökkäys satoi väestön mielenkiintoa eniten heinäkuun alussa 1942.²⁸³ Brittien pysäyttäessä Rommelin, herätti se väestössä pettymystä ja mielenkiinto siirtyi takaisin itärintamalle.²⁸⁴ Saksan eteneminen Venäjällä oli jopa "voimakkain positiivinen mielialatekijä" 10.8.1942 julkaistussa raportissa.²⁸⁵ Syksyn edetessä tämä tilanne kuitenkin muuttui huonommaksi, kun Stalingradin valtaus viivästyi ja uusi sotatalvi teki tuloaan. Huoli Stalingradin taistelusta onnistui jopa hautaamaan angloamerikkalaisten vuoden 1943 syksyn rauhanoffensiivin, sillä se oli asiamiehen mukaan suurempia jälkiä jättämättä ohi.²⁸⁶

²⁷⁹ Jutikkala (1997), s. 173–174.

²⁸⁰ JyKa, VTL Mielialakatsaus nro. 1, 10.1.1942.

²⁸¹ JyKa, VTL Mielialakatsaus nro 3, 24.1.1942.

²⁸² JyKa, VTL Mielialakatsaus nro 4, 31.1.1942.

²⁸³ JyKa, VTL Mielialakatsaus nro 24, 4.7.1942.

²⁸⁴ JyKa, VTL Mielialakatsaus nro 26, 11.7.1942.

²⁸⁵ JyKa, VTL Mielialakatsaus nro 31, 10.8.1942.

²⁸⁶ JyKa, VTL Mielialakatsaus nro 38, 3.10.1942.

Saksalaisten jouduttua Stalingradissa mottiin, alkoivat mielialat jyrkästi laskea. Tammikuun 1943 raportin mukaan työväki ei luottanut enää Saksan voittoon ja porvaripiireissä levisi myös pessimismiiä. Sekä työväki että suomenruotsalaiset piirit Vaasassa pitivät Stalingradia Saksan häviön alkuna. Pieksämäen asiamies kirjoitti tilanteesta: "Ryssien jatkuvat voitot itärintamalla ja Afrikan tapahtumat ovat aiheuttaneet mielialojen painumista." Asiamies päätti osionsa todeten Englannin radion suosion kasvaneen.²⁸⁷

Vuoden 1943 raporteista on havaittavissa alati kasvanutta sotaväsymystä ja huolestuneisuutta tilanteen etenemisestä. Seuraava merkittävä kehitys oli vuoden 1944 kevään rauhanoffensiivin aikana. Huhtikuussa 1944 julkaistussa raportissa kuvailtiin keskeisiä mielialatekijöitä seuraavanlaisesti: "Lähemmin eritelläkseen mielialaan vaikuttavia tekijöitä mainitsen, että 1) Englannin radiopropaganda tuntuu vaikuttavan huomattavasti, koska sen kuuntelu tuntuu olevan varsin yleistä. 2) Yleinen tietoisuus siitä, että maan asema on huonontunut oleellisesti, vaikuttaa epäedullisesti 3) rauhanoffensiivi ja sen yhteydessä syntyneet moninaiset keskustelut ovat olleet omiaan synnyttämään sekavuutta mielialoissa."²⁸⁸ Tämä sekavuus jatkui myös rintamajoukkoihin, joissa todettiin englantilaisen radiopropagandan aiheuttaneen negatiivisesti joukkojen mielialoihin.²⁸⁹ Kovien rauhanehtojen tullessa ilmi, koheni mielialat hetkeksi ja oltiin tyytyväisiä niiden hylkäämiseen.

Neuvostoliiton käynnistäessä suurhyökkäyksensä Kannaksella, romahtivat rintamajoukkojen mielialat hetkellisesti. Aikalaiset katsoivat sen johtuneen kuitenkin suurhyökkäyksestä itsestään, eikä esimerkiksi ulkovaltojen radiopropagandasta.²⁹⁰ Myöskin kotirintamalla mielialat olivat ajoittain paniikinomaiset. Tämä kuitenkin laantui rintaman jäykistyttyä ja Ryti-Ribbentrop-sopimuksen takia.²⁹¹ Tänä aikana sekä väestössä että armeijassa kiersi villedä huhuja. Joidenkin huhujen mukaan puna-armeijan oli edennyt jo Kotkaan asti ja osassa väitettiin 40 000 suomalaisen sotilaan joutuneen Kannaksella mottiin.²⁹² Vaikka englantilaisten tai amerikkalaisten radiopropaganda ei tätä romahdusta aiheuttanut, oli se toimivana lisukkeena Neuvostoliiton suurhyökkäyksen kyljessä.

²⁸⁷ JyKa, VTL Mielialakatsaus nro 1/43, 4.2.1943.

²⁸⁸ JyKa, VTL Mielialakatsaus 22.4.1944.

²⁸⁹ Salminen (1976), s. 155.

²⁹⁰ Heikura (1967), s. 112.

²⁹¹ JyKa, VTL Mielialakatsaukset 7.7.1944 ja 10.7.1944.

²⁹² Kivimäki (2015), s. 78.

Päämajan valistustoimiston päällikön apulaisena työskennellyt vänrikki Kai von Fieandt kirjoitti liittoutuneiden masinoimien rauhanhuhujen heikentäneen armeijan taistelutahtoa ja hyökkäyshenkeä.²⁹³ Kuten aiemmin on havaittu, ei angloamerikkalaisille propagandisteille tuottanut omatunnontuskia villien huhujen levittäminen. Tämän kun yhdisti valtavaan sotilaalliseen painostukseen ja aggressiiviseen radiopropagandaan, oli sen maksimaalinen teho mielialoihin saavutettu.

Mielialojen kehitystä voidaan kronologisesti tulkita ja havaitaankin, että väestön mielialat heijastuivat monen tekijän kautta. Vuoden 1943 ensimmäisessä mielialaraportissa tilanne kiteytettiin seuraavasti: "Mielialakehitys tuntuu olevan kiinteästi sidottu suursodan kulkuun".²⁹⁴ Tässä brittien ja amerikkalaisten sotatilanneanalyysit kirjeenvaihtajineen tulivat kultaakin kalliimmiksi. Heidän sotauutistensa uskottavuutta nosti esimerkiksi se, että englantilaiset kertoivat Suursaaren valtauksesta ennen suomalaisia radiokanavia.²⁹⁵ Dieppen hyökkäyksestä puhuessa mielialakatsauksessa todettiin, että hyökkäyksen ja mahdollisen toisen rintaman pelko väestössä oli lieventynyt.²⁹⁶ Oliko tämä fiaskoksi muuttunut rynnäkkö mainostettu väestölle niin hyvin, että se aiheutti pelkoa toisesta rintamasta? Vai oliko Saksan propaganda uponnut suomalaisiin paremmin, että tämä todellakin oli täysimittainen invaasio?

Radiopropagandan merkittävää tehoa puoltaa myös suomalaisviranomaisten vastatoimet. Radiolähetysten suoraan häirintään ei ryhdytty, koska ajateltiin tämän herättävän tyytymättömyyttä kansalaisissa. Suuret häirintäoperaatiot olisivat voineet tuoda lisähuomiota Yhdysvaltain ja Ison-Britannian radiolähetyksille, ja Suomella tuskin olisi ollut riittävää kalustoa häiritä lähetyksiä koko maassa. Häirinnän sijaan turvauduttiin omiin ohjelmiin ja hienovaraiseen vastapropagandaan. Vähentääkseen angloamerikkalaisradion kuuntelijoita, oli tarjottava omia mielenkiintoisia lähetyksiä BBC:n ja ACF:n vastaavien ajaksi. Kuuntelijoita houkuteltiin pois länsiliittoutuneiden lähetyksistä sotatilannekatsauksilla, kuunnelmilla tai yksinkertaisimmillaan hyvällä hanurinsoitolla.²⁹⁷ Vastapropagandan osalta turvauduttiin omiin radiopakinoitsijoihin. Erityisen suosittu oli "Jahveti" alias Työväen akatemian rehtori Yrjö Kilpeläinen. Hänen ohjelmansa "Jahvetin

²⁹³ Pilke (2018), s. 180.

²⁹⁴ JyKa, VTL Mielialakatsaus nro 1/43, 4.2.1943.

²⁹⁵ Vihavainen (1996), s. 235.

²⁹⁶ JyKa, VTL Mielialakatsaus nro 33, 29.8.1942.

²⁹⁷ Jutikkala (1997), s.174.

kirjelaatikko" oli ylivoimaisesti tärkein ohjelma väestön keskuudessa.²⁹⁸ Lähetyksissä Jahvetti ensin käsitteli sotatilannetta ja kritisoi Neuvostoliittoa. Tämän jälkeen hän vastaili kuuntelijoiden kirjeisiin ja puhui sosiaalisista ongelmista.²⁹⁹

Toinen keskeinen radiopropagandisti oli talvisodasta tuttu nimimerkki "Lapatossu". Aliaksen takana piileksi näyttelijä Aku Korhonen, joka oli näytellyt "Lapatossun" hahmoa useissa elokuvissa 1930-luvulla. Radiolähetyksissä esiintyi elokuvista tuttu hahmo: sanavalmis ja velmuileva rautatien rakentaja. Lapatossun elokuvat käsikirjoittanut Ensio Rislakki alias "Valentin" muutti hahmon nyt myös valheentorjuntapäälliköksi.³⁰⁰ Tässä roolissa kansan rakastama sketsihahmo pilaili Neuvostoliiton kustannuksella, usein varsin kärkkäästi kritisoiden sen propagandaa ja järjestelmää. Isoa-Britanniaa ei kuitenkaan aluksi haluttu kritisoida yhtä ankarasti, sillä valtionhallinto pyrki pitämään kiinni erillissotateesistä. Täten räikeät ja kansanomaiset Lapatossu ja Jahvetti keskittyivät aluksi Neuvostoliittoon ja brittien propagandaa torjuttiin vain Eskon puumerkki-nimisessä ohjelmassa. Sunnuntai-iltaisina viiden minuutin ajan ennen iltauutisia Eskon puumerkissä käsiteltiin lähinnä Englantia kolmen keskustelevan hahmon, Kovanen, Vesivaaka ja "minän" avulla. Ohjelman takana oli kirjailija Yrjö Kivimies.³⁰¹

Eräässä VTL:n selonteossa Englannin vastaisen vastapropagandan ydintarkoitus avattiin hyvin: "Jotta yleisön luottamusta Englantiin ja Englannin radioon horjutettaisiin ja jotta heikennettäisiin naiivia ja poliittisiin virhelaskelmiin vievää uskoa siihen, että Englanti menettelee epäitsekäästi ja joitakin aatteellisia näkökohtia silmällä pitäen on koettu antaa todellisuudenmukainen kuva sen aikeista. Erikoisesti on korostettu sitä, että se on ollut valmis antamaan Suomen ja koko Euroopan alttiiksi bolshevismille."³⁰² Maassa vallitsevaa anglofiiliaan oli siis heikennettävä ilman Englannin suoraa loukkaamista. Lähetyksissä Isoa-Britanniaa kritisoidaan lähinnä varovaisesti ironiaa käyttäen, minkä havaittiin menevän usein myös tavalliselta kuulijalta täysin ohi.³⁰³ Eskon puumerkki lopetettiin asteittain vuoden 1942–43 vuodenvaihteessa, kun länsiliittoutuneet olivat saavuttaneet huimia voittoja

²⁹⁸ Vihonen (2010), s. 261.

²⁹⁹ Vihavainen (1996), s. 179.

³⁰⁰ Vihonen (2010), s. 69–70.

³⁰¹ Vihonen (2010), s. 231–232.

³⁰² Jutikkala (1997), s. 175.

³⁰³ Vihonen (2010), s. 230.

Pohjois-Afrikassa ja Saksan 6. armeija oli jäänyt mottiin Stalingradiin.³⁰⁴ Yhdysvaltojen erityisasemaa Suomen ulkopoliitikassa korostaa se, että sitä ei kritisoitu kenenkään pakinoitsijan toimesta.

Sodan aikana suomalaiset lähettivät myös omaa propagandaansa ulkomaille esimerkiksi Neuvostoliittoon, Iso-Britanniaan ja Yhdysvaltoihin. Amerikkalaista ja englantilaista yleisöä pyrittiin vaikuttamaan asiallisella uutisoinnilla ja ajoittain terävilläkin pakinoilla. Englantiin lähetetyssä propagandassa pyrittiin muun muassa puolustelemaan Suomen näkökulmia, selittämään bolševismin aitoa luonnetta. Brittien propagandaan tartuttiin ja viestejä analysoitiin ja kevyesti pilkattiin. Englantiin lähetetyt pakinat, aivan kuten Eskon puumerkki kotimaassa, lopetti toimintansa viimeistään keväällä 1943.³⁰⁵ Eino Jutikkala itse arvioi Suomen propagandan vaikutusta varsin huvittavasti: "Kiertoteitse saatiin tietoja siitä, että niitä jonkin verran todellakin Englannissa kuunneltiin, ja sen vuoksi niitä jatkettiin, vaikka epäilemättä vaikuttaminen Englannin politiikkaan oli vielä vaikeampaa kuin saada leijona tottelemaan vetämällä sitä hännästä."³⁰⁶

Englannin vastaisesta propagandasta tulikin sangen haastava dilemma radiopropagandisteille. Pitääkseen kiinni erillissotateesistään, tuli sen kävellä ohuella nuoralla vihollisen ja ystävän välillä. Samalla sen oli haastettava Isoa-Britanniaa, mutta provosoimatta sitä liikaa. VTL:ssä ja Yleisradiossakin oli usein kiistaa aggressiivisuutta vaativien ja anglofiilien välillä ja tähän kun lisää ulkopoliitikan linjan, oli lopputulos hyvin sekava. Sekavasta lopputuloksesta huolimatta on helposti havaittavissa vähintään se, että suomalaisviranomaiset jokseenkin pelkäsivät länsiliittoutuneiden radiota ja sen vaikutusta väestön mielialoihin.

³⁰⁴ Vihavainen (1996), s. 221.

³⁰⁵ Vihavainen (1996), s. 220–221.

³⁰⁶ Jutikkala (1997), s. 214.

5. Päätäntö

Länsiliittoutuneiden radiopropaganda oli kiistatta Suomen propagandakamppailun vaikein vastustaja. Se nautti väestön osalta ajoittain suurta suosiota ja arvostusta. Vakuuttaakseen kuulijansa liittoutuneiden tulevasta voitosta ja herättääkseen huolta suomalaisissa kuulijoissaan käytti se useita erilaisia kerronnallisia ja retorisia keinoja. Näistä keinoista keskeisimmät olivat uutisten kohdentaminen, uutisten tarkka valikointi, asiantuntijoiden, kirjeenvaihtajien ja pakinoitsijoiden käyttö. Näitä keinoja yhdistelemällä pystyivät angloamerikkalaiset propagandistit reagoimaan erilaisiin tilanteisiin usein jopa varsin nopeasti. He rakensivat mielikuvia ja pyrkivät psykologisen sodankäynnin oppien mukaisesti käyttämään hyväkseen myös kuuntelijoiden tunteita. Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen radiolähettykset pelottelivat kuuntelijoitaan vetoamalla ankariin seurauksiin, jos Suomi ei vetäytynyt sodasta. Se vetosi toiveisiin lupaamalla Suomen itsenäisyyden säilymiseen. Se käytti hyväksi jopa suomalaisten huonoa elintarviketilannetta puhumalla kuinka paljon viskiä ja pihviä saa Lontoosta ostettua. Jos Suomi solmisi rauhan, olivat amerikkalaiset valmiina lähettämään lasteittain ruokaa ja herkkuja nälkää näkeväälle kansalle.

Lähettykset olivat tyyliltään mahtipontisia, ankaria tai jopa surullisia. Radiopropagandan argumentit olivat ajoittain todella yksinkertaisia, jopa naiiveja. Suomen asioita ymmärrettiin joko tahallaan väärin tai sitten niitä vääristeltiin merkittävästi. Tästä huolimatta sen voidaan katsoen olleen varsin suuri tekijä väestön mielialojen muuttumisessa. Puhtaasti mielialaraportteja tutkittaessa oli sen teho todella merkittävä. Sen teho ailahteli pitkin sotaa ja kulki usein kylki kyljessä sotatilanteen kanssa. Mielialaraportit kuitenkin toteavat esimerkiksi sään, oman sotatilanteen ja elintarvikkeiden vaikuttavan vielä enemmän mielialoihin kuin angloamerikkalainen radiopropaganda.

Länsiliittoutuneiden radiopropagandan Suomen-uutisten kärsiessä sodan edetessä, olivat sen vahvuudet eittämättä sen sotautisissa. Sotatilannekatsaukset saivat pidettyä loppuun asti objektiivisuuden kulissia yllä. Sotautiset olivat aina asiallisia sävyiltään ja paljon informatiivisempia ja monipuolisempia kuin Suomen oma uutisointi asiasta, mikä puolestaan houkutteli kuuntelijoita ja herätti luottamusta. Kulissien takaa on kuitenkin huomattavissa omien menestyksien korostamista ja kiusallisista asioista vaikenemista. Radiolähettyksissä omia tappioita vääristeltiin voitoiksi. Tukenaan sotakatsauksissa

käytettiin aktiivisesti sotilaiden, asiantuntijoiden ja kirjeenvaihtajien kertomuksia, joissa esimerkkien kautta tuettiin länsiliittoutuneiden sotanarratiivia. Tämän lisäksi käytettiin aktiivisesti hyväkseen mielikuvia, vertailuja ja tilastotietoja, joilla tapahtumien historiallisuutta pystyttiin alleviivaamaan.

Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian radiopropagandan luonteessa oli ajoittain merkittäviä eroja. Ison-Britannian propaganda oli jatkosodan alkupuolella asiapitoista ja näennäisesti neutraalia. Se pyrki vakuuttamaan kuuntelijan faktoilla ja jätti asioiden arvioinnin yleensä kuuntelijoille. Englantilaisten propaganda menetti otteensa tilanteesta viimeistään vuoden 1944 kevään ja kesän aikana täysin. Asiallinen ja näennäisesti objektiivinen tyyli häikken kokonaan ja lähetyksistä tuli puolueellisia ja hyökkäviä. Linjanmuutoksen vaikutti todennäköisesti Ison-Britannian ulkoministeriön ja PWE:n painostus ja koventuneet asenteet. Yhdysvalloilla kehityssuunta oli kuitenkin päinvastainen: vuoden 1942 aikana sen propaganda oli dramaattista ja yliampuva. Suomalaisia kuulijoita teititeltiin ja suurin osa lähetyksistä käytettiin kehkeytyneen tilanteen voivotteluun. Tämä korjautui vähitellen vuoden 1943 aikana, mutta sen lähetykset kalpenivat silti englantilaisen propagandan laadun rinnalla. Yhdysvaltojen ja Suomen eri asemat Suomen ulkopoliittisissa suhteissa myös heijastelivat maiden lähetyksissä. ACF pyrki suostuttelemaan ja houkuttelemaan, kun taas BBC keskittyi painostukseen ja sodan loppuvaiheessa jopa kiristykseen.

Yhdysvaltalaisten ja englantilaisten radiolähetysten suhde totuuteen oli kuitenkin monimutkainen. Pääosin se pitäytyi totuudessa ja sai kehuja sen nopeasta reagointikyvystään Suomen muuttuviin tilanteisiin. Tähän auttoi Ison-Britannian suorittama tiedonkeruu ja mediaseuranta Suomessa. Vuoden 1944 edetessä kuitenkin tämäkin laatu romahti. Linjoilla kuultiin usein käsittämättömiä valheita ja huhuja, jotka vetivät vertoja jopa Neuvostoliiton radiopropagandalle.

Länsiliittoutuneet olivat kuitenkin taitavia rakentamaan kertomuksia ja mielikuvia. Suomesta rakennettu kuva pohjautui hyvään kansaan ja surkeaan hallitukseen. Suomalaiset, etenkin työväki, olivat tässä narratiivissa uhreja. He olivat urheita, sitkeitä ja täysin viattomia tilanteiden kehitykselle. Hallitus puolestaan oli petollinen, jääräpäinen ja saksalaismielinen. Se oli alistanut Suomen taloudellisesti, ulko- ja sisäpoliittisesti täysin Saksalle. Länsiliittoutuneiden sotanarratiivi peilasi angloentristä maailmankuvaa, jossa itärintama jäi usein läntisten uutisten jalkoihin. Länsiliittoutuneiden monikansallinen

armeija koostui rohkeista sotilaista ja etevistä upseereista. Heidän eri aselajinsa toimivat saumattomassa yhteistyössä. Tämä historiallinen liittouma oli lähetysten mukaan valtava ja erinomaisesti varustettu. Heikkoutta tai häviötä ei siedetty, vaan se häivytettiin lähetysten rakentamasta narratiivista lähes täysin pois.

Lähdeluettelo

Alkuperäisaineisto

Kansallisarkisto: Jyväskylän toimipiste.

Valtion tiedotuslaitoksen (VTL) katsaukset ulkomaiden radiolähetyksiin. Valtioneuvoston tiedotuselinten kaksoiskappalearkisto.

Valtion tiedotuslaitoksen (VTL) tarkastusjaoston mielialakatsaukset. Valtioneuvoston tiedotuselinten kaksoiskappalearkisto.

Aikalaiskirjallisuus ja muistelmat

Jutikkala, Eino (1997). Valtion tiedotuslaitoksen salainen sotakronikka. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.

Ruutu, Martti (2000). Me uskoimme Suomeen: sotapäiväkirja 1941–44. Helsinki: Otava.

Vilkuna, Kustaa (1962). Sanan valvontaa: sensuuri 1939–1944. Helsinki: Otava.

Magill, James H. (1981). Tasavalta tulikokeessa. Muistelmia Suomesta kuuman ja kylmän sodan vuosilta. Espoo: Weilin + Göös.

Tutkimuskirjallisuus

Beevor, Anthony (2015). Toinen maailmansota. Helsinki: WSOY. Sappinen, Jorma-Veikko (suom.)

Berger, Arthur; Berger, Asa (2006). 50 Ways to Understand Communication: A Guided Tour of Key Ideas and Theories in Communication, Media and Culture. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

Brooks, Tim ja Taylor, Philip (2007). *British propaganda to France, 1940–1944: machinery, method and message*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Codevilla, Angelo M. (2008). *Political Warfare: A Set of Means for Achieving Political Ends*. Teoksesta *Strategic Influence: Public Diplomacy, Counterpropaganda and Political Warfare*. Waller, J. Michael.(toim.) IWP Press.

Cull, Nicholas John (1995). *Selling War: The British Propaganda Campaign Against American 'Neutrality' in World War II*. New York: Oxford University Press.

Cunningham, Stanley (2002). *The Idea of Propaganda: A reconstruction*. Westport: Praeger.

Elkes, Pauline (1996). *The Political Warfare Executive : a re-evaluation based upon the intelligence work of the German Section*. Väitöskirja, University of Sheffield.

Favorin, Martti ja Heinonen, Jouko (1973). *Kotirintama 1941–1944*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Fields, Marek (2020). *BBC, sota ja Suomi*. Teoksesta: *Täällä Lontoo: BBC:n suomalaistoimittajat idän ja lännen välisessä informaationsodassa*. Uimonen, Risto; Rajalahti, Hanna; Salonen, Ilpo (toim.)

Fields, Marek; Santavuori, Vesa ja Uimonen, Risto (2020). *Hillar Kallas - myyttinen ensimmäinen päällikkö*. Teoksesta *Täällä Lontoo: BBC:n suomalaistoimittajat idän ja lännen välisessä informaationsodassa*. Uimonen Risto, Rajalahti Hanna ja Salonen Ilpo (toim.) Helsinki: WSOY.

Fields, Marek (2019). *Lännestä tuulee: Britannian ja Yhdysvaltojen propaganda kylmän sodan Suomessa*. Helsinki: Art House.

Grönholm, Pertti (1997). *Narratologia ja narratiivisuus historiantutkimuksessa*. Teoksessa: *Työkalut riviin. Näkökulmia yleisen historian tutkimusmenetelmiin*. Kuparinen, Eero (toim.) Turun yliopiston historian laitos. Julkaisuja nro 43. Turku: Painosalama Oy.

Harrison, Erica (2015), *Broadcasting by the Czechoslovak Exile Government in London, 1939–1945*. *Julkaisusta Media History* 21 (4).

Heikura, Mikko (1967). Rintamajoukkojen mieliala: Tutkimus Suomen armeijan rintamajoukkojen mielialasta Suomen ja Neuvostoliiton välisen sodan aikana vuosina 1941-1944. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.

Hentilä, Seppo (2009). Itsenäistymisestä jatkosodan päättymiseen. Teoksesta: Suomen poliittinen historia. Hentilä, Seppo; Jussila, Osmo ja Nevakivi, Jukka. Helsinki: WSOY.

Herlin, Ilkka (1993). Kivijalasta harjahirteen: Kustaa Vilkunan yhteiskunnallinen ajattelu ja toiminta. Helsinki: Otava

Hietanen, Silvo (toim.) (1990). Kansakunta sodassa: 2, Vyö kireällä. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Häikiö, Martti (2005). Jatkosodan ulkopoliittikka: asemasotavaihe. Teoksesta: Jatkosodan pikkujättiläinen. Leskinen, Jari; Juutilainen, Antti ; Ahto, Sampo. Helsinki: WSOY.

Jowett, Garth, S.; O'Donnell, Victoria (2012). Propaganda and persuasion. Viides painos. Thousand Oaks, California: Sage Publications Inc.

Karonen, Petri (2020). Suomen vapausradio: ja Suomen siirtyminen sodasta rauhaan syksystä 1944 keväälle 1945. Teoksesta Cádizin suolaa ja muita kertomuksia. Juhlakirja professori Henrik Meinanderille. Tandefelt, Henrika; Dahlberg, Julia; Roselius, Aapo ja Silvennoinen, Oula (toim.) Helsinki: Siltala.

Kivimäki, Ville (2015). Hämärä horisontti, avautuvat tulevaisuudet: suomalaissotilaat ja syksyn 1944 tunnemaieama. Julkaisusta Rauhaton rauha: suomalaiset ja sodan päättyminen 1944–1950. Kivimäki, Ville; Kirsimäki, Hytönen (toim.) Helsinki: Vastapaino.

Kolehmainen, John I. (1993). Amerikan ääni kutsuu Suomea 1942–1945. Kuopio: Snellman instituutti.

Lyytinen, Eino ja Vihavainen, Timo (1996). Yleisradion historia 1926–1949. Helsinki: Yle.

Mertanen, Tomi (2006). SAT/VIA - myyräntyön mestarit. Julkaisussa Sotahistorialinen aikakauskirja nro. 25. Vaajakoski: Gummerus Oy.

Morriss, Agnieszka (2016). The BBC Polish Service during World War II. Väitöskirja, University of London.

Mäkelä, Maria ja Karttunen, Laura (2020). Kokemuksellisuus, mallitarinat ja eksemplarisuus tarinallisen yksilöjournalismin valtakaudella. Teoksesta Kertomuksen keinoin. Tarinallisuus mediassa ja tietokirjallisuudessa. Virtanen T. Mikko; Hiidenmaa Pirjo ja Nummi, Jyrki (toim.) Tallinna: Gaudeamus.

Selovuori, Jorma (toim.) (1998) ...vaikka voissa paistais?: Venäjän rooli Suomessa : juhlaKirja professori Osmo Jussilalle. Porvoo; Helsinki; Juva: WSOY.

Paavolainen, Jaakko (1989). Väinö Tanner, patriotti: elämäkerta vuosilta 1937–1966. Helsinki: Tammi.

Pilke, Helena (2015a). Sympatian hankinnasta neljänneksi aselajiksi - suomalaisten sotapropagandaorganisaatioiden synty ja kehitys. Teoksesta Sotapropagandasta brändäämiseen. Miten Suomi-kuvaa on rakennettu. Toim. Kivioja, Virpi, Kleemola, Olli ja Clerc, Louis. Jyväskylä: Docendo Oy.

Pilke, Helena (2015b). Hengennostatusta, maisemakuvauksia ja hiven huumoria. sanallista sotapropagandaa Suomessa ja Suomesta vuosina 1939–1944. Teoksesta Sotapropagandasta brändäämiseen. Miten Suomi-kuvaa on rakennettu. Toim. Kivioja, Virpi, Kleemola, Olli ja Clerc, Louis. Jyväskylä: Docendo Oy.

Pilke, Helena (2018). Omat haukkuivat politrukeiksi. Jatkosodan valistusupseerit. Jyväskylä: Docendo Oy.

Polvinen, Tuomo (1986). Between East and West. Finland in International Politics, 1944-1947. Helsinki: WSOY.

Pranttila, Anneli (2006). Rintamamiesten muonitus Suomessa sotavuosina 1939–1945. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.

Pöysä, Jyrki (2015). Lähiluvun tieto: Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Rautkallio, Hannu (2004). Holokaustilta pelastetut. Helsinki: WSOY.

Rautkallio, Hannu (1985). Ne kahdeksan ja Suomen omatunto. Suomesta 1942 luovutetut juutalaispakolaiset. Espoo: Weilin + Göös.

Roiko-Jokela, Heikki (2005). Viro - pistävä oka Suomen ja Saksan välillä. Teoksesta: Jatkosodan pikkujättiläinen. Leskinen, Jari; Juutilainen, Antti; Ahto, Sampo (toim.) Helsinki: WSOY.

Rusi, Alpo (1982). Lehdistösensuuri jatkosodassa: sanan valvonta sodankäynnin välineenä 1941–1944. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Salminen, Esko (1976). Propaganda rintamajoukoissa 1941–1944: Suomen armeijan valistustoiminta ja mielialojen ohjaus jatkosodan aikana. Väitöskirja, Turun yliopisto. Helsinki: Otava.

Studdert, Will (2018). The Jazz War: Radio, Nazism and the Struggle for the Airwaves in World War II. Lontoo: I.B.Tauris & Co. Ltd.

Vihonen, Lasse (2010). Radio sodissamme 1939-1945. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Welch, David (2013). Propaganda: power and persuasion. Lontoo: British Library.

